

Az utolsó percben jött a segítség

Bakó Sándor visszaemlékezései

ELŐSZÓ

Az ezerkilencszázötvenkettedik esztendő, itt kezdődött az életem nehezebb szakasza. Elértem azt a kort, amikor katonaköteles lettem. Ki kellett állnom őszintén és nyíltan. Félttem, amit nehéz volt leírni akkor is, most is. Emlékiratnak szánom gyermekeim számára ezt az írást. Ők már sokszor kértek erre az elmúlt évek során, tudva, hogy az írás maradandóbb, mint a beszéd. Tudom, hogy az idő múlása lassan-lassan lenge fátyolt von a múlt eseményeire, tehát most már nem kellene félni. De az emlékek világában barangolunk, izgulunk, félünk, remegve állunk a holnapi nap elé. Mi lesz, lesz valami vigasz? Csak egy, az Istenben vetett erős hit. Aki Őbenne hisz, ha meghal is él. Nagy volt lelki vívódásom. Igen kértem az én Istenem hogy Ő legyen az én védelmezőm. Ha lenne hozzám csak annyira jóságos, kegyelmes, hogy csak a testi kínzástól oltalmazzon meg. Ha meg is ölnek, az csak golyó által lenne, hogy minél előbb legyen meg a testből való elköltözés. Meghalni a Krisztusért a Krisztusban. Tőle nagy erőt kaptam, bírtam a hosszú órákat Vele tölteni imában, ami megerősített. Nem félttem már.

I.

NYOLC ÉV

Szorítások

1949-50-ben már kezdődtek a szorítások a nazarénus fiatalokon. A lányokon nem olyan értelemben, mint a fiúkon, hanem inkább az iskolában, az osztályokban, hogy kicsodák-micsodák, miért viselkednek úgy, és miért nem viselkednek aszerint, ahogy a többiek. A hívő fiúknak általában a katonai sorozásnál lépett föl a kedvezőtlen helyzet. Miképp legyen? - meggondolandó volt. Egyesek félelmükben - amin nem is csodálkozunk, - hogy féltek, egészen addig hagyták az ügyet, míg a fegyverkiosztás nem következett. Addig nem szóltak semmit arról, hogy az ő hitbéli meggyőződésük szerint nem fogják meg a fegyvert. Ők általában sokkal nehezebb állapotoknak vetették alá magukat, mivelhogy az utolsó pillanatra hagyták. Akkor a katonai közegeknél keményen léptek föl ellenük. Önkényeskedés volt, sok kínzás, verés, gúnyolódás, tűz, vas, elektromos áram. Mindenféleképpen igyekeztek őket rászédni arra, hogy a meggyőződésüket megváltoztassák.

Kezdődik a kora őszi sorozás. Már egy hónappal előbb ki van téve a plakát minden utcasarokra, hogy e korosztálynak ekkor és ekkor, szeptemberben, a sorozáson meg kell jelenni. Természetesen akkor minden egyes fiatallembert behívtak. Voltak politikai tisztek, akik levizsgáztattak mindenkit az úgynevezett intelligenciavizsgán: kit hova lehet már a messze távolból beosztani az egyes alakulatokhoz.

Vizsga a sorozáson

Így én is odajutottam, mint a többiek, elkövetkezett a sorozás. Névsor szerint én az „A” után hamar következtem, mint „B”.

A katonai sorozás azzal kezdődött, hogy mindenkit levizsgáztattak. Tájékoztattak egyéni tudása felől olyan vonatkozásban, hogy milyen feladat betöltésére alkalmas a hadseregnél. Szinte mindenre kiterjedt a vizsga: az általános műveltségre nézve, a megjelenésre, az öltözetre, modorra.

- Hogy hívják?
- Bakó Sándor.
- Mikor született? Foglalkozás? Lakcíme? Munkahelye? Szülei foglalkozása 1945. előtt és után?

(Földműves előtte és utána is.)

- Hányan vannak testvérek? Mi a foglalkozásuk?

Ezekről részletesen kérdeztek. Mindenre pontos választ kellett adni.

Az adatok felvétele után újabb kérdések következtek:

- Mi a véleménye a világhelyzetre nézve, a Szovjetunió és hazánk viszonyáról?

- Nagy baráti szövetséges.
- Tett-e jót hazánknak?
- Természetesen, felszabadított bennünket a megszállás alól.

A nagy baráti Szovjetunióról csak jót volt ajánlatos mondani.

- Mi most szabadok vagyunk minden elnyomás alól! Ugye hiszi és tudja ezt? Teljes szabadság van minden téren, az iskoláztatás, a műveltség területén. Vallásszabadság is van. Teljes az egyenlőség minden téren a nép fiainak.

Ezt így kellett mindenkinek érteni.

Természetesen én is addig húztam a lehetőséget a hallgatással, ameddig csak lehetett. Ez nem tartott sokáig, kb. egy jó háromnegyed óra hosszát tartottam meg a titkot. Mikor mindenféle vizsgáztatás megtörtént: földrajz, történelem, főleg a politikai szempontok. A politikával óvatos voltam, mert tudtam, hogy hamarosan odakerül a sor, hogy megmondom, ki vagyok. Jelesre vizsgáztam mindenből. Érdekes volt, a vizsgáztató tisztnek feltűnt, hogy mennyire tájékozott vagyok a dolgok felől. Nem akartam adni a butát, a kérdéseire pontosan válaszoltam, olyan dolgokra, amit kértett tőlem.

Láttam, hogy eléggé művelt a vizsgáztató tiszt földrajzból, történelemből, egy kis filozófia, ez-az, amaz. Érintett olyan dolgokat, amikkel ki akarta ugratni a nyulat a bokorból, hogy mégis kicsoda vagyok?

Zúrzavar támadt

Mikor a vizsgának vége volt, kezet fogott velem. Akkor én voltam elég bátor – Isten segítségével – megmondani,

hogy mi az én erkölcsi helyzetem, hitbeli felfogásom. Megmondtam, mi vagyok, és ki vagyok. Mi fegyvert nem fogunk, embert semmilyen körülmények között sem ölünk. Esküt nem teszünk, csak fogadalmat. Ez egy rendkívüli kihívás volt ott részemről. A vizsgáztató tiszt szinte meg volt háborodva. Valósággal lerogyott, mert már mindent papírra tett. Félve figyelmeztetett. Láttam, hogy ő maga is fél. Én is féltem nagyon, mi lesz most? Tudtam, hogy az ÁVH szörnyű megtorlása vár rám, de Istent még jobban szeretve féltem, csendes fohász volt hozzá, az Ő szent nevéhez: Ó segítsd meg gyermeked!

Azt mondta, hogy csak üljek félre.

A vizsgáztató tiszt kénytelen volt jelenteni felettesének az én hitbeli felfogásomat. Több tisztársát összehívta, ismertette velük, hogy mi van. Nem szóltak semmit. Zúrzavart támasztottam köztük. Bejött a felettes tiszt. Nyíltan és keményen tudomásomra hozta, hogy ennek komoly következményei lesznek. Most nincs ideje rám, mert más fontos munkája van. Ültessenek csak félre egy negyed órára, amíg a további munka lezajlik, majd utána foglalkozik velem.

A külső teremből behallatszott a sorkötelesek csendes morajlása. Több, mint ötszázan lehettek ott jelen. Természetesen mindenki civilben, mert még nem voltunk katonák. Sorozáskor kijelentették azt, hogy ma már ettől az órától fogva mind katonának számítunk a bíróság előtt, meg a civil életben is. Éppen csak a behívó parancsot kell megvárni, és akkor aszerint mindenkinek hazafias kötelessége megvédeni a hazáját az ilyen-olyan imperializmustól. Akkor még amerikaiaktól kellett megvédeni. A többieket is szépen levizsgáztatták, mindenki elvégezte a mondanivalóját, bejegyzést. Vártam, mi lesz?

Megszégyenítés a többiek előtt

A csendes morajlásba kissé hangosabb katonás figyelmeztetés szólt bele, majd felharsant a „Vigyázz!” vezényszó Mindenki megnémult. A néma csendben a vezénylő tiszt szava harsant: „Sorakozó!”

Tíz sorokban kellett felsorakozni. Rendkívüli mozgás keletkezett, majd öt percen belül kialakultak a katonás sorok.

„Vigyázz!” – mindenki mereven állt mintegy fél percig, majd: „Pihenj!” – kissé lazítva, de figyelve. „Esküre felkészülni!”

Engem kiállítottak eléjük közszemlére. Körülbelül 20 és fél éves voltam. Az ott lévő fiatal emberek előtt rám mutattak, csúnyán legorombítottak kellő gúnnyal és megfelelő lehordással, hogy milyen jellemtelen egyéniség vagyok, milyen utópiában hiszek. Hazaáruló amerikai bérenc vagyok, aki nem akar eleget tenni hazafias kötelességének. Amerikai bérenc, aki nem tudja, mit csinál. Szégyelljem magam! Az ilyen nem érdemel semmi könyörületet. Hajlandó vagyok-e ezért a felelősséget vállalni, amit én hiszek. A következményeit nekem kell elhordozni. Ő nem hajlandó

esküdni, a kezét sem hajlandó emelni az alkotmányra, se a csapatzászlóra, ami ki volt téve. Lássátok, hogy milyen ő!

Akkor mindenki eléggé némán figyelt, senki sem volt velem szemben agresszív. Látszott azokon a fiúkon, hogy mindnek más van az elméjében és a szívében, mint ahogy a tisztek mondták. Némán hallgattak, nem szóltak egy szót sem. Néhány ismert engemet, de nem jelezte azt.

- Ifjú honvédek leszték. Most felesküdtök a népköztársaságra, hogy hazánk hű védelmezői leszték.

Ismét vezényszó harsant: „Vigyázz!” . Már ismétlik is az eskü szövegét, amit a vezénylő parancsnok előre mond.

Utána jön a figyelmeztetés:

- Ettől a perctől kezdve mindannyian katonák vagytok. Bármilyen törvényellenest tesztek, felettetek a hadbírószág fog ítélkezni. Megértettétek? Hangosan akarom hallani a választ!
- Értettük! – hangzott a sok torokból a harsány válasz.
- Most pedig az „Oszolj!” vezényszó után mindenki otthonába tér, és amikor megkapja a behívóját, akkor, mint hű hazafi, bevonul.

Ismét vezényszó: „Vigyázz!”

Mindenki megmerevedik három-négy másodpercre – kivéve én -, utána „Oszolj!”- t vezényelnek.

Teljes a felszabadulás, újra morajlás hallatszik, ami fokozatosan elül. Öt percen belül mindenki eltűnik, a nagy terem üres.

Csak a tisztek maradtak. Az aktákat rendezik dobozokba. A főtisztek összeülnek, csendben tárgyalnak. Én pedig várom sorsom beteljesülését. Nincs senki más velem, csak Ő, aki megígérte, hogy engem soha el nem hagy.

Mi történt a tiszti irodában?

Beparancsolnak a belső irodájukba. Az összes tiszt együtt van. Én csendben állok, nincs mit mondanom. Úgy tűnik, tanácstalanok. Az én szívem szaporán dobog. Ők mindannyian szótlanok, engem figyelnek. Úgy érzem,

mintha bensőleg ők is félnének. Több tiszt elfordul tőlem, nem akarnak szembe nézni velem. Én csendesen, nyugodtan állok, úgy, mint egy jelenés.

Néma csend. Fagyasztó görcs száll a teremre. Valamit látnak az arcomon. Senki nem beszél, teljes a némaság. Szótlanul kimennek a teremből, csak egy tiszt marad.

Az arca szomorú. Látszik rajta, hogy velem együtt fél. Csendben feláll, tisztelettel felém fordul, végre megszólal. Megkér, hogy tegyek le hitemről, nem tehet semmit értem, mert ő is törvény alatt áll. Kénytelen jelenteni az esetet az Államvédelmi Hatóságnak.

Tudtam, mit jelent az ÁVH kezei közé kerülni.

Nagyon szépen megkér engemet, hogy erről az elvemről tegyek le, mondjak le, mert önékik nem áll módjukban mást tenni, mint a titkosrendőrséget hívni, ami akkor azt jelentette, hogy az ÁVO-sokat. Az ÁVO volt a titkosrendőrség egyenruhában, akinek a körülményekhez képest mindenki engedelmeskedett. Ha nem, akkor csak félrehívták, betették egy autóba, és megfelelő helyre elvitték. Az ki volt téve kínzásnak, vallasnak és megfelelő büntetésnek: 8, 10, 15, 20 év járt, vagy halálbüntetés. Akik pedig nem voltak hajlandók vallani az ő tetszésük szerint, azok kellőképpen meg voltak kínozva és gyötörve.

Felkért engemet ez a tiszt, hogy változtassam meg a véleményemet, magatartásomat, hogy én is ugyanúgy mehessek a többiekkel, mint akik hazamentek. Körülbelül 8-10 ember maradt hátra valamiért, a többiek mind hazamentek. Azt mondja:

- Tudja mit? Nekem nincs sok időm arra, hogy magával foglalkozzak. Még egyet tehetek.

Azzal felállt, kiment, pár perc múlva visszajött egy vekkerórával a kezében. Elém tette.

Nézze, most este tíz óra van. Adok magának fél órát, azaz harminc percet. Úgy tesz, ahogy akar, én semmit sem tehetek magáért. Ha nem válaszol mást, mint amit eddig mondott, akkor nekem hívnom kell az Államvédelmi Hatóságot. Gondolkozzon, amíg ketyeg a vekker.

Kitette a vekkerórát, és azt mondta, hogy az egésztől számítsunk fél órát. Fél órát kapok, gondolkozzam el rajta, hogy mi lesz annak a következménye, ha én kitartok az álláspontom mellett. Persze, én már tudtam, mi volt az ÁVO-sok munkája. Lehet, hogy néhányan ismertek Csőkör nevű fiatalokat Dunavecse környékéről, Pécsről, vagy Bonyhádról. Csőkör Lajos meg Farkas István voltak, akiket legelőször elkaptak és agyonkínózták őket. Kezüik közé papírt húztak, dróttal körülkötötték és meggyújtották. Csőkör Lajosnak a hasán táncoltak annyira, hogy kirepedt. Így kínozták őket egész addig, míg valamilyen vallomásra rábírták őket, hogy tagadják meg a hitüket és vallásukat. Akkor fölállították őket, és a puskát a nyakukba akasztották, úgy, mintha ők maguk vinnék. Úgy vélték, hogy némi-némi babona, vagy misztikum van abban, hogy megfogod a puskát. Akarták továbbá rászedni őket esküre is. Nem voltak hajlandók. Így aztán az lett a következménye, hogy rendkívül megkínózták őket. Ennek én tudatában voltam. Ez 1950-ben történt, Csőkör Lajosnak az édesapja egyházi szolga volt Kőkúton, Somogy megyében. Ezek után az események után, amik történtek a fiával, ő rövid idő múlva meghalt. 1950. júniusában volt a temetése. Mi ott voltunk, mint fiatalok.

Tudtam én is, hogy mi vár rám. Nekem a gyülekezetbe való jutásom elég korán volt, 1948-ban. Abban az időben nagyon megszürték az ifjú fiatalokat, hogy tudják-e, mit vállalnak, ha Krisztus követői akarnak lenni. Most az az idő van, hogy kínzás, szenvedés, gúny, gyalázat és a halál is kijárhat érte. Ez elkezdődött 1948-ban és folytatódott egészen 1956-ig. Tehát nekem tudatomban volt az, mi vár rám.

Közben a vekkeróra mutogatta a perceket. Egyre több és több tellett el, s annak megfelelően az én szívem is vert nagyon, mert tudtam, hogy lejár a félóra és utána következhet az, amit azok is kaptak annak idején. Jóllehet, én nagyon imádkoztam, azelőtt, még mielőtt arra került a sor. A haláltól nem féltem, a közönséges haláltól, ha a falhoz állítanak és agyonlőnek. De azt megmondom, hogy féltem attól, hogy a körmeimet lehúzzák elevenül és sütnék, főznek, táncolnak rajtam, az oldalbordáimat eltörik, az ujjaimat is. Ők ilyen kínzásoknak voltak kitéve. Elektromos árammal való üttetés, és ehhez hasonló módszerek. Sok minden más, amit sokan el se mondtak, mert félnek visszagondolni rá. Voltak, akiket teljes elmezavarodásba kergettek az úgynevezett agymosással. Szüntelenül való vallatást jelentett. Egyik vallató tiszt a másik után. Négyórás időközönként váltották egymást, az egyén maradt. Tehát a végkimerülésig igyekeztek hatni, mindenképpen zavarba hozni a hitével, vallásával, a Bibliával kapcsolatosan. Ezek eléggé jól ismerték a Szentírást. Ki voltak nekik jelölve részek a Szentírásban, hogy zavarba hozzanak a teremtés sorrendjével, miképpen volt teremtve a világ.

Nem vesszük észre, hogy mennyire egyszerű ez? Félrevezetnek minket, és nem is gondolkodunk. Ez nekem mind az elmében végigfutott. Rendkívül gyorsan dolgozik az emberi elme, az idegrendszer és dobog a szív.

Az első perc elmúlt. Öt perc. Néma csend, csak a vekker meg az agyam zakatol. Tíz perc. Tudom, mi az ÁVH, akik az embereket halálra kínozzák, csontjaikat összerontják. Negyedtizenegy. Néma csend, az óra pontosan megy. Már csak tíz perc van hátra. Csend, csend. Hallom az éneket:

„Majd mikor óram üt, eljuthatok
Szent hazámba, Szent hazámba,
A mennybe, hol Megváltóm láthatom,
Szent hazámba, Szent hazámba.”

Még öt perc. Már csak három perc. A szívem nagyon dobog. Még egy perc, már csak fél perc. Nem tekintek fel, néma maradok.

A nagy terem ajtaja kinyílik, hallom a katonás lépteiket, boka összevágást, valami parancs szól. Többet már nem hallok, mert az óra jelez: lejárt a kegyelmi idő.

Talán mondhatom, visszatekintve ma már 48 évet az életem során, hogy mindig az utolsó percben történik valami.

A nővérem itt

Az ajtó tárva van, a tiszt szólít engem. Egy igen magas rangú tiszt jön felém. Félúton kissé megáll, mintha várna valakire, tovább nem jön. A nyitott ajtón át úgy látom, mintha női ruha lebbenne a tiszt mellett. Nem láthatom, ki az, mert a sorozó tiszt közénk áll, testével takarja, majd hirtelen félrelép. Nővérem jött be a magas rangú ÁVO-s tiszt mellett. Feszés, katonás mozdultok, kérdő, meglepett arcok. Az ittlévők mindnyájan tisztelnek ennek a tisztnek. A főtsiszt azt kérdezi tőlem:

- Ki ez magának, ez a csinos, tiszteletre méltó hölgy?
- Ő az én nővérem.

A sorozó tiszt elnémítja a csengő vekkerórát.

A tiszték összesúgnak. Nem tudom kivenni, hogy mit.

- Tudja mit? Menjen haza a nővérel – szól hozzám a sorozó tiszt.

Így végződött a félóra. Ennek a vége volt az első az utolsó percek közül, 1952. szeptember 14-én éjjel.

Feszülten otthon

Elmehettem haza. Akkorra az én idegrendszerem már igen feszült volt. Eltelt majdnem egy hónap. Egy civil nyomozó kijött a házunkhoz, és mindent, amit csak lehetett velünk kapcsolatban, igyekezett megtudni. Ki vagyok, mi vagyok? Iskoláztatásomra, koromra, vagyonunkra nézve, ami csak létezett, írásba foglalt. Rá egy hét múlva jött a bíróságra való idézés. Katonai bíróság, Frigyes laktanya, Rózsa Ferenc utca, Pécs.

Kihallgatáson

Ez délelőtti órákban volt. Behivattak. Dr. Rác Sándor volt az úgynevezett kihallgató tiszt. Igyekezett mindenképpen valahogy belekeverni a pápát, a katolikus vallást. A pápa hatása alatt áll a mi gyülekezetünk, és az irányít bennünket, annak a befolyása alatt állunk, azért cselekszünk így a rendszer ellen. Ezt természetesen elutasítottam mindjárt, hogy erről szó sincs és soha nem is volt. Kifejezésre juttattam azt is, mikor annak idején a hitleri állapotok voltak, Mindszenti József kardinális azt a kijelentést tette, hogyha ő olyan egyéniség volna, minden nazarénust ő el tudna veszíteni, de öneki nem az a beállítottsága. Akkor kommunistáknak neveztek bennünket, most pedig ellenkezőleg.

Én sem voltam gyáva felelni.

Akkor az Egyesült Államokat hozta be. Az Egyesült Államokból vagyunk pénzelve, hogy mi fiatal emberek ezt cselekedjük és tegyük a népi demokrácia ellen és a kormány ellen. Azzal egy jó darabig elidőzött, és mindent fölhozott.

Ott volt egy nagyon helyes nő, az volt a titkárnője. Mai napig sem tudom, hogy ki lehetett, menyasszonya, vagy csak egyszerű alkalmazott. Egyszer csörög a telefon. Fölvette. Egy kis rövid beszélgetés után letette a telefonkagylót, és azt mondja:

- Nekem el kell menni. Addig maradjon bent itt az irodában!

Távol is maradt egy jó 35 percig.

A kíváncsi titkárnő

Ki vagyok, mi vagyok, mi a nevem? Kérdezgetett az a kis leány, a titkárnője. Beszédbe elegyedett velem, hogy:

- Mondja, magának volt két ikertestvére, akik a kereskedelmi iskolába jártak és ott érettségiztek? Ha jól emlékszem, Joli volt az egyik neve, a másik meg Rózsa.

Mondom:

- Igen. Volt, de nem ikertestvérek, csak a háború miatt évvesztes volt az idősebbik, Igen, azok az én testvéreim.
- És mit csinálnak?
- Az egyik bankigazgató, a másik főkönyvelő valamelyik állami gazdaságnál.
- Csakugyan? Hát milyen érdekes!

Közben aztán hallom, a csizmák kopogását. Bejön dr. Rác Sándor. Akkor már nem volt olyan nagy türelme hozzám.

- Na, jól van! Most már végezzünk! Nekem nincs időm magának udvarolni. Megváltoztatja a tényállást, vagy nem? Amennyiben nem, akkor kénytelen vagyok önt letartóztatni.

Már veszi is elő a papírt. A szép kis titkárnő fog egy kis papír cetlit, és valamit ír. Odateszi dr. Rác Sándor elé. Az nézi a papírt.

- Tudja mit? Menjen haza! Majd fogjuk értesíteni arról, mi fog következni. Postán majd kiértésítjük.

Megint az utolsó pillanatban jött egy segítség. Megszabadított az ÁVO-sok kezétől.

A tárgyalás

Ezek az események így haladtak. Elmúlt megint egy hónap. Otthon úgy viselkedtem, mint akinek a legtermészetesebben megy a dolga. Néhány egyéb időtöltő munkával foglaltam le az idegrendszeremet. Ebédeltem, majd a kétórás vonattal mentem be a tárgyalásra. Ez december 2-án volt, keddi napon, két óra után. Egy jó másfél órát vártam, mire odakerült az ügy. Behivattak. Dr. Rác Sándor kihallgató tisztet ismertem föl. Látom, hogy ő a bíró. Dr. Gyengely György az ügyész, a vádló. Dr. Visi László hivatalból kirendelt ügyvéd a védőm.

Az érvényes törvény szerint nekem kellett volna védőügyvédet fogadni, de senki sem volt hajlandó vállalni az én védelmemet. Nem sikerült ilyet találni. Pedig elő volt írva az, hogy én köteles vagyok védőügyvédet fogadni a magam számára, mert a népi demokráciában törvényesség van, nem úgy, mint a régi rendszerben. Itt törvény van és igazság. Én nem kaptam védőügyvédet, annak ellenére, hogy Gábor bátyám utánajárt, igyekezett elintézni. Titokban szóba állt Lovas nevű régi ügyvédünkkel, aki egyéb jogi ügyeinket is hűséggel intézte, s neki barátja volt. Ismertette velem a helyzetem. Miután elgondolkozott az ügyemen, nem merete elvállalni. Azt mondta:

- Tudja mit Bakó Úr? Én ismerem a maguk családját, de ne haragudjon, én nem akarok a saját testvérével együtt a börtönben ülni. Én nem vállalom ilyen ügyet, mert ilyesmit nem lehet vállalni senkinek sem.

Bátyámmal nagy szeretettel kezet fogott és azt mondta:

- A jószágos Isten legyen magukkal! Itt ember nem segíthet.

Tehát én nem kaptam védőügyvédet. Hivatalból kirendeltek egy ügyvédet, dr. Visi Lászlót. Két ülnök is volt ott - két közkatoná - odarendelve a formalitás kedvéért.

Megkezdődött a tárgyalás. Az első rész az volt, hogy dr. Gyengely György vádló ügyész, aki a vádat fölhozza ellenem, kellőképpen igyekszik körülírni, és megmagyarázni a bíróságnak, hogy miért kell engemet a legszigorúbb büntetésre ítélni. Azért, mert én, mint szervező, a nép fiait intelligenciámnál fogva

befolyásolom, és ferde utakra akarom vezetni a népi demokratikus kormányunk ellen. Kéri a bíróságot, hogy a legnehezebb és legmagasabb büntetést szabják ki számomra, hogy én megértsem most és mindenkorra, hogy a népi demokratikus államban mindenkinek hazafias kötelessége hűségesen esküt tenni, és a hadsereg kötelékébe bevonulni úgy, ahogy azt a hadsereg megköveteli és megkívánja. Mivelhogy én megtagadtam ezt, ő kéri, hogy a bíróság járjon el ennek érdekében.

Akkor ő, mint vádló abbahagyta, befejezte a beszédét. Dr. Rác Sándor, mint bíró, fogta át az egész ügyet. Ő már korábban átnézte, ismerte. Nem sokat beszélt, tudta, hogy ki vagyok. Ő félig-meddig úgy volt, mint Pilátus Krisztussal. Kell nekik csinálni, amit csinálni kellett. De tudom, hogy valami más jött közbe neki. Dr. Rác Sándornak a titkárnője azt a kis cédulát leírta. Lehet, hogy

menyasszonya volt, lehet, hogy rokona volt, akkor eléggé így működtek a hivatalos helyek. Aki közelebb ült a tűzhöz, az kapott állást és jó helyet.

Ő nem nagyon vádolt. Nővérem és bátyám ott volt a bírósági teremben, ők némán végighallgatták a tárgyalást. Amikor a tárgyalás megvolt az ő kedvük és szájuk íze szerint, akkor engemet kiküldtek, hogy kint várakozzak. Mondták, hogy még van alkalmam meggondolni magam. Amit akarok, aszerint cselekedhetek.

Egy jó félóra után behívtak. Mit beszéltek egymás között, én nem tudhattam. Behívás után dr. Rác Sándor annak rendje és módja szerint megkérdezi, nem gorombán, udvariasan, szépen:

- Mit gondol, milyen ítéletet kapott?
- Én nem tudom, nem voltam benn. Én nem tudhatom.
- De mégis!
- Fogalmam sincs.

Akkor az ügyész újra fölállt, és tovább kezdett vádolni engemet. Van, amit elfelejtett mondani, de kénytelen fölhozni, mivelhogy én ilyen konok és makacs vagyok. Azt kéri a bíróságtól, hogy teljes vagyoneklobzás alá is helyezzenek. Egy Bocskai-kabát volt rajtam, úgy néztem ki, mint egy intelligens egyén. Kérdezi, hogy mi a vagyonom. Mondom:

- Van egy biciklim, hat hónapja vettem 1.200 forintért, és ez a nagykabátom. Ha az ügyész úrnak kell, akkor odaadom.

A bíró legyintett. Az ügyész látta, hogy meg van szégyenítve az egész ügy. Ő is elszégyellte magát, hogy még a kabátomat is elvonná. Odaadom neki önként. A bíróság által akar kényszeríteni, hogy a kabátomat elvegyék tőlem. Én odaadom, nem kell azért a bíróságot kérni.

Akkor a védőügyvéd föláll. Mondja, hogy meg van írva a Szentírásban, hogy adjátok meg az Istennek, ami az Istené, és ami a császáré, a császárnak. Dr. Visi László a szokásos sablonos beszédet elmondta, hogy engemet ne sértsen, a rendszert sem, de a bíróságot sem. Nagyon tetszett dr. Rác Sándornak az, hogy milyen diplomatikusan beszélt dr. Visi László.

Ezután - az utolsó szó jogán - elmondhattam a saját védőbeszédemet a saját magam mentésére. Elmondtam, hogy én ki vagyok, iskolai végzettségemet. Én ebben a vallásban születtem, szüleim és nagyszüleim is ebben éltek és neveltettek, én más formát, más életrendet nem ismerek, mert gyermekségemtől fogva erre voltam nevelve. Annak hű követője voltam mindig. Semmi esetre sem voltunk olyanok, sem a múlt rendszerben, sem azelőtt, hogy ellenálltunk volna bármelyik rendszernek.

A múlt rendszerben bennünket, mint kommunistákat hazaárulóknak neveztek, és azért büntettek. Most fasiszták vagyunk, és hazaárulók. Én a magam részéről csak annyit mondhatok, sem akkor nem voltunk kommunisták, mikor az bűn volt, és most sem vagyunk fasiszták, mikor bűn fasisztának lenni. Mi csak egyszerűen Istenben hívő nazarénusok vagyunk és semmi más. Tizenhárman voltunk testvérek. Az sem igaz, hogy a mi gazdasági helyzetünknel fogva, mint kulákok, kizsákmányoltunk másokat. Ez mind helytelen fölfogás. Hitemnek helyességét csak azzal tudom bizonyítani, hogy munkahelyemen és mindenhol, ahol eddig résztvettem, panasz rám nem volt. Több munkahelyen dolgoztam. A tatarozó vállalatnál a tervfelbontó osztályon voltam, ott sem volt semmi vád ellenem.

Erre dr. Visi László fölismert, mert pontosan egy asztalnál ültünk az egyik munkahelyen. Akkor önként fölugrik és elkezd védeni, de látszik, hogy ezt már szívéből teszi, őszinte jó szándékkal irántam. Megismert, hogy ki vagyok. Erre dr. Rác Sándor ránéz, látszik azon is, hogy itt valami történik, érdekes fejlemények jönnek, amit eddig senki sem tudott, amit én elmondtam magamról. Az ügyész meg lett szégyenítve, a bíró leintette, ő már nem mert szólni semmit.

Dr. Visi László csak mondja, mondja a magáét, de ugyanakkor dr. Rác Sándort a méltósága és hivatala kényszerítette arra, ha az ügyészt leintette, akkor a védőügyvédet is meg kell neki állítani hamar. Őt hagyta még egy kicsit beszélni. Úgy látszik, ezek osztálytársak lehetnek, nem nagyon sokat hederített a bíró szavára, hogy hallgasson, és ne beszéljen. Mondta a magáét, mindenfélét. Végül dr. Rác Sándor fölkeri dr. Visi Lászlót, hagyja abba, mivel a védőbeszéd már be volt fejezve, és az ügyészi vádolás is be volt fejezve. Mind a két részről megsértették a szabályt. Mind a védőt, mind az ügyészt megkéri a bíróság nevében, hogy most már hallgasson, és én beszélhessek.

Én elmondtam mindent a mi családukról, testvéreimről, iskoláztatásunkról. Bennünket soha semminemű rendszer nem támogatott. Saját erőnkől, szüleinknek szorgalmas munkája által tanulhattunk. Nem az Egyesült Államok és a katolikus pápa segélyéből. Akkor befejeztem. Dr. Rác Sándor kérdezi:

- Tudja-e, hogy hány évet kapott?
- Nem tudom, nem voltam bent.
- Nyolc évet kapott. Meg van vele elégedve?
- Határozottan meg vagyok elégedve.
- Tudja mit jelent a megelégedés?
- Tudom. Azt, hogy elégedett vagyok.
- De én nem vagyok elégedett! Fellebbez a fellebbezési bírósághoz?
- Nincs számításom fellebbezni, mert én elégedett vagyok ezzel a nyolc évvel. Én azzal egész jól kijövök, a nyolc évvel.
- Tudja, mit jelent nyolc év múlva szabadulni? Ha nem hajlandó fellebbezni, akkor én fogok fellebbezni.

Hivatalosan nekem alá kellett volna írni ezt, de én nem írtam alá soha semmit. Megint kezdtem félni. Az ítélet nem emelkedett jogerőre, mert fellebbezés történt. Ennek az értelmezése az, ha nem vagy jogerős, akkor megpuhíthatnak még az alatt az idő alatt, ami az alsó bíróság döntésétől a fellebbezési bíróság ítéletéig eltelik. Az puhítást, kínzást, sütetést, rugdosást, gúnyt, gyalázatot jelent, amit csak el lehet képzelni. Megint nagyon nyugtalan voltam. Akkor a bíró fölállt, hogy a Magyar

Népköztársaság nevében a bírósági döntés ez. Ettől a pillanattól fogva én letartóztatott egyén vagyok. Csengetett a foglárnak.

Rab vagyok

A foglár bejött és lekísért a bírósági tárgyalóteremből mindjárt a fogdába. Én mentem civil életstílusban.

- Tegye hátra a kezét!

Aki rab, az már kezét nem lóbálhatja. Körülbelül itt kezdődik a kúra. Akkor kinyitották a nagy vaskaput. Átadott az öltöztető altisztnek. Persze én ezzel nem voltam tisztában, hogy mit jelent ez. Ez annyit jelentett, hogy a civil ruhámat le kellett adni, és adtak nekem katonaruhát, ami valószínűleg a második világháborúban került le sebesült katonákról, vagy halott katonákról. Csupa vér volt belül ez a ruha, a zubbony. Úgy, ahogy bekerült a raktárba, odaadták. Szólok ahhoz az egyénhez, Farkas Istvánnak hívták. Ő is egy rab volt, de akkor még azt nem tudtam, úgy beszéltem hozzá, mintha valaki egyéniség volna. Azt mondja:

- Pajtás. Ne izgulj! Én is éppen olyan rab vagyok, mint te.
- Komolyan?
- Komolyan.
- És mi van itt bent?
- Nem kell félni, megleszünk itt bent. Te most lemész a földalattiba, mert újonc vagy.
Mekkora a lábad?
- Nagy.
- Akkor neked nem lesz cipőd, se bakancsod, se csizmád.
- Nem lehetne megtartani az enyémet?

Föl voltam készülve. Három pár zokni volt a bakancsomban. A bakancsomnak jó bőr bélése volt. Egy ceruzát oda bedugtam, a másikba papírt tettem, készülve arra, hogy itten már másképp lesz a játék, mint az eddigi civil életben. Akkor oda bekísértek. Közben eljárt a nap és azt vettem észre, ahogy kinéztem a cella ablakán, fölfele a földalatti börtönből, sötétség van. Nehéz leírni, azt az érzést. 1952, és 1960-ig, itt ülni. Volt egy nagy edény, küblinek nevezték, az volt a WC. Ott volt az emeletes ágy, egy deszkadarab volt rátéve. Azt mondja:

- Ez lesz az ülőhelyed nyolc évig.

– Jó. Elférünk.

Akkor már négyen voltunk. Benn volt két cigány meg egy másik közönséges valaki, és jöttem még én. Négyen voltunk. Kérdezgettek mindenféléről:

– Mi van, hogy van?

– Ne beszélj hangosan! Nem szabad hangosan beszélni, mert jön az őrség.

Persze beton padló volt, és csattogott a patkója az őrnek.

Az őr segíteni akar

Az az őr, aki ott volt a bírósági tárgyaláson, elhúzza a kis cirklit, benéz. Azt mondja:

– Te vagy az, akinek a nővére ott ült hátul?

– Én.

– Hol laktok?

Mondom a címet, hogy hol.

– Jó, majd elmegyek, megmondom, hogy mi a helyzet.

Többet nem láttam őt. Valaki jelentette, hogy ez az őr nekem beszélt be. De én nem láttam az őrcát, mikor benézett a kis résen. Csak kívülről lehetett elhúzni.

Másnap a jelentés szerint az összes őrt sorba állították, hogy ki volt az, akivel beszéltem a kis nyíláson. Mondtam, hogy nem tudom, ki beszélt, valaki beszélt. Mutassak rá, melyik őrcát volt az. Gondoltam, hogy most baja lesz az őrnek. Legjobb jóindulatom mellett sem tudtam rámutatni egyre se, mert nem láttam az arcát. Ugyan a hangjáról megismertem, hogy az, aki mellettem őrségben állt géppisztollyal a bírósági teremben.

– Nézzen meg minden egyes embert jól!

Megnéztem minden egyes embert újra. A szökét is megnéztem, sokáig néztem, barnát is, gesztenyét is, fekete hajút is, mind néztem.

– Nem ismerem meg egyiket sem, ez egyik se volt.

Pedig tudtam, hogy az a cigányképű volt az. De hát miért ismerjem, én nem vagyok köteles ismerni, én nem láttam.

– Akkor jó! Takarodó!

Az őrség összes tagja visszament.

Gondolatok vacsora helyett

Majd jöttek azok az úgynevezett „dolgozók” a fogházban. Vacsorát osztottak. Nekem nem volt kedvem enni, nem is ettem semmit. Lencselevest hoztak, rablevest csajkában. Kellemetlen érzés, most még csak ennyi telt el a kilencvenhat hónapból. Akkor már láttam magamat képzeletben, ezzel a deres hajjal 1960-ban, ráncos arccal, ha megérem, mint egy vén öregember. Csak úgy elgondolkoztam rajta, vajon milyen is lesz az életemnek ez az ideje. Leszek-e még egyszer szabad? Jó darabig lent tartottak a földalatti börtönben. A rabok szórakoztak egymással, mikor az éjszakai őrség jött, az lazább volt. Úgy hívták, hogy ügyészelés. Ez volt a raboknak a szórakozása. Ha egy lebukott tiszt bekerült, azzal a rabok aztán kellőképpen kibántak. Ha tiszt volt, már csak azért is. Nagyon sok katonai fogoly volt ott. Aki egy héttel előbb lebukott, százados volt, aki pedig egy héttel utána, őrnagy volt.

Csajkás őrnagy úr jött mindig ügyészelni, hogy mi a bűne az illetőnek. Énvelem nem tudtak kibánni a szokásos módszerrel, velem mást csináltak.

A százados igyekezete

Három nap múlva lejött a százados a börtönvezetéstől:

– Miért van bent?

– Szökés.

– Miért van bent?

- Hanyag kezelés
- Miért van bent?
- Agyonlőttem a menyasszonyomat.
- Miért van bent?
- Szöktem.
- Miért van bent?
- Nazarénus vagyok.
- Na már megint! Mi ez, mi a bajuk maguknak? Majd fogok én magával beszélgetni. Mit képzelsz magad? Tudja mit? Én már tárgyaltam ilyen egyénekkel. Név szerint emlékszek is rá. Mikor is volt? 1922-ben volt. Még a nevét is tudom: Borbély József volt a neve. Mikor én beszélgettem vele, és megmagyaráztam neki az igazságot, ő akkor megfogta a fegyvert, és valóban haza is ment.

Ez az ember nagyon sokat tudhat, gondoltam. Akkor megrémültem egy kicsit. A Siklói Gyülekezetbe jártam, és ott láttam egy Sion Hárfa-t, a külső lapjára az volt rányomtatva, hogy Borbély József. Akkor felsóhajtottam. Ez az ember nem hazudik, nem akar engemet zavarba hozni, hanem engem megrémíteni akar. Én akkor megijedtem tőle. Valószínűleg többet tudhat, mint amit én tudok, amit eddig összegyűjtöttem azzal kapcsolatban, amit én hiszek és vallok.

- Ha több időm lesz, akkor majd fogok magával tárgyalni. De addig is legyen nyugodt, ha jönnek az amerikaiak - kihúzta a pisztolyát, odanyomta a homlokomhoz - maga lesz az első, akit agyon fogok löni!

Mondom:

- Jól van. Köszönöm szépen.

Néz rám.

- Miért köszöni?
- Mert szívességet akar tenni.

Visszafordul.

- Mondja meg, miért csinálja ezt?
- Hitbeli felfogásom ez.
- Tudja, mi az, hogy nyolc év?
- Tudom, nyolc esztendő. Kilencvenhat hónap.
- Látja, mekkora nyílás van az ajtó alatt, és már most csupa deres, pedig csak még december eleje van.

Minden cellát úgy fűtöttek: volt egy kis háromszögű valami, kívül a folyosón. Volt benne egy vaskályha, abban három újságpapír. Egy rab meggyújtotta. Égett másfél percig. Ez volt a fűtés. Ezért gondoltam én is, hogy nagyszerűen befűtöttek nekünk, de másképpen.

- Mondja, maga gyáva? Fél?
- Nem vagyok gyáva.
- Mitől fél akkor, miért nem megy el katonának?
- Hitbeli meggyőződésünk az, hogy nem ölünk embert. Ennek a felfogásnak értelmében, amit Jézus Krisztus hirdetett, mi azt igyekezünk megtenni. Szólhatok?
- Szólhat.
- Melyik a több? A nyolc év, vagy pedig a három év?
- A nyolc év több.
- Tehát ezek szerint nem vagyok gyáva, ugye?

Mert a légierősök és páncélosok három évet szolgáltak.

- Az én éveim sokkal hosszabbak, mint a három esztendő.
- Akkor mondja meg nekem, hogy miért teszi ezt?
- Megmondhatom?
- Megmondhatja.
- Azért százados úr, mert semminemű parancsra én senkit nem vagyok hajlandó megölni.
- Engemet se, ha úgy adják a parancsot?

- Nem.
- És miért nem hajlandó engem megölni, agyonlőni, ha parancsot kap?
- Azért százados úr kérem, mert önt úgy tiszteltem, mint édesapámat, és én édesapámat senki parancsára nem vagyok hajlandó megsérteni és agyonlőni.

Elpirult az arca. Nem tudott egy szót se szólani, többet mondani. Sarkon fordult, becsapta az ajtót, otthagyt. Éreztem és láttam, hogy belegázoltam neki az önérzetébe, mégpedig úgy, hogy az érzéseit megzavartam.

Felső börtönben

Elmúlt két hét így a földalatti börtönben. Sokan jöttek lebukott tiszték. Engemet fölvittek a felső börtönbe. Az már egy kitüntetés volt. Két nagyszoba volt egymás mellett. Ott voltak benn a rabok. Nem tudtam, hogy milyen rabok. Katonai lebukott tiszték, közkatonák, különböző egyéniségek. Voltak köztük titkos detektívek, rabként voltak bedobva, ha valamit kellett még megtudni, egyéb titkokat. Ezek a katonák voltak ott benn. Két nagyszoba közt ajtó, átjárható. Meg volt tömve ez a két szoba, 38-tól 40 ember volt benne elhelyezve. Hosszú nagy asztal volt. Nekik már meg volt engedve, hogy játszhatnak sakkot, de csak úgy, ha nem kenyérre játszanak. Malmozhatnak is, ha nem kenyérre. Aki győzött, annak oda kellett adnia a fele kenyérét. Így ment általában mindig.

Az oroszlánok barlangjában

Majd bedugtak egy olyan cellába, hogy az nekem az oroszlánok barlangja volt. Két nap, két éjjel szüntelenül káromkodtak. Ocsmány durva beszédekkel mondtak a Teremtőre, hogy én is káromoljam az Ő nevét, mint ahogy ők csinálják. Én csak álltam némán, nem szóltam semmit. Természetesnek tűnt, hogy én semmit nem hallok, nem is érdekelt. Szinte megnémultam, nem zavart egyáltalán, hogy mit mondanak. Csak erőszakoskodtak tovább, csináljam azt, amit ők csinálnak. Mondom:

- Én nem csinálom azt, én nem szoktam ilyeneket csinálni. Nem is fogom csinálni.
- De majd fogod csinálni mert addig mondjuk, míg megőrülsz.
- Ti nagyon tévedtek. Én nem szoktam mindig megőrülni azért, mert ti meg vagytok örülve.

Én némán álltam, és azt mondta az egyik:

- Ettől csak egyet irigylek, ezt a bárány türelmét. Nézd meg, milyen higgadt, figyelembe se vesz bennünket, átnéz rajtunk. Ő mást lát, Krisztusát látja!

Annál jobban a durvaságba merültek. Amikor kifáradtak - éjszakának idején - mindenki lefeküdt. Lefeküdtem én is. Akkor egy vödör hideg vizet öntöttek rám megtisztelés képpen. Én nem szóltam semmit sem. Leráztam magamról a vizet. A pokrócra dőlt rá, a legnagyobb része lement a másik rabra, így megszabadultam a víztől. Másnap megint kezdődött ugyanez a játék, amint az előző nap. De akkor már hangosan ordítva káromoltak. Amilyen hitvány beszédet össze tudtak szedni a maguk módja szerint, azt csinálták. Volt egy nagy szájhős köztük, az volt a vezetőjük. Másnap ugyanúgy történt. Én csak keresztülnéztem rajtuk. Olyan szép mereven tudtam tartani a szememet, hogy zavarba jött, mikor ordított rám. Ezt már régóta gyakoroltuk a gimnáziumban, hogy ki tud tovább szembenézni a másikkal anélkül, hogy a szempillája is megrezdüljön, arca se nem szomorú, se nem nevet. Én csak rászögezttem a szemeimet, és néztem erősen rá. Egy óra hosszat így néztem mozdulatlanul. Az úgy megzavarodott, nem tudott többet szólani semmit, félrehúzódott. Azt mondja:

- Te mi vagy?
- Az vagyok, aminek magamat mondtam. Egy hívő fiatalember vagyok.

Akkor abba hagyták a káromkodást. Eljött a harmadik nap. Tízen odaálltak elébem:

- Te nem is tudod! Egész éjjel káromkodtál.
- Én? Te engem nem szuggerálsz egyáltalán, énrám te nem hatsz. Nem is hallottam, hogy szóltál, nem is láttalak téged, nem is voltál előttem.

Akkor elhallgatott, nem szólt egy szót sem felém. Azt mondja a másiknak:

- Vagy ő bolond, vagy mi vagyunk mindnyájan azok.
- Én azt hiszem, ti mindnyájan azok vagytok.

Akkor abba hagyták.

Azt mondja a szobaparancsnok:

- Tudjátok, mit? Ebből a játékból elég volt!

A szobában, a zárkában volt egy spicli. Vamzer, tüdőbajos, köp, besúgó. Volt több ilyen nevük. Hallgat, mit mondanak a többiek, és akkor jelent a tisztnek, altisztnek. Ez azért van minden szobába beépítve, hogyha esetleg valaki meg akar szökni, vagy az őrt agyonütni, vagy hasonló rosszat, azt tőle már előre tudják. Mondja a szobaparancsnok:

- Ebből a trágár beszédből én úgy megutáltam magamat, de titeket még jobban, akik ezt csináljátok, mert a disznóknál ti nagyobb disznók vagytok. Ott volna a helyetek a disznóólban.

Akkor sem szóltam semmit, csak nyugodtan félreálltam az ajtószárfához, és csak néztem őket. Csak mosolyogtak. Megint ez a nagy szájhős:

- Csak nekem volna ez a nyugalmam! Észre sem veszi a világot. Figyelembe se veszi, hogy mi történik. Persze ennek nyolc év semmi. Ennek húsz évet kellene adni, akkor talán észrevenné a másikat.

Én nem szóltam semmit. Mit szóljak? Ha észrevette, hogy nem veszem észre, nekem édesmindegy. A vacsorát kiosztották. Marhahúst hoztak, pörköltet. Jaj, de utáltam mindig! A legnagyobb szájunak odaadtam ezt a pörköltet. Megszelídült. Másik nap a másiknak. Harmadik nap a harmadiknak adtam oda. Négyeszer adtak marhapörköltet. Tésztával is adták, azt sem szerettem. Ezzel leszereltem őket szépen.

Rettenetes álom

Álmomban a Sátán hosszú heteken át szüntelenül üldözött. Rémisztő remegést, bénítást adott rám, hogy megtörjön engem.

Halálra ítélték engem és a nővérem. Bárdal fogják levágni a fejünket, mert nyíltan a Sátán ellen fordultunk. Körülöttem sok levágott fejet láttam. Nagyon könyörögtem a hóhérnak, hogy csak az én fejemet vágja le, mert én voltam az, aki ellene fordult az Isten előtt.

Rendkívülien szenvedtem, a szívem félelmetesen dobogott. Mire elmúlt az álom, az ágyam teljesen vizes és véres volt.

Az utolsó üldözés csodálatos volt: Hihetetlen sebességgel száguldottam lélekben a csillagos egeken túl. Lelkem fényesebb volt a Napnál, elhagytam az égiteket, üldözve a Sátántól mind közelebb.

- Mit akarsz velem? Téged nem szolgállok! Ha tovább üldözöl, Krisztust hívom segítségül, adjon az Atya Isten trónjánál menedéket!

E szavam után többet nem üldözött.

Éjszakai mesélés

- Meséljen valaki!
- Majd én mesélek nektek - szóltam.

Akkor elkezdtem nekik mesélni a szép történeteket a Bibliából. Hallgattak, hallgattak. Amikor kifogytam, akkor jött az 1300-as évekből az inkvizíció története. Aki nem hitt a katolikus vallás tanaiban, azokat addig gyötörte. Ezeket nevezték inkvizítoroknak, vagyis kihallgatóknak latinul. Egy nagyon szép háromkötetes történet volt arról írva. Az 1300-as években játszódik le. Nagyon vallásos jelleggel a társadalmi helyzetet leírja, hogy akik akkor ellenálltak a katolikus méltóságoknak, és nem hitték azt, amit azok hittek, megkínózták őket. Tizenöt éves voltam, amikor olvastam ezt a könyvet. Velencei rémes éj címmel volt ez a könyv. Leírta a sóhajok hídját, amin át vitték kivégezni, máglyán megégetni az embereket. Ezeket a történeteket szép csöndesen elmondtam nekik. Néma csöndben hallgattak. Igyekeztem az én történeteimmal kiküszöbölni azt, hogy ők meséljenek. Egy éjszaka se meséljenek semmit. A durvaságoknak legaljasabb megnyilvánulása volt, amit ők beszéltek és tárgyaltak. Folyamatosan mesélgettem nekik. Már éjfél

után elmúlt két óra, három, fél négy lett, és akkor elhallgattam. Teljes néma csönd lett. A vad farkasok, úgy látszik elaludtak. Az egyik felugrik!

- Miért nem meséled tovább?
- Kiszáradt a szám.
- Kiszáradt a szád? Odaadom az összes vizet, ami az én vizem. Igyad, de meséld még tovább!
- Már nem bírok beszélni.
- Csak egy kicsit még. Négy óráig csak.
- Jó. De többet nem mesélek.
- Jó. Nem kell mesélned.

Akkor megittam a vizet, bírtam beszélni.

- Most nekem nincs vizem!
- Minek neked? Neked nem kell beszélni.
- Jó, akkor én nem iszok most.

Újra jön a százados

Befejeződött ez a dolog. Megint jött a százados, hogy majd velem fog ő tárgyalni erről a vallásügyről. Engemet meg fog téríteni, mert tudja, hogy én meg fogok térni, abba fogom hagyni ezt a helytelen magatartásomat, hogy én nyolc évet itt legyek hiábavalóságért.

Ismétlés másik zárkában

Közben jött egy fordulat. Mindenkit kicsuktak a cellájából az udvarra, mert besúgták a parancsnokságnak, hogy megtérítem a rabokat. Megszelídültek. Nappal állandóan arról volt szó, hogy bizonyítsam be nekik, hogy van Isten, de papíron és ceruzával.

- Ehhez túl buták vagytok, hogy megértenétek azt. Először kicsiszollak benneteket. Megtanítalak arra, hogyan kell megérteni, ami emberileg megérthető.

Voltak köztük benn a szokásos besúgó, figyeltek, hogy én mit beszélek. Egy rendőr századost tettek be a zárkába, hogy figyeljen engemet, mit csinálok, meg mit beszélek nekik éjszaka. Az őrség hallotta, hogy valami állandó beszéd morajlik bent, csak nem értették. Megint kizavartak a cellából, az egész ki az udvarra. Engem kivettek és áttettek egy vadidegen cellába, ahol még sose láttak. Ez a hír elment már előre, hogy az az a valaki, arra vigyázzatok, azt hallgassátok. Bekerültem, Vécsey Lajos volt a szobaparancsnok. Hadnagy volt, most rab, de olyan, hogy félig meddig nem lehetett tudni, kicsoda, rab vagy beépített ember. Ő rendet tartott. Kezdődött előről ez az egész játék.

- Előről kezd, ahogy ott kezdted a másik cellában!

Megint úgy, ahogy kezdtem a Bibliával. Van Isten, és hogy kell viselkedni. Egyesek belekiabáltak a beszédembe. Volt egy izmos rab. Fölállt:

- Ha még egyszer kinyitod a szádat, akkor én befogom a szádat.
- Te csak hallgass! – mondták neki.

Ő már tudta, hogy miről van szó. Sértette, hogy miért én beszélek, és miért nem ő. Szépen előadtam nekik a szokásosat éjfél után négyig. Akkor nappal kezdődött az úgynevezett Istenről való valóságos hit és annak gyakorlata. Bizonyítsam be nekik úgy, ahogy elkezdtem a másik cellában. Hogy van az emberiségnek az élete, miért van, és miképpen élünk. Azt mondja:

- Te honnan veszed ezt a tudományodat, hogy bennünket olyanra tanítasz, amit még nem hallottunk soha?
- Valószínű azért, mert nem akartátok hallani. Én meg nemcsak hallottam, hanem tanítottam is.

Vita a politikai tiszttel

Volt egy politikai tiszt is. Ő is lebukott egyén volt. A politikai tisztok komolyabb kiképzésben részesültek. Ők ismerték az úgynevezett világelméletet, ami akkor volt érvényben: Marx, Engels,

Lenin, Sztálinnak a meséje. A materialista tanokat akarták felhozni, az ösköd elméletét, hogy lett a semmiből valami. Amikor a semmiből lett a valami, az a valami elkezdett forogni, és addig forgott-forgott, hogy mind az egész világegyetem, a látható csillagok mind egy tömegben voltak. Kitüzesedett a forgásban. Mikor a nukleáris erő föllépett, akkor fölrobbant.

Kezdhethetnék előlről. Inkább azt mondom, hogy semmiből hogy lesz valami? Ezt az első mesét én mindjárt visszautasítom, mert ha semmi, mint olyan, akkor hogy tud valami lenni? Először is ellentmondásos, mert ha semmi, akkor ezek szerint valami? Ha valami, akkor nem kell, hogy magát létrehozza, mert már van. Tehát akárhogyan nézed, ez fából vaskarika. Vegyük a második hazugságot, ez simább. Mikor már valami lett és forgott, a ti elméletek szerint - ahogy te mondd.

– Majd én elmondom, hogy volt.

– Jó, hát elmondhatod. De azt hiszem, én szebb ékesszólással el tudom neked mondani a te elméletedet, mint ahogy azt te elmondod nekem. A csillagászati törvények értelmében te úgy hiszed, hogy az úgy volt.

– Igen az úgy volt, és ezért hisszük mi ennek az értelmezését azonképpen, amint le van írva.

Akkor kicsit belemélyedtem mélyebben vele. Papírral, ceruzával, mert sutyiban mindenkinek volt egy kis papír és ceruza.

– Ha te ismered a síkmértant és a fizikai törvényszerűségeket, Newton törvényét, amit gondolom te, mint tiszt kellett, hogy tudjad, - mert látom, hogy úgy beszélsz róla, mint aki tudod, hogy mi az. Ha részleteiben veszed a te elméletedet, és valóban az összes égitest, amelyek az ég csillagai, a láthatók és a láthatatlanok, te szerinted egyben voltak, és amikor a nukleáris erő fölfűtötte annyira ezt az anyagot, akkor az a geocentrikus erőt megszüntette, elpusztította a

vonzási erőt, és a szélrózsa minden egyes irányába az anyagcsomókat kilökte a végtelen térbe. Ez az, amit te mondasz nekem.

– Igen, ez. Te is tudod? És mégis ilyen buta vagy?

– Te szerinted. A szélrózsa minden egyes irányába az anyagcsomók mentek a tehetetlenség törvénye szerint, mivel nem bírtak megállni. Akkor mi annak az oka, hogy mindennap a Göncölszekeret, a Fiastyúkot, a Hajnalesillagot, a Holdat, a csillagokat egy meghatározott helyen látjuk? Mi történt akkor szerinted? A törvény értelmében ezeknek az anyagcsomóknak örökkön-örökké a végtelen térben kellene száguldania a tehetetlenség törvénye értelmében. Ha ez fönnáll, akkor mi az igazság, hogy most mégis ott látod, ahol mindig látod. Észreveszed-e, hogy a te elméleted, a materialista elmélet, egyáltalán nem működik? Pontosan, ahogy meg van írva a Szentírásban, hogy az egek beszélnek, és nyilván hirdetik, a napok egymásnak tudományt mutatnak. Te ebből azt láthatod, hogy ezt egy személyes erő tette oda a törvényszerűség értelmében éltetővé válni. Minden éjszaka a csillagos ég minden egyes csillaga azon a pályán van. Minden nap -korodnál fogva szemlélhetted és szemlélheted is. Ha pedig kivilágosodik megint a hajnal, a Nap mindig a hegy mögül ott jön ki, ahol vagyunk most pillanatnyilag. És le is nyugszik. Mikor holdtölte van, akkor a holdvilágot a nap megvilágítja, és ragyog nekünk vissza az éjszakában úgy, mint a Szentírásban meg van írva. Te nem veszed észre, hogy amit te követsz és hiszel, az nem igaz?

Akkor magába száll és gondolkozik.

– Valóban igaz, megértettem. Ez nem lehet úgy, mint ahogy eddig hittem.

– Akkor miért kísérsz te engemet azzal, ami nem igaz, és nincs úgy? Én, amit hiszek, azt be is bizonyítom. Nemcsak hinni kell, hanem be is bizonyítani. Amit te hittél, azt én bebizonyítottam neked, hogy az nem igaz. Most mi van?

Elmondta az egyik pajtásom, aki mindig mellettem volt, egy református fiú, Bánfi Péternek hívták, hogy ezek után ez a Kecskés nevű politikai tiszt így szólt hozzá:

– Tudod mit? Most látom, amire építettem, abból egy szó sem igaz a törvények szerint, amik igazak. Most viszont nincs Istenem, most lógok a levegőben. Amit eddig hittem, az nem igaz, amit kellene hinnem, arról meg sose hallottam. Most mi lesz énvelem?

Ahogy telt az idő, közelebb kerültünk egymáshoz. Természetes, nagy befolyásolást jelentett a marhapörkölt minden héten. Akkor megszelídültek. Végül aztán a házimunkások közé kerültem. Az szabadon mozoghat a börtön belső területén.

Megint itt a százados

Egy vacsorakiosztásnál bejött a százados. Jelentik az altisztek:

- Tisztelettel jelentem, a vacsora kész kiosztásra.
- Várjanak egy kicsit, ráérnek maguk is. Nem?

Szólít engemet:

- Mondja, mi van magával? Hogy van az, miképp van az? Maguk azt mondják, hogy jön majd az angyal, és a trombita akkor majd megszólal. Az ég, a pokol és a tenger is kiadja halottaikat, mindenki föltámad. Nem veszi észre, hogy ez lehetetlenség? Hány billió esztendeje van a földön az ember? Ha az megtörténne, amit maga mond, amit maguk hisznek, el sem férnének. Először is maguk tudatlan és buta emberek. Se írni, se olvasni nem tudnak a maguk népei közül, akik egy helyre járnak. Maguk csak egymást butítják. Maguknál semmit nem lehet mondani. Csak a legnagyobb tudatlan, az tanítja magukat.
- Honnan tudja, hogy mindenki tudatlan, és senki se tud írni, olvasni?
- Miért, maga tud valamit?
- Gondolom.
- Akkor feleljen nekünk, hogy lesz akkor?
- Százados úr kérem! Nagyon jól tudja, hogy a babilóniai és asszíriai ásatásokkor 45 ezer táblácska került elő ékírással írva. Az a British Múzeumban van. Ezt az ékírást megfejtették, és az a zsidó nemzet történetét írja le. A zsidó nemzet ellenségei elismerik és tudják, hogy azok voltak. A próféták és királyok nevei föl vannak említve. Olvashatjuk azoknak a tábláknak a bizonyítékait, hogy azok léteztek és voltak Mózes és Mózes utáni időkből. Miért nem elégedünk meg inkább az írásos történelemmel, amit ön is nagyon jól tud. Az agyagtáblácskáknak a részletes leírása magyar nyelvre is le van fordítva.
- Igen. Igen.
- Az emberiség, ha kezdődött, akkor van kezdete?
- Természetes, ha kezdődött, akkor kezdete van.
- És ha trombita szól, akkor vége is lesz?
- Igen, lesz.
- Ön szerint, százados úr, ha szól a trombita, és a halottak föltámadnak, ha azt vesszük, hogy mennyi volt az emberiség mondjuk Krisztus idejében, mikor Augustus császár elrendelte a népszámlálást. Akkor a nagy világbirodalomnak a népszámlálás szerint Krisztus születésekor majdnem 29 millió lakosa volt. Ha a generációkat végig vesszük hatezer esztendőn keresztül, akkor nagyon szoros számmal ki lehet mutatni, Krisztus születésekor a föld lakossága lehetett 900 millió, az pedig 2000 esztendeje volt. A 2000 esztendőtől visszafelé másik négyezer évet leszámolva, majdnem pontosan meg tudjuk mondani a viszonylagosság mezején számítva, mindig kevesebb és kevesebb, végül odaérünk az önök által tagadott Ádám és Évához, az ősszülokhöz. Én úgy vélem, hogy ha szól a trombita és mindenki föl is fog támadni, mert a halál az élet fölött nem uralkodhat, csak az élet uralkodik a halál fölött.
- Százados úr! Szabad nekem kérdezni valamit?
- Igen, kérdezhet.
- Ön szerint a tér véges vagy végtelen?
- Végtelen.
- Százados úr, ha szól a trombita, akkor el fogunk férni majd?
- Hát igen, el fogunk férni.

- Akkor mi a baj az én Krisztusommal, az én hitemmel, hogy a hely szűke miatt talán nem tudnánk kijönni a sírokból, mert nem férünk el.
- El fogunk férni.
- Akkor mi lesz önből, az ön hitéből és az enyémből?
- Akkor megváltozik a helyzet. Én leszek a rab, és maga szabad lesz. Tudja mit? Én ilyen Istent még nem hallottam, mint a maga Istene. Ha valaki magát bántja, a maga hitét és Istenét, csak nekem szóljon. Én úgy elintézem azt, hogy még úgy nem volt elintézve.

Ez is egy eredmény, az én kínozóm akar megmenteni engem. Akkor tudtam, hogy én beLOPTAM magamat szívébe és érzetébe.

Az altisztek ismét jelentették, hogy a vacsora kész.

- Én már megmondtam, ha még egyszer szól valaki, beveretem két hétre szigorítottra! Nem tudnak várni? Egy ember életéről van szó most!
- Sándor fiam, mondja, maga járt iskolába?
- Persze, mindenki járt iskolába.
- Hova járt iskolába?
- A Király utca végén, a Széchenyi Reál Gimnáziumba.
- Ó, hm, Értem, értem. Tudja mit? Én semmit nem tehetek magáért mást, ha lesz egy nagy szelet kenyér, akkor a magáé lesz, s ha valaki magát bántja, csak nekem szóljon, én azt úgy elintézem, ahogy még nem volt elintézve. A maga Istene egy igazi Isten. Amit eddig hallottam, az nem mond nekem semmit. Most tudom, amit maga mond, hogy az Isten igaz.

Akkor elbúcsúzott tőlem, és szólt az altiszteknek:

- A vacsorát ki lehet osztani!

Az egész börtön meg volt rökönyödve, hogy mi történt ezen a kihallgatási időszakon, hogy a százados úr így beszélt velem.

Egyszinten az akasztófákkal

Egyszer csak megjött az értesítés: a főljebbviteli bíróság elé kell állni Budapesten a Fillér utca 1-be 1953. január 15-én. Főljebbviteli bíróság elé állítanak a hitemért, mert nem lett jogerőre emelve az ítéletem. Akkor már kicsit meg voltam nyugodva, hogy talán már nem fognak megnyúzni, vagy ehhez hasonló. Eljött az idő, jött a foglár. Mondja:

- Ide figyeljen! Ugye, maga nem fog megszökni?
- Hova szökjek?
- Akkor én nem bilincselem meg a kezét meg a lábát. Szégyellnék így menni a vonaton.
- Ahogy akarja. Nekem édesmindegy.
- Akkor elmegyünk így együtt.
- Jó.

A főljebbviteli bíróságon kinyílik a nagy ajtó. Nagy föliratot látni: Ember, ki ide beléptél, mondj le mindenről!

Jó vigasz. Beraktak a cellába a harmadik emeleten. Az akasztófa teteje éppen elérte a harmadik emelet padlózatát. Szokás szerint ott is megvolt az ügyészelési módszer, azzal szórakoznak a rabok. Még a halálcellában is van egy kis humor. Megsúgták:

- Tudod, hogy mi az?
- Nem tudom.
- El ne áruljál bennünket, mert ha elárulsz, agyonverünk.

A tisztekkel szórakoztak, akik lebukott tisztek voltak. Míg nem volt akasztás, azzal játszottak. Ott már szép cella volt, benn angol WC. Az ablakok le voltak függönyözve. Az akasztófa közel volt az ablakhoz. Megmondták, senki ne merjen az ablakhoz mászni, vagy

kinézni, mert akkor, jaj annak! Ő lesz a következő. Nehogy meglássa valaki azt, hogy kit akasztanak föl az éjjel.

- Ki az új ember?

Csizmában beszél az illető.

- Mennyi idő van? Még nem akasztanak. Majd, ha sötét lesz.
- Mi a bűne?
- Nekem nincs bűnöm.
- Itt senkinek sincs bűne, aki itt van. Mind ártatlan.
- Igen.
- Akkor mi a vád ellene?
- Az a vád ellenem, hogy én is részt vettem Brutus lázadásában Caesar ellen, mikor meggyilkolták a szenátusban. De akkor éppen még gimnazista voltam, és komolyan mondom, nem voltam ott.
- No, jól van, maga lefekhet. Tudjuk, hogy ártatlan.

Két cigány is volt. Bebújtatták őket az ágy alá, és a fejükkel felemeltették velük az ágyat a plafonig. Ez tartott tíz percig.

- Fiúk, csöndbe lenni! Nehogy valaki az ablakhoz merjen menni. Mindjárt kezdődik az akasztás.

Akkor elnémult az egész zárka. Csend volt. Ez igazi dolog, ez nem vicc, mint eddig volt. Ezt csak azért mesélem el, hogy tudni lehessen, hogy is zajlik az élet, ha zajlik. Az első hang egy fiatal lány hangja, legalábbis úgy hallatszott a sikolykiáltás. Lökdösődés az akasztófánál, tartott körülbelül három percig.

- Én Istenem! Én Istenem!

És csend. Felakasztották. Egy tízpercnyi szünet. Férfihang:

- Éljen a szabadság! Átok a kommunistákra!

Csönd. Megint annyi perc elmúlt.

- Éljen Tito! Éljen a szabadság!

Újra csönd. Így ment éjfél után egyig az akasztás. Minden éjszaka. Ez az ember idegrendszerét kikészíti, mikor ott mellette akasztanak. Akaratod ellenére is olyan szuggesztív hatás van rajtad, milyen érzés az, mikor szólítanak, most te vagy a következő.

Vége az akasztásnak. Mindenki elcsöndesedett, megjött a reggel, mindenki felébredt. Jött a nyitás, megszámoztak minden rabot. Ez nem volt olyan rossz, mint a többi zárka a 4-5. emeleten. Ott, aki meghalt éhen, azt bennhagyták még másfél napig, míg nem kezdett oszlani, hogy megkapják az adagját. Azt megették a többiek. Ha már kezdett oszlani, akkor szóltak, hogy meghalt. Csak azután vitték el. Így volt abban az időben. A negyedik emeleten mindenkinek a fejére húzták a sapkáját, mint kámzsát, kétfelől az örök fogták és vezették, hogy ne tudja, hova megy, és senkit ne lásson. Ha esetleg élve marad, ne tudja megmondani, hogy kit látott, ki volt az ismerős, aki meghalt, vagy élt, vagy megszabadult. Az kicsit megrázott bennünket. Akkor áttettek egy másik cellába. Érdekes felirat volt: „Könnyebb a külső ellenséggel elbánni, mint a belső alattomos bitangokkal”. Azok mi voltunk. Az is egy ilyen bátorító szózat volt hozzánk. Engemet kivettek néhány nap múlva.

Üzenet Pécsre

De még mielőtt kikerültem volna, látom, egy kopasz férfi rá van borulva az asztalra és búsul. Kérdelem tőle:

- Miért búsulsz?
- Fel fognak akasztani.
- Ezért búsulsz?
- Persze.

- Mi van neked?
- Tizenöt évet adtak.
- És?
- Visznek följebbviteli tárgyalásra és fel fognak akasztani. Hova valósi vagy?
- Pécsi.

- Pécsi vagy? Tudnál üzenetet vinni, ha nem akasztanak fel?
- Persze, ha nem akasztanak fel engemet, akkor biztos.

Én is följobbvitelin voltam. Ott vagy helybenhagyták az alsóbbfokút, vagy emeltek, az lehetett akasztás is, vagy pedig leszállították.

- Jól van, ha nem akasztanak fel, akkor majd megüzenem.
- Csaba László a nevem. Üzenem a feleségemnek, hogy váljon el tőlem, hogy ne üldözzék őt, vagy őt is nehogy kivégezzék.
- Mi a bűnöd?
- Nem tudom. Éjszaka voltam ügyeletes. Bejöttek az ÁVO-sok, elvittek, és most itt vagyok.
- Ez volt a bűnöd?
- Igen.
- Tudod, mit? Téged nem fognak felakasztani.
- Honnan tudod?
- Tudom. Én érzem, hogy nem akasztanak föl téged.
- Jaj, csak a jó Isten szólna belőled!
- Még látjuk egymást.

Elváltunk.

Följobbviteli bíróságon

Aztán vittek a följobbviteli bíróság elé, Fillér utca 1. alá. Hatalmas pódium, ott a följobbviteli bíróság. Hihetetlen módon kidíszítve, rémítő méltóság, tekintély. Nagy a terem, elérték legalább ezren, amikor nagy komoly tárgyalások voltak. Engemet odaállítottak. Úgy elhagyott az eröm, alig tudtam lépni. Titkos erő vitt, mintha más cipelt volna. Odakerültem, leültem, sóhajtottam a jó Istenhez. Meg is segített, nem féltem. Megint elkezdődött a gúnyáradat ellenem. Mindent említettek ellenem, csak a vallásomat nem, hitemet nem, az Istent nem, hanem politikainak nyilvánítottak. Az kötelet, vagy főbelövést jelent. De ha már politikainak nyilvánítanak, akkor rám lehet kenni azt, hogy te kémkedtél vagy te ez vagy, az vagy. A tárgyalás ment szépen. Elmondták a vádat ellenem, nagyon szigorúan léptek fel mindenben. Lefolyt. A nővérem ott volt és a bátyám is a tárgyaló teremben. Mivel nővérem főkönyvelő volt, tudta a gyorsírást, mindent jegyzett. A bíró észrevette, hogy mit csinál.

- Ön kicsoda?
- A nővére vagyok a vádlottnak.
- Azonnal hagyja abba, mert különben kiutasítom a tárgyalóteremből!
- Megértettem és abbahagytam.

Akkor észrevették magukat, hogy valaki lehet. Rendkívül csinosan ki volt öltözve. Rendes hajviselettel járt.

Lefolyik a tárgyalás. Mindenféle csúnyával leáztatnak engemet. Politikai hazaáruló vagyok, a nép ellensége. Ezért könnyen kötelet lehet kapni. Ott volt az utolsó húzás, simítás. Akkor mindent elmondtak ellenem, amit csak tudott az ügyész vádat hozni. Kiküldtek egy darabig. Visszahívtak. Az utolsó szó jogán majd beszélhetek.

A melléktörténet, amiről nem tudtak

Van egy melléktörténet, amit előbb el kell mondani.

A nővéreim középiskolába jártak, kollégisták voltak, és mindig fekete köpenyben jártak. Kérdezték tőlük:

- Miért jártok ti mindig fekete köpenyben?

- Azért, mert nincs másunk, azért járunk így.

Fölvívták őket a kollégium vezetőjéhez. Kikérdezte őket, mi van, hogy van. Nővéremék elmondták, hogy mi tizenhárman vagyunk testvérek, és annak ellenére, hogy földünk sem volt, soha mást nem foglalkoztattunk, mégis kuláknak minősítették a szüleinket. Azért nincs semmink, mert elvettek tőlünk mindent. Ez rögtön fogta a papírt, felvette a telefont és Rákosinak telefonált. A Rákosi titkárságtól hamar kiküldtek valakiket, nagy fejeseket kivizsgálás végett. Én úgy voltam, mintha a kutyák tépték volna le a ruhát rólam annak idején. Akkor ezek mindent felírtak. Egy hét múlva jött a levél Rákosi Mátyás elvtárstól. Küld 300 forintot, és írja a levelében, hogy személyesen bármikor hozzá fordulhatunk bármilyen problémával, ha Magyarországon bármi történne velünk. Ez nagyon jó kapóra jött nekem a följobbviteli tárgyaláskor, mikor osztják a jutalmat: kötél, fejbélövés, vagy nyolc év, vagy húsz év.

Az utolsó szó jogán

Elmondták a vádiratot ellenem, minden szépen zajlott, annak rendje és módja szerint. A bíró összedugta a fejét a többivel és kiküldtek.

Visszahívtak.

Az utolsó szó jogán még beszélhetek most a följobbviteli tárgyaláson is.

- Én nagyon sajnálom azt a nagy tévedést, amit az ügyész úr ellenem felhozott, mert abban nekem semmi részem nincsen. Semmiféle politikai beállítottságom nincs, pusztán azért állok a följobbviteli bíróság előtt, mert nazarénus fiatalember vagyok, akit a szülei és a nagyszülei erre neveltek, tisztességre, becsületre, hogy a rendet betartsuk. Soha semmiféle rendszer ellen nem vétettünk semmit. Ebben a rendszerben sem igyekszünk véteni, és nem is tettünk semmi rosszat ebben a népi demokráciában. Ezt én bizonyítani tudom annak az egyénnek a nevével és aláírásával, akinek önök is kötelesek engedelmeskedni. Mindenben hűségesen engedelmeskedek, egyet kivéve, az én hitemet. Ez a személy senki más, mint Magyarország vezetője, Rákosi Mátyás elvtárs, a Magyar Kommunista Párt főtitkára. Ezzel én befejeztem a védőbeszédemet, semmi mást nem tudok mondani a magam mentiségére, csak ezt.

Kiküldtek megint. Egy jó darabig kint voltam. Egy tisztet utánam küldenek, hogy mit szeretnék én? Vegyen csokoládét nekem? Mit hozzon? Elment, ki a szabadba, az utcára.

Tanácsstalan bíróság

Engemet közben behívtak a tárgyalóterembe. Azt a zűrzavart még nem láttam életemben, nem is hallottam hivatalos bíróságon, ami akkor történt. Fölállt a bíró, a bíróságnak a legfőbb feje, és az olyan zavartan beszélt:

- Nekünk ezt kell mondani... nekünk ezt kell mondani, mi nem mondhatunk mást, csak amit nekünk parancsoltak... és ... én...én...én...én nem ítélem el magát, ha fölteszi a derékszíjat, elmehet haza. Ha meggondolja magát, menjen haza. Mi magát nem bántjuk, nem is akartuk bántani, csak ezt nekünk... nekünk kellett mondani. Ne haragudjon. de nekünk kellett mondani... mondani. Magának meghagyjuk a nyolc évet. Ugye nem bánja meg? De hazamehet, ha akar. Tegye fel a derékszíját!
- Köszönöm szépen a tanácsukat, de én a hitemet, Krisztust nem tagadom meg semmiképpen.

A följobbviteli bíróság úgy meg lett zavarva, mint mikor szegény Pál apostol összezavarta a farizeusokat és a sadduceusokat, és összevesztek azon, hogy ő a halottak föltámadásáért volt vádoltatva. Akkor a farizeusok és a sadduceusok összevesztek egymással. Így járt a följobbviteli bíróság is velem.

Mikor kiküldtek, a tiszt megjelent egy nagy aktatáska csokoládéval.

- Ne haragudjon! Ugye, nem haragszik?
- Miért haragudjak?
- Hogy így beszéltünk magával.

Nem tudták, hogy ki vagyok.

Most is csodálkozok rajta, hogy mertem én így beszélni akkor? Most félek, rá 48 évre. Talán a koromnak ideggyengesége ez, vagy mi?

Kikísértek a Keleti pályaudvarra

Az összes tiszt kijött - kikísérni - a Keleti pályaudvarra velem. Vigasztaltak, hogy nem lesz ám abból nyolc év. Mit akarok enni? Hoznak kalácsot, hoznak csokoládét. Leültek mellém. Az az őr, akinek őrizni kellett volna, azt mondja a bátyámnak:

- Maga a bátyja?
- Igen.
- Vigyázzon az öccsére, ameddig elmegyek sört inni.

Mi történik? El is ment. De mondtam:

- Nehogy elmenjen, mert én nem tudom, hogy hol vagyok. Nekem se pénzem, se jegyem. Azt se tudom, hogy hol vagyok. Én elveszek itten.
- Visszajövök. Ha nem jönnek vissza, akkor maga mellé kerülök.
- Akkor jól van.

Vissza is jött. Közben a tisztek körülvettek engem. Már két-háromszáz ember körénk csoportosult a Keleti pályaudvaron. Mind hallgatja és mondja, hogy őneki mi a hite. Egyik azt mondja, ő a nirvánában hisz, a lélekvándorlásban, mint a hinduk, hogy ő marha lesz. Nem akartam mondani, hát te most vagy marha. Nem mondtam neki, nem akartam gúnyt üzni belőle, másképp szóltam:

- Én úgy hiszem, lehetséges az ön hite szerint kicsit átvíve, hogy ha meghal ön, és az eső esik, a nap kisüt, és fű nő a sírján, és marhák járnak arra és lelegelik a fűvet, az a fű majd belekerül a marha testébe. Ilyenképpen elhiszem, hogy marha lesz.

Szégyelltem magam. Kecskének is mondhattam volna. Már háromnegyed tizenkettő van, úgy el vagyok fáradva,

mert őszintén megmondom, láttam a kötelet, és nem kaptam. Kimerültem abban is, meg ebben is. Fialat gyerek voltam, hosszú magas és sovány. Most úgy gondolok vissza rá, hogy mertem én ilyen bátor lenni, így beszélni nekik? Mindenkit aggattak föl, egyiket a másik után.

Mit hoztál?

Fölszálltunk a vonatra. Hazaértünk valamikor éjfél után háromkor Pécsre. Zsebeim meg voltak tömve csokoládéval nyakig. A törzsőrmester - Kulcsár János volt a neve -:

- Tudja mit? Maga egy nagyon érdekes ember! Jó lesz nekünk vigyázni, mert maguk nagyon sok csodát csinálnak.
- Nem, csak az igazságot mondtam.
- Szólok az őrnök, hogy engedje be. Van még csokoládéja?
- Van, kettő.
- Tegye ki!

A többi zsebemben bevitettem a cellába - több mint 30 darabot - a raboknak. Azok úgy jöttek hozzám, mint a kisgyerekek az édesanyjukhoz.

- Mit hoztál? Hoztál valami ennivalót?
- Van még, de hallgassatok, az őr néz befele.

Félrehúzódtam a fal mellé, és szétosztottam a sok csokoládét. Ettől úgy megszelídültek ezek a vad rabok, még a besúgó is. Egész jó dolgom volt egy darabig.

Pszichológia a zárkában

Egyszer egy rab fel akarja akasztani magát, mert neki már négy év elég volt ebben a kis szobában. Az éjjel fölakasztja magát, és akkor vége a bajnak. Vécsei Lajos szobaparancsnok jelenti ugyanennek a foglárnak:

- Egy ember fölakasztja az éjjel magát, és én nem fogom vállalni a felelősséget. Én nem leszek tovább szobaparancsnok. Legyen, aki akar, vagy üljön maga itt, ha akar!

Akkor kilépett a foglár. Azt mondja:

- Itt van az a főjehova?

Főjehovának neveztek, mert több mint negyven jehova tanú volt a börtönben. Arról híresek, hogy mindenkit lerohantak az Armagedonnal, a jehova tanúk szokásos módszerével. A bírósági tárgyalásokon is nagyon szemtelenül viselkedtek, illetve nem ismertek. Ezért nyolc év helyett mindegyik tíz évet kapott. A nazarénusok rendesen viselkedtek, ők keveset kaptak, csak nyolc évet. Azt mondták, ők mások, mint azok. Engem elneveztek főjehovának, nem tudták, hogy mit jelent az. Hiába mondtam, én nem tartozom hozzájuk, én nazarénus vallású vagyok, nem is hiszem azt, amit ők hisznek.

- Tudjuk, hogy maga mit csinált eddig. Mentse meg ezt az embert! Én parancsolom!
- Ilyet ne parancsoljon, mert én nem vagyok Isten, ahogy maga mondta, hogy főjehova vagyok. Ha megkér, esetleg megteszem.
- Akkor megkérem, hogy ezt az embert mentse meg. Milyen rosszul fogom érezni magamat, ha jövök be, és egy ember föl lesz akasztva. Lóg az ágy végénél, nyakánál fogva.
- Mindent megteszek, amit tehetek.
- Megígéri, hogy megszabadítja a haláltól?
- Amit én megtehetek, azt megteszem.
- Azt csinálhat vele, amit akar.
- Jól van.

Akkor visszaengedtek. Fehér László volt a neve. Odaültem az ágy szélére.

- Lászlókám, ne akaszd fel magadat! Tudod milyen szoros az a kötél. Ráakasztanád a nyakadra? Megfulladsz. Édesanyád mit fog majd mondani?
- Igaz, de én már úgy meguntam ezt az életet.
- Ne und meg, majd jön az amnesztia, és akkor majd kiszabadulsz, elmész haza, és el is felejtetted ezt.

Addig beszéltem neki, míg végül elaludt, és nem is akasztotta föl magát.

Közkegyelem

Teltek-múltak a napok. Egyszer csak: „Sorakozó!” A börtön udvarára le! Parancskihirdetés. Parancskihirdetés, hogy Népköztársaságunk határozata értelmében ekkor és ekkor, június hányadikán kijött a közkegyelem. A részletek kidolgozása egy héten belül történik meg. Mindenki úgy viselkedjen, hogy meg ne sértse a rendet, mert amennyiben rendbontó lesz, nem vonatkozik rá a kegyelmi rendelkezés, az amnesztia.

Mindenki majd kiugrott a bőriből! Visszakerültünk a zárkába. A többiek kineveztek prófétának ahelyett, hogy főjehova lettem volna. Ha valami bajuk volt, odaültek az ágyam szélére, ott vigasztaltatták magukat, hogy majd

jobb lesz, vagy így lesz, vagy úgy lesz, másképp lesz. Jött a részletes kidolgozás: aki két évet kapott, azonnal szabadul, aki öt évet kapott, felét leírták a büntetésének, aki már felét leülte, mehet haza, aki öt éven fölül, annak egyharmadát leírják. Addigra én már tíz hónapot leültem. A kilencvenhatnak egyharmada harminckét hónap, így már nekem is elmúlt negyvenkét hónap. Mindez szépen végbe is ment, ahogy kihirdették. Az emberek nagyon meg voltak elégedve ezzel az állapottal, örültek. Milyen jó! Akik szabadultak, behozták a civil ruhájukat, és mentek haza. Én házimunkás voltam odaát. Harminckilencen szabadultak, és azt mondja nekem valaki, hogy ki volt az - már nem emlékszem rá:

- Ide figyelj! Akarunk kérni tőled valamit. Tégedet mi annyiszor megbántottunk. Bocsássál meg nekünk, mert mi olyan hitvány emberek vagyunk, és a te Istenedet is megsértettük. Mondjad a te Istenednek, hogy ne haragudjon ránk, mert mi ócska szemét népek vagyunk. Eddig nem tudtuk. Különben oly sok jót tanítottál nekünk, és mégis úgy viselkedtünk. Engedd meg nekünk azt az egyet még, hogy megcsókolhassunk téged.
- Az nem sok pénzbe kerül. Megtehetitek.

Akkor mind megcsókolta, és elváltak tőlem. Mi lett a sorsuk, nem tudom. Elmentek, én maradtam egy darabig még, talán három hétig.

Utolsó találkozás a századossal

Egyszer csak felolvasták a névsort. Éjjel tizenkettő körül kiválogattak bennünket. Sötét éjszaka volt. Négy géppisztolyos őr előttünk, hátul két géppisztolyos őr áll. A százados elparancsolja őket onnan, mert velünk akar beszélni. A százados kezét fog velem és azt mondja, hogy:

- Ide figyeljen! A maga Istene igaz Isten. Ne mondják senkinek se, amit én mondtam, ne áruljanak el engemet. Én nem akarok olyan lenni, mint más helyen, hogy az embereket nyúzzák és megölik. Maga pedig vigasztalódjon, magát a maga Istene megtartja, nem lesz abból a nyolc évből annyi. Sokkal előbb fog maga szabadulni, mert a maga Istene igaz Isten.

Kezét fogott velünk.

- Azért szépen is lehet viselkedni, ha maga a jó Istent szereti.
- Én nem tehetek mást, csak annyit, amennyit teszek.
- Megértettem.

Akkor az örök tisztelegtek. Bennünket csoportba állítottak. Nem bilincseltek meg.

Vonaton

Kettő géppisztolyos hátul, kettő előttünk. Így lekísértek éjszaka a Nagyállomásra Pécsen. Egy törzsőrmester -Kókai nevezetű - egy vasúti szakaszból kiharancsolt minden civil utast, helyet csinált nekünk. Több rab is jött máshonnan, harmincketten voltunk különböző börtönökből. Nem tudom már, hogy volt, de valamiképpen meg tudtam üzeni haza, hogy mikor visznek minket, mert a százados elárulta nekem. A bátyám fölült arra a vonatra, amelyen vittek bennünket, rabokat. Mikor már jól elment Pécestől a vonat, ő az egész szerelvényt végigjárta, keresett.

Ez a Kókai törzsőrmester mindig dicsérte magát, hogy ő milyen jó ember. Persze félt a harminckét rabtól. Neki csak egy pisztolya volt. Senki más őt nem volt velünk. A harminckét rab megehetette volna őt elevenen. Ezek a rabok nem csináltak az úton semmi rosszat. Nem történt semmi baj. Kókai nagyon dicsérte magát, hogy ő milyen jó ember, és ő mindig a rabokkal érez. Érződött a hangján, hogy fél. Így aztán egészen baráti alapra fogta a dolgot. Egyszer csak megjelenik a bátyám abban a kocsiban, ahol mi voltunk rabok. Az aktatáskája jól megtömve ennivalóval. Kókai, a jó ember, most már nem csúfolhatta meg magát, kénytelen volt beengedni. Szétszította a bátyám az összes ennivalót a raboknak. Nagyon boldog volt mindenki, még a törzsőrmester is evett belőle.

Itt már voltam

Megint fölvittek bennünket a Pestvidékre, ahol akasztottak. Ott voltunk egy hétig. Megint sűrűn akasztottak, úgy mint addig. De akkor már tudtuk, hogy bennünket nem akasztanak föl. Kivisznek bennünket koncentrációs táborba. Úgy is volt. Ott voltam egy darabig.

Titokzatos utazás

A folyosókon végig kellett menni, csak előre volt szabad nézni és lefele. Senki az arcát ne fordítsa semerre! Ott volt egy csukott teherautó, ki volt nyitva az ajtaja. Az oldalára rá volt írva, hogy: „Egyen csokoládét, mert egészséges!” Ilyen csokoládét szállítottak azok a

teherautók kinn az úttesten. Tehát aki látta, tudhatta, hogy itt minden ember szabad, csak azt nem tudhatta, hogy bent mi van, vagy ki van. Mindenkit föltereltek. Vittek bennünket, mint a malacokat a vásárba. Hova kerültünk -nem tudjuk. Egy jó darabig mentünk, mire megint odaértünk egy kapu elé. Drótkerítés volt. Teherautó teherautó után jött a felírással, hogy: Egyen csokoládét. Koncentrációs tábor volt Tatabányán. Betereltek bennünket. Nagy hosszú folyosókon mentünk és mentünk. Mikor mindnyájunkat beírtak a nagy- könyvbe, egy barakkban helyeztek el. Mindjárt vacsorát is adtak. Attól mindenki megbetegedett, borzasztó nagy hasmenést kaptunk tőle. Iszonyú volt!

Végre kilábalunk belőle. Ez volt 1953. szeptember végén. Nekem is le kellett szállni a bányába a többiekkel. Remegtem, mert az olyan hihetetlen volt, mindig azt hittem, hogy csak véletlenül kerültek ide emberek, hamarosan mindenki menekülni fog kifelé, ahogy csak bír. Kiderült, hogy a véletlen nem igaz. Ilyen a bánya, itt kell majd ezután dolgozni minden nap. Alig múlt el néhány napocska, már én is piszkos rab voltam. A ruháról tudtam meg, hogy ki az öreg rab itt: akin piszkos a ruha.

A barátság kezdete

Egyszer csak látok ott egy jó magas fiút meg egy alacsonyabbat. Nézem őket.

- Ti ugye nazarénusok vagytok?

A kisebbik felel:

- Igen.
- Hogy hívnak? Hova valósi vagy?
- Kovács Ferenc vagyok Orosházáról.
- És te?
- Én pedig Hegedűs Ferenc Nagyérről.

Ez volt az első találkozásunk. Attól kezdve teljes barátok lettünk mind a kettővel. Összekeverték engem a Hegedűs Ferivel, éppen olyan hosszú volt, mint én. Ők is leszálltak a bányába. Kovács Ferike villanszerelő lett a bányában is. Ő mindig Ferike volt nekem, az is maradt eddig is. Hegedűs Feri pedig bányalakatos lett. Ők csinálták a szakmunkát.

Volt egy angol tengerészkapitány is. Hogy került Tatabányára? Voltak mongolok, voltak francia rabok, voltak angol rabok, voltak finnek, hogy kerültek oda, mai napig se tudom.

Hegedűs Feri azt mondta, hogy ő ezt a helyet egyáltalán nem szereti.

- Ferikém, én se szeretem.
- Meddig leszünk itt?
- Egészen addig, míg ki nem szabadulunk.
- Tudod mit? Ha egyszer innen kiszabadulunk, olyan messzire elmegyünk, hogy sose találjunk vissza.
- Jó volna. Hova mennénk?
- Amerikába, de beszélni nem tudok. Meg kellene tanulni angolul.
- Kitől tanulnál? Sose láttál még olyat, aki tud angolul.
- Én tudok egyet. Az a magas, kopasz fejű egy tengerész admirális volt valami angol hadihajón. Hogyan került ide fogságba, nem tudom.

Feri aztán kidolgozta vele a haudujudzást, meg ilyeneket.

- Sok dudu! Ferikém, ezt mi sose tanuljuk meg!

Feri jött föl piszkosan, csak a fogai voltak fehérek. Az arca olyan volt, mint a szerecsené. Tiszta szénporos minden ruhája, izzadt a homloka. Akkor mondtam neki:

- Haudujudu?
- Van tek ju.
- Látod?

Mikor én is fölöttem, neki is volt nyolc óra szabad ideje, nekem is. Tervezgettük a nagy terveket, hogy s mint lesz. Egyszer csak jön a parancs, hogy sorakozó.

Kovács Ferikét kiengedték. Ferikének nem volt meleg pulóverje.

- Ferikém, én odaadom az enyémet. Tudod mit? Menj el Pécsre, mondd meg, hogy hol vagyok, és te hol voltál.
- Jó, majd elmegyek.

Megmondtam neki a címet. El is ment, mikor kiszabadult. Azután övele nagyon-nagyon sokáig nem találkoztam. A Hegedűs Feri, mivel lakatos volt, valamit kellett csinálnia, és a hüvelykujját közben kicsit lecsípte a csille. Elvitték őt rabkórházba. Ott volt egy jó darabig, aztán megint visszajött.

Kovács Ferike nagyon hiányzott, sokat társalogtunk, egybefonódott az életünk, igazi testvérem volt, mondhatni összenőttünk. Volt egy titkos naplóm, amit mind ezideig sikerült megőriznem. Ha újra olvasom, amit búcsúzóul írtam hozzá, most is elérzékenyülök:

Ferikém, eljött az óra, amit várva vártál,
Ifjúságod tavasza hozza szabadságod.
Ilyenkor nyílnak édes, kedves álmok
Meglátni azokat, akik téged várnak.

Ferikém, szabad vagy, ujjongj, ahogy érzed,
Én is veled együtt, de én csak remélek.
Most én még maradok, ne vegyed rossz névvel,
Rabom maradsz nekem szívem rejtekében.

Hogy is tudnám felejteni kedves személyed,
Nehéz ezt elhinni, hogy az élet ilyen
Rövid és múlandó, de telve reménységgel.
Erősen hiszem, én látlak még életben.

Tudom, hogy nagyon sok kilencvenhat hónap.
Jó Isten megsegít, elmúlik szép lassan.
Hitem szép világa Krisztusban maradva,
Szent nevében találkozunk újra.

Ferikém, Ferikém, kedves jó pajtásom,
Búcsúzó soromat ugyan ki is látja?
Találkozásunk volt a katakombákban,
Feledés fátyola eltakarja gyorsan.

A titkos erő

Négy órakor ébresztő. Hatszáz ember sorakozik reggelihez. Névsorolvasás. Felvesszük a lámpát. Felvonó, 12 ember fér a kasba, ez a lift. Másfél kilométer gyaloglás, míg odaérünk a földalatti munkahelyre. Itt már jó meleg van és száraz. Kicsit pihenünk, leülünk, mindenki leoltja a lámpáját, teljes a sötétség, csend van. Jól esik a meleg a hideg folyosók után. Elalszunk ülve. Patkány szalad végig a lábakon. Valaki felkiált:

- Belém harapott!

Néhány lámpa felvillan, a patkány eltűnt. Újra teljes a sötétség.

Három ember csendesen beszélget:

- Itt vannak köztünk érdekes csodák. Egy, aki tegnap szabadult, az nem ember volt.
- Hát mi lett volna?
- Olyan földi angyal. Abból sugárzott a titkos erő. Az Isteni jóság sugárzott belőle mindig. Tündöklött az arca. Ha elment mellettem, titkos hullám ütött meg. Ő szent volt! A szemeiből titkos fény ragyogott. Nem mertem ránézni. Tehát földi szent angyal volt.

Ezzel befejezte. Nem szóltam, hogy kedves testvéremről, Kovács Ferikéről folyt a szó.

Tovább folytatták:

- Más valaki is van ilyen itt. A nevét nem tudom, csak azt, hogy Pécsről hozták ide.
- Mit tudsz róla?
- Meggyőzte a gonosz lelkeket. A rabok megtértek körülötte, elhitték, hogy van Isten.
- Engedték?

- Sűrűn más cellába tették. Éjszakákon át tanított. Olyan Istene volt neki, hogy a titkokat előre megmondta neki. Az amnesztiát is megmondta jó előre. A rabok nem lettek mellette öngyilkosok.
- Biztosan próféta lehetett!
- Még a parancsnok is hitt, hogy van igazi Isten. Végezetül szigorú magán földalatti cellába tették. Biztos, hogy próféta volt, ezért keresztre is feszítették majdnem.
- Hogy hívják?

Mondta volna, de a lámpák felgyulladtak, a zaj elnyomta a hangját. Indulni kellett.

Politikai zárt táborban

Majd jött a parancs, hogy az összes politikait szétválogatták, és beraktak bennünket egy kocsiba. Egy zárt politikai táborba vittek. Előbb lefényképeztek bennünket szemben, oldalról, hátulról, másik oldalról. Ujjlenyomatot is vettek mindkét kezünkről.

Kovács Ferike akkor már nem volt velünk, mert ő már szabadult. Hegedűs Feri viszont ott volt velem megint a politikai táborban is.

Itt megfosztottak bennünket minden szokásos emberi azonosságtól. Nevünket megszüntették. Új nevem 1956. május 25-től 1213 lett. Senkit sem lehetett a nevén szólítani, csak a számán.

A munkahely a bánya volt, barnaszenet fejtettünk. Ez a bánya arról volt híres, hogy metángázos. Robbanásra igen veszélyes.

Itt már csak ketten maradtunk, a leghűbb, ki mindig velem társalgott, Hegedűs Ferenc. Képzeletünk a szabad világban csapongva messze-messze szállt. Ő képzeletben néha Nagyéren járt, és meg Márfán. Akkor még nem gondoltuk, hogy nemsokára szabadok leszünk.

Újra vallatás?

1956. május 25-én, pénteken, félőtkor délután mikrofonon szólítottak, hogy 1213 azonnal jöjjön az irodára jelentkezni. Egyebet nem tehettem, mint jelentkeztem a körzeti irodában. Az ott lévő altiszt szépen fogadott, de egyben felvilágosított, hogy nem ide kell jönni, hanem a fő irodára. Ő föl is kísért oda. Bementem. Egy teljesen kipárnázott szoba volt. Ablak nem volt rajta, csak ajtó, az is kipárnázott. Becsukták rám. Innen hang nem szűrődhetett ki. A hallgatóság eredménytelen lett volna. Egy ember várt. Civilben volt. Még most sem tudom, ki volt. Egyébként nagyon titokzatos egyén.

Nyugodt voltam, vagy talán elfásult már. Nem igen zavart semmi, oly sok minden történt már velem. Vallatni kezdett:

- Az ÁVH mit csinált magával?

Nem szóltam, nem válaszoltam. Ő megértő volt. Mit válaszolhattam volna? Legjobb volt mindig a szelíd, nyugodt hallgatás. Így viselkedtem. Nyugodt, őszinte magatartásom sokakat felidegesített a gorombaságig is. A

bírósági tárgyaláson is ez volt a vélemény: miért van az, hogy a magatartása hidegen közömbös, mintha itt sem volna. Ez az idegzet miből van? Nem vesz tudomást a jelen világról. Maga él vagy alszik, vagy ébren álmodik?

Témát változtatott, a pápát hozta a nyakamba:

- Észre veszi-e, hogy a pápa irányítja magukat? Kell, hogy ezt elismerje! Válaszoljon!
- Szabad beszélnem?

- Igen. Bármikor közbeszólhat, hogyha úgy érzi, hogy nem egyezek az ön állásfoglalásával.
- Minket a katolikus vallás és a pápaság sohasem irányított. Inkább üldözött. Állandó nyomás alatt voltunk – mondtam.
- Hogyan?
- A katolikus papság és más felekezetek minket – így engem is – pogány névvel bélyegeztek meg, mert mi nem vagyunk megkeresztelve semminemű elismert vallási felekezet által. Szerintük a pogány népek közé tartozunk, általuk mindig kivetettek voltunk.
- Mivel magyarázza a felfogásukat? – kérdezte.
- Az értelemben, hogy a megszületett ártatlan gyermeknek nincs személyesen elkövetett bűne, így ennél fogva önmagát nem kérte senkitől, hogy ő lenni akar, és lehetőleg a leggonoszabb kategóriába akar majd tartozni e földi létben. Hisz nem is kérhette, mert az emberi nemzetségnek nincs szabad rendelkezési lehetősége az örök rendelt törvényekkel szemben.
- Folytassa!
- A mi hitünk szerint – amit a Biblia, a szent könyv mond – az a mérvadó, ha vétkeztél, térj meg, tartsd be a Tízparancsolatot! Majd csak azután, felnőtt férfikorban keresztelkedjél meg, amikor tudod, mi az értelem. Nem katolikusnak, hanem az igazi Krisztusnak, Isten Fiának követőjévé akarj lenni!
- Maga biztosan tudja azt, amit hisz. Be is tudja bizonyítani nekem őt magát, az Istent, a Teremtőt? Ha én kérném magát arra, meg merné kísérelni? Válaszoljon erre határozottan!
- Igen, én tudom, hogy Ő van! És hiszem is! A harmadik érv pedig a jelenvaló világ, amit Ő hozott létre, és a tények nem tagadhatók.

Titokzatos kihallgatóm fordított egyet az ő beszédén:

- Na, és mi van az amerikai titkos kapcsolatokkal? Remélem, nem fogja tőlem eltitkolni, hogy viszonyuk van az amerikai szervezetekkel. Ezek ellátják magukat megtévesztő, vallásos színezetű irodalommal, amiről maga személyesen talán nem is tud, és ilyenképp került nehéz helyzetbe. Nyolc kemény, hosszú évet kapott. Fel tudja ezt fogni, milyen gonoszok azok a jónak vélt keresztény amerikaiak? Magát ilyen bajba juttatták. Mi sokat tudunk róluk, titkos szenteskedőkről, az ő igazi arcukról. Úgy mutatják, hogy magukat mennyire szeretik, mily szentek! Maguk igazi mártírok, na nem önekik, hanem az igazi Istennek, aki az égben van. Magukat álszenteskedéssel félrevezetik, maga is ebbe a csapdába esett. Mi igazán ismerjük őket. Minden úton-módon fogságba akarják juttatni a világ minden népét. Én őszintén mondom magának, ha maga most oda kimenne ahhoz a hitfelekezethez, nehogy azt higgye, hogy magát valaminek tartanak. Szóba sem állnának, sőt merem mondani, hogy még a templomukba sem engednék be. Ilyen ám az az igazi nyugati hitbeli tisztelő becsület. Nem bánják ám ők, hogy maga mennyit szenvedett. Magát csak ugródeszkanak használnák. Kihasználni, tönkretenni a maga ifjúságát. Olyan langyos népet még maga nem ismert, semminemű jellemük nincs. Náluk hazudni szent kötelesség. Minden utcákon ott a templom, mindenki pap. Igét hirdetnek, utána mennek sportolni, táncolni a hívők. Kábítószereznek, isszák a coca-colát, az az éltetőjük. Egy bűnbarlang az egész! Kinézik maguk közül a legkedveltebb személyt, őt követik, azt akinek a legalacsonyabb szintű az előadása, már mint a prédikációja. Mindent elhisznek, azaz nem tudnak semmit. Ezek ők! Válaszoljon erre! Mit tud ezekről?

Én, mint nyomorult rab, akinek még neve sem lehet, csak számozott vagyok, élő szerszám, ismét nagy tisztelettel, alázattal engedélyt kértem, hogy szólhassak.

- Engedélyezem.
- Tisztelt Uram! Ha már méltatott arra, hogy szólhassak, kérem, engedje meg, hogy önözhessem.
- Lehet.
- Ön nekem sok újat mondott. Erre - úgy érzem – erkölcsi kötelességem, hogy őszinte legyek Önhöz. Az a válaszom arra, amit tudomásomra hozott, hogy én őszintén, lelki szabadságomból mindez ellen tiltakozom. Nekünk, s főleg nekem az ilyenekkel semminemű viszonyom nem volt, nincs is. Ígérem önnek, jóban vagy rosszban, olyan társasággal nem is

lesz. Jóllehet, a rabság bilincsébe vagyunk kényszerítve, de a mi lelkünk, az szabad. Erkölcsi szennyben élni nem akarunk, mert a lélek szabadságát rabságban tartani nem lehet, azt a földnek pora be nem szennyezheti. A lélek az halhatatlan, az igazság, a jóság és a kegyelem is örök, és a végtelenségig uralkodni fog. Ellenben az anyag, a tér és az idő véges, elmúlik. Nékem és nekünk, az Ön által felvázolt Amerikával semmi közösségünk nincs, és annak szennyét mi semmiképpen be nem fogadjuk és nem hordozzuk.

Bocsánatot kérek, hogy engedélyezett szabadságomnál fogva ily merészen tiltakoztam saját magamat védve, az Ön engedélyével élve.

Köszönöm, hogy meghallgatott és irántam türelmet tanúsított.

A titokzatos férfi, a vallatóm, hosszasan elgondolkozott, tanácsalannak tűnt.

- Nézze és hallja Bakó Sándor!
- Az adatai tiszták, semmi terhelő maga ellen nincs. A magaviselete szeplőtlen. Tiltott levélírása sosem volt. Semminemű veszekedés sem. Sem tiltott szeszes ital. Minden rendben van. Végig igaz, amit mond.

Bakó Sándor, Bakó Sándor, én nagyon sajnálom magát! Maga ártatlan, mint akit követ, Krisztusa!

Tudja mit?

Ma van 1956. május 25-e, péntek este fél nyolc. Most megmondom magának: maga 1956. június 23-án szabadulni fog, de ezt ne mondja el senkinek sem!

Ezzel a kihallgatás véget ért, visszamehettem a barakkomba. Megköszöntem a jóságát és távoztam. Sosem tudtam meg, hogy ki volt az a férfi. Ő nem mondta meg a nevét, én meg nem kérdezhettem. Várható szabadulásom titkát csak jó barátomnak, Hegedűs Ferencnek mondtam el, aki az maradt örökre. Ő hamarosan elment, nincs az élők sorában. Szabadulásom után egy évre, 1957-ben maghalt az Egyesült Államokban.

Várakozás

Vártam és készültem a szabadulásra. A civil öltönyömet otthonról elküldték, hiánytalanul megérkezett. Barna öltöny volt, amit még 1950-ben csináltattam. Szép volt, mert a szabadságot jelentette számomra. Elhelyezték a raktárban.

Mai napig sem tudom, hogy miért nem beszélhettem senkinek a várható szabadulásomról.

Múltak a hetek, nem voltam tétlen, mindennap le kellett szállni a bányába, így gyorsabban eljött a várva várt nap.

Azon a héten éjszakai műszakban voltam, ami éjfélről reggel 8-ig tartott.

Jön június 22-e, péntek este. Fél tizenegykor van sorakozó az éjszakai leszálláshoz. Szép nyári este. Az éji bogarak tömege zümmögi körül a csendes rabok éjszakáját. Mindenki várja a parancskihirdetést. Ez néha nagy örömet és boldogságot rejtegethetett. Így is volt. A teljes leszálló létszám háromszázhatvan. Akinek olvassák a számát, az holnap szabadul! Akik hallják a számukat, azok jobbra lépjenek ki! Negyvenen voltak. A 1213 nem lett kihirdetve. A szabaduló csoportnak „Oszolj!”-t vezényeltek, mehettek vissza a barakkba. A többieknek fel kellett zárkózni rendben a leszálláshoz.

Akkor én jelentkeztem, hogy nekem is holnap kell szabadulnom.

- Sajnálom, 1213 nincs a szabaduló listán! Tudja mit? Ha igen, akkor nem fog leszállni, de ha nem úgy lesz, akkor 22 órát fog lent maradni egyhuzamban. Jó így?
- Értetem.
- Akkor csatlakozzon a távozókhoz!

Az utolsó órák

Nem mondom, nagy örömmel engedelmeskedtem. Akik éjszakai műszakból feljöttek, megkértek, hogy legyek én a szobaparancsnok a Jó Pista bácsi helyett egy napra, mert nagyon fáradt. Nyitáskor

jelentsem, hogy ennyi alszik, ennyi a fogdában, ennyi dolgozik, ennyi beteg és az összlétszám ennyi.

– Jól van.

Még szobaparancsnok is lettem az utolsó órákban.

Vártam, vártam. Már itt volt az ideje a szokásos reggeli ellenőrzésnek, még nem jött senki. Mi ez? Miért nem? Mozgolódás hallatszik. Sokáig jönnek. Kinézek, hát látom, motoznak. Egy rab jön befelé, gyorsan megsúgja, hogy kutatás van. Rögtön riasztotta a pihenő alvókat:

– Gyorsan, ami eldugni való van – kés, villa, gyűrű, fénykép, újság, könyvek egy kis pálinka – tiltott holmi!

A kutatáskor mindent feldúlnak, tiltott dolgokat keresnek, esetleg nincs-e fegyver is?

Mindenki felugrik az ágyból, dugdossák a tiltott dolgaikat, piszkos gumicsizmákba, van, amit az ablakon kívül tesznek. Pillanatok alatt elrejtenek mindent. Kihhasználják, amíg az örök a kis előtérben vannak, se bent, sem kint.

Az ébren lévőknek nem lett semmi meglepetés.

A szobaparancsnoki jelentésem jó volt, a létszám egyezett.

A belügyminiszter emberei voltak. Úgy hívták őket, hogy smasszerok. Sorkatonák voltak. Azt mondja nekem az egyik, amikor föltúrták az egész barakkot:

– Szedjen össze minden tiltott holmit, tegye egy pokrócba bele, és vigye az őrre. Írja föl az összes számot, akié volt. Majd menjen kihallgatásra!

Kértem a katonák parancsnokát, hogy adjon ceruzát, hogy felírhassam.

– Ha volna, akkor se adnék ezeknek a disznóknak!

Persze ezt a megjegyzést nem az elítélt politikaiakra értette. Akkor már láttam, hogy itt nagy a feszültség a két alakulat között. Barátságos kedvességgel megkérdezte tőlem:

– Maga mikor szabadul?
– Még ma, június 23-án, szombaton.

Nagyot nevetett.

Mosolygó törzsőrmester

Összeszedtem mindent bele a pokrócba, levittem az őrre, úgy ahogy volt. Kit érdekel? Ott van egy törzsőrmester, jelentem neki:

– Jelentem, hogy egyperháromból, én 1213, mint szobaparancsnok, a tilos holmit behoztam a kapott parancs szerint.
– Mondja, maga Bakó Gábornak a fia, az öreg Bakó Gáboré?

Mosolyog jó kedves nyájassággal.

– Igen, én az vagyok.
– Tudja mit? Dobjon oda le mindent, semmivel ne törődjön. Menjen vissza, de rögtön! Lezuhanyozik, és ettől a pillanattól szabadul, elmegy haza.

Örömöm kimondhatatlan volt.

– Hol a ruhám? Én úgy tudom, hogy szabadulok, de még semmi jel arra nincs.
– Én sem tudom, hol van a ruhája, nekem nem adták ide, de majd én előkerítem.

Mosolygó főhadnagy

Úgy is történt. A raktáros hadnagy minden holmimat előhozta. Jó magas, fekete képű, cigányos férfi volt. Mondja:

– De így nem fogja ám felvenni a civil ruhát. Jöjjön velem a szabó műhelybe!

Elmentem vele. Kiadta a parancsot:

– Az egész öltönyt, inget, nyakkendőt most rögtön tisztán, de szépen kivasalni! A cipő és a kalap ragyogjon a rendtől! Addig itt vagyok, míg kész nincs. Az igyekezet nagy legyen, mert nincs sok idő!

A szabó műhely rab munkásai mondják közben:

- Ugyan, ki lehetsz? Az biztos, hogy magasabb osztályból való lehetsz, nemesi sarjadék, vagy papi, mert különben nem itt lettél volna. Mondd meg, ki vagy, mi a neved?
- A nevem: 1213. Örök diák vagyok.
- Na, akkor én találtam el – mondta a főszabó.
- Akkor csak papnövendék lehetsz!

Elköszöntem tőlük:

- Isten veletek!

A négy szabó 12 perc alatt rendbe hozta a holmimat. A hadnagy ellenőrizte, jóváhagyta a munkájukat.

- Na, most öltözhet. A rabgúnyát dobja le, felejtse el!
- Köszönöm Uram!

A hadnagy úr sürget:

- Gyerünk a pénztárba! Vegye fel a pénzét, és máris indulhat.

Kaptam vagy 800 forintot. Zsebre tettem. A hadnagy ment előttem. A bástyafalon egy kis vasajtó – nem itt jöttem be – kinyitotta előttem.

- Na, remélem, hogy itt soha nem fogunk találkozni! Maga szabad ember.

Ennyi akart lenni a búcsú. Menne be vissza a kisajtón, de megállítom:

- Most mondja meg, hogy hol vagyok? Hová menjek innen? És a nevem mi, továbbra is 1213? Semmi papírt nem adott.

Elfelejtette a papírt. Akkor jutott eszébe, hogy mondtam neki. Ideadta a papírt: 1213 névre szól. Ő sem tudhatta az igazi nevemet. Jól voltam őrizve. Ha meghaltam volna senki, sem tudta volna, kit takar a 1213 szám a temetőben.

Miért kezelték ilyen titokzatosan engemet? Nem tudom. Annyit tudtunk később, hogy a Kormány kettészakadt nemzeti kommunistára és moszkvai kommunistára. A nemzeti oldal azt mondta, hogy akárki akármit hisz, legyen az ő hite szerint. Nekünk se volt jó annak idején, amikor üldöztek bennünket a mi elvünkért. Miért üldözünk mi másokat? Így akkor kiszabadítottak.

Merre menjek?

1956. július 23. Háromnegyed tizenkettő körül nyitotta ki a hadnagy a kaput.

- Merre menjek mostan?
- Menjen ezen a gyalogúton egész végig, ne térjen el semerre sem, ez bevezet Tatabányára a fő állomásra. Gyorsan menjen, még eléri a nemzetközi vonatot: Párizs, Zürich, Bécs, Budapest. De csak igyekezzen!

Nézem az órát: háromnegyed tizenkettő lesz három perc múlva, majdnem dél. 1956. június 23-a van, szombat. Tudom, hogy fél egykor jön a gyors, tehát igyekeznem kell. Ki is léptem.

Már elég messze elmentem, visszanéztem. A mi barakkunk magaslaton épült. Ki lehetett látni messze onnan. Én is beláttam kívülről. A barakkunk feljáróján

ott állt az én hű barátom, Hegedűs Feri. Nagy ívben integetve búcsúzott. Ő még benn maradt. Nem tudom, mikor szabadult, de aztán ő is hamarosan szabadult. Kijött ő is onnan. Ő volt az utolsó. Nyolc közül élünk még ketten. A legelső - aki velünk volt és meghalt - Pere Rudi, még 1956 novemberében, vagy decemberben, hasonlóan, mint mi 32-esek. Utána, aki elmenet Hegedűs Feri (Trenton, New Jersey) az Egyesült Államokban agygyörcsben meghalt. Utána Veréb Feri halt meg vasúti szerencsétlenségben, valami összezúzta. Utána azt hiszem Purák Feri, majd Kovács Rudi Budapesten, és Perity Sándor is. A nyolcas együttesből már csak ketten élünk Kovács Ferikével. Most azt hiszem, mirajtunk van a sor lassacskán, ahogy mi állunk az első sorban.

II.

FUTÁS A SZABADSÁG FELÉ

Honnan jön?

Mentem azon a gyalogúton szépen. Messziről láttam, hogy valaki jön velem szembe. Nem tudom, ki volt, nem ismertem. Miért kell most ezen a szűk gyalogúton találkozni valakivel? Szerettem volna észrevétlenül elkerülni, de nem lehetett. Furcsa látomás volt. Meg akart állítani, de én oldalvást elsiklottam mellette. Azt mondja nekem:

- Honnan jön?
- Onnan jöttem. Megyek a vasútra.
- Maga nem megy, maga repül.
- Nem, én megyek.
- Maga repül! Érti? Maga repül!
- Ha repülök, akkor repülök.

Elkerültem. Visszafordul:

- Maga repül!
- Jól van, akkor repülök.

Visszanéztem. Még mindig áll és a távolból néz, mint aki sóbálvánnyá merevedett. Nem tudom, mit látott. Most

sem értem, vagy őt, vagy magamat. Sok furcsa dolog történt már velem az életben. Ez is azok közé tartozik.

A szabadság érzetének szárnyain valóban repültem, de hogy azt más is láthatta volna, alig hiszem. Úgy látszik, az a valaki mégiscsak látta.

Útban hazafelé

Az állomásra idejében kiértem. Megváltottam a jegyem, hamar befutott a gyorsvonat. Felugrottam és máris száguldott velem Budapest felé. Látom, az egész szerelvény szabadult rabokkal van megrakva. Sok ismerős arc volt, sokan szabadultunk aznap. Érdekes furcsa érzés volt, hogy mi történik itt. Láttam nőket, furcsa, mintha a Marson járnánk. Sose láttam ilyet mostanában. Érdekes, szoknyában vannak, nem úgy, mint mi, és nem rabruhában. Olyan furcsa hatás volt, mint amikor az ember nem egészen normális, sok hónap után.

Jó érzés volt szabadnak lenni. Magas, felemelő érzet, azt az érzést hogy lehetne elmondani, leírni, zenei hangokká tenni? Ugyan, ki tudná azt leénekelni? Ha születtek is oly énekesek, hangjaikból mi lenne? Vagy semmi, vagy hárfáitok senki nem értené. De vagy talán új fülek is lennének? Csak azok érthetnék! Oh, te képzelt eszményi szerelem, ha hiszed, hogy te messze keresed, talán fent, magasan a zeniten jársz, hogy ott bizton találod, kiről álmoddál. Már közel jársz, mert jázminok, ibolyák illata messze elárulja, hol már földi zaj és kín nem ér, ott vár tereád az igazi szerelmesed, a lelki, testi szabadság. Szállni veled soha senki ne szakítson el, repülni örökre a végtelen téren át. Nincs szó és nincs kellő érzelem, ha minden nyelven értene is, mily messze járnak tőled. Mi is az a szó, ami illetve téged, drága tisztelt szabadság!

A vonat hamar megérkezett Budapestre. Kiléptem a budapesti utcára úgy mint akivel még semmi sem történt. Úgy éreztem, hogy az események irányítanak engem anélkül, hogy gondolkoznám. Mentem az utcán, megálltam, és a kirakatok tükrében felismertem önmagam. Tüneteként hatott rám. Megváltozott egyéniségem. Eddig, mint örök fogoly, képzetem egy pillanatra megtorpant. Kissé visszaléptem, valóban én vagyok az, akit felismertem?

Vigyáznom kell, mit mondok. Be kellett magamat programozni. Két óra alatt meg kellett szoknom, hogy most már többé a nevem nem 1213. Ha kérdeztek, mi a nevem, kicsit mindig lassú voltam a válasszal. A hivatalos üldözés tudata annyira belém idegződött, hogy állandóan azt éreztem, hogy bántani akarnak, vagy hogy valami rossz fog következni. Nehéz volt elhinni, hogy ennek már vége. Egy kis szellemi pihenés után megmagyaráztam magamnak, hogy talán most már minden jobb lesz vagy jó lesz.

Elindultam a Csángó utcába, a gyülekezetbe. Fésűs László várt meg Papp Jani, ifjú pajtásom, Darvasi János, akkor ők is ott voltak Budapesten. Találkoztam Soós Sámuellel. Örültem, boldog voltam, végtelen volt az örömöm. Kimondhatatlan dolog szabadnak lenni!

Tevőleges gyakorlati életet kezdtem érezni, senki sem nézett rám ellenséges szemekkel.

Másnap, 1956. június 24-én vasárnap a gyülekezetben voltam. Hegyesi Nándi ült mellettem. Erősen hatott rám a hosszú időn át nem hallott szép békességes istentiszteleti tanítás és éneklés. Nem bírtam magamon uralkodni, peregték a könnyeim, túl érzékeny voltam. Erre Nándi kissé leintett:

– Nem kell ám annyira színészkedni.

Lehet, hogy ő jobban bírta az üldözést, vagy én vagyok túlságosan szentimentális?

Újra otthon

Június 25-én, hétfőn reggel érkeztem Pécsre. Az állomáson Gábor bátyám és Juci nővérem vártak. A nagy tömegben nem találtak rám, nem tudtak felismerni, és indultak haza, a Majlát utca 14-be. Én meg utánuk siettem. Mivel szorosan egymás mellett mentek, hátulról megfogtam a karjukat. Nagy volt a boldog meglepetés. Ez már csak a múlt emléke, ők már régen nem élnek. Utána haza a szülői házhoz.

Robog a vonat: Pelérd, Keresztespuszta, Görcsöny, Ocsárd, Száva, Diósvizsló, végül a kedves táj: Márfa. Valóban szép volt, jó volt otthon lenni a szabad, régen ismert tájakon, hol a nyílt mezők ontották a természetes vadvirágok illatát. Nem a dohos bányák fertelmes, füstös, gázzal telt rémséges végtelennek tűnő gyilkos helyét, hol ritkán volt, hogy valaki naponként nem vesztette volna el ifjú életét; gázbetörés, megfulladás, levegőhiány. Volt, hogy egy műszakban nyolcan fulladtak meg vízbetörés következtében. Ez már a múlté lesz.

Negyvennégy hónap után nem én mentem, a lábam rohant velem haza, haza a kertek alatt. A hátsó kis kertjében Nyanyika tevékenykedett. Boldog viszontlátás! Apika nagyon örvendett. Maris kedvesem mosolygott, Jenő 22 éves, Józsi 21 éves, Zoltán 19, őrajta volt a legfeltűnőbb a változás, megemberesedett.

Három idősebb leánytestvéreim mind férjhez mentek, míg az én kálváriám tartott. Házunk szinte üresnek tűnt. Kálmán bátyám volt még otthon, ő már közel a harminchoz, de még nőtlen. A mi korábbi állapotunkhoz képest kevésnek tűnt az otthoni létszám. Jolánka bankos volt Harkányban vagy Siklóson. Sokszor kellett utazni neki az ügyfeleihez. Másik nővérem, Rózsika, Pécssett volt bankos. Így aztán mind távolabb kerültünk egymástól. Ilonka nővérem Pécssett lakott, ott volt férjnél. Margitka nővérem szintén Pécssett. Így négy testvérem a lányok közül volt már pécsi, meg a legidősebb bátyám, Gábor is, aki postatiszt volt a főpostán.

Már kevesen voltunk a házunkban ahhoz képest, hogy tizenhármam voltunk testvérek. Házasság révén elkerültek tőlünk. János bátyám akkor már nem élt, ő 1944-ben meghalt. Iránta szívemben állandó megemlékezés, őszinte gyász van. A sír sok mindent elfedez, de nem a szeretetet.

Családunk Pécssett élő tagjainak, azok közvetlen környezetének száma is eléggé kiterjedt volt: a házastársak, azok szülei.

Akkor még nem is sejtettük, hogy milyen rémisztő cselekmények következnek hamarosan hazánk életében!

A szabadság szép világa, mint virágos kertnek illata, szinte varázslatos térbe kényszerített, nem bírtam eleget szeretve gyönyörködni, mint a friss tavasznak virágain a zümmögő méhecskék százezrei, szinte lényem minden porcikája zsongva vette át e boldogságnak földön túli mítoszát. Szabadság, boldogság, amit rabságból szabadult ember érthet meg talán. Gyönyörű volt a kék ég a bánya örök homálya után, a napfény országa meleg sugara, mely arcomra csendes mosolyt csalogatott, mikor senki sem figyelt, titkon örültem, most szabad, téged senki sem lát. Belém préselték az örök rettegést, gúnyt, megvetést. Félj, félj, a titkos rendőr szeme rajtad áll! Szinte vártam a gúnyos gyalázást. Nehéz volt ezt a lelki emésztést átvészelni, csendesebb környezetbe jutni.

Az utasítás szerint minden hónapban a járési rendőrségen jelentkeznem kellett. Ellenőrzött személy voltam. Pecsételtetni kellett. Ez igazolás volt, hogy nem tűntem el. A hatóságok szeme rajtam volt. A Siklósi Rendőrség volt a legközelebbi, ott jelentkeztem.

Visszameni?

De nem sokáig tartott ez a viszonylagos nyugalom.

Juci nővérem jött haza Márfára Pécsről azzal a hírrel, hogy nála járt Hegedűs Feri Nagyérről. Azt üzeni nekem, hogy vissza kell mennünk önként jelentkezni munkára, Tatabányára, mert ha nem megyünk, akkor megint bevisznek bennünket a koncentrációs táborba, Feri találkozni akar velem a Csángó utcában és elmegyünk vissza a 8-as aknába. Akkor szabadulunk csak meg a koncentrációs tábortól, ha ismét visszamegyünk, mint civil bányászok. Ikertestvérem volt Hegedűs Feri. Megígértük, hogy jóban-rosszban mindig segíteni fogjuk egymást. Együtt is voltunk sokáig. Sok szép, boldog napot töltöttünk el együtt.

Újra Tatabányán

A sógorom rokonságához mentünk Hegedűs Ferivel néhány napra Varga Jolánkákához, Tatabányára. A lakcímünk – Kőszikla u. 6. szám – a rendőrségen is be volt jelentve. Ők szívesen fogadtak bennünket. Szép helyen laktak, és a lakás is előkelő volt. Jolánka néni megkedvelt bennünket. Úgy tekintett ránk, mintha fiai lettünk volna.

Fel is vettek bennünket örömet a bányába. Feri bányalakatosként dolgozott, én pedig vezető vājár lettem. Augusztus hónapban a Bánya Tröszt lakást biztosított számunkra a legényszálláson, üzemi konyha is volt. Mi nem voltunk nősek, így könnyen ment minden. Nem volt különösebb gond. Szép csendben meghúzódtunk, hűségesen dolgoztunk.

Vasárnaponként mindig a Csángó utca volt a megpihenés helye. Jó volt Hegedűs Ferivel lenni, így forrtunk össze teljes közelségben. A titkunk megmaradt örökre, hogy egymást el nem hagyjuk. Ha ő marad életben, ő törődik valakivel az én családomból. Értesít, hírt hoz vagy visz, amiképp jön. Ugyanez fordítva is. Őszinték voltunk egymáshoz. Ugyan ki is tudhatta, mit hoz a jövő számunkra? 1956. augusztus 20-a volt, boldogok voltunk, még mindig tudtunk reménykedni egy szebb holnapi napban.

Októberi találkozó

Megegyezés volt köztünk, hogy minden fogoly 1956. október utolsó vasárnapján a Csángóban találkozik.

Perity Sándor volt köztünk a rangidős. Kovács Rudi, Pere Rudi, Veréb Ferenc, Nagy József, Csík Sándor, Kovács Ferike, aki maga volt az őszinte nyájasság, mindenki kedvelte. Purák Ferenc Dusnokról, ő volt a szelíd mosolyú finomság nyugodt tempójának mintaképe, könnyű volt őt tisztelni és szeretni.

Az én Hegedűs Ferencem a józanság, szelidség mintaképe volt., takarékos a beszéd tágas mezején. Ha így felidézem az emlékek tárházából a sok közül, most is meglep engemet, mikor a múlt idők elszáradt tarlóján szedegetem az emlékek elfonnyadt kalászát, amiből szeretnék szerény kis koszorút kötni emlékeknek. Feri, nem tudom, miért, de engem sosem szólított nevemen.

Titokzatosnak tűnő egyéniség volt. Vajon mi volt mögötte? Ha tehetjük, mindig együtt voltunk. Titokban angolul tanultunk, valamit titkon reméltünk.

Figyelmünk 1956. októberének utolsó vasárnapjára irányult, amikor tervünk szerint sokan találkozunk.

Milyen szép lesz majd! – ezt reméltük. Közelinek tűnt, alig volt már két hét addig.

Borzalmas idő

Ez a két hét borzalmat hozott. Kitért nálunk a forradalom október 23-án, kedden fél öt körül. Beszéd hallatszott a belügyminisztertől, hogy egyes nacionalista elemek arra használják föl a kormány engedékenységét ... Nagy fütyt, a géppuska elkezd ropogni.

Megjött a bosszúállás rémséges napja. Minden rend felbomlott. A harc szerda éjszaka indult meg. Este a titkosrendőrség belegéppuskázott a tüntető tömegbe, erre a nép fellázadt. Megsuhant a halál kaszája. A vörös rendszer máról-holnapra megszűnt. Fejetlenség, zűrzavar támadt sok vérontással. A rendőrség átállt a nép oldalára, majd a hadsereg is. Megindult az ÁVH-sok levadászása. Tombolt a szörnyű bosszú. Élve beledobták őket a tűzbe. Éjszaka ment a harc, a fiatalság kezébe vette a megtorlást. A mindenható titkosrendőrség megtört. Az üldözöből üldözött lett. Egyik város a másik után jelentette be, hogy szabad lett: „szabad Budapest hangja beszél, szabad Komárom, szabad Szeged, szabad Pécs”. Közben folyt a harc, rendkívüli állapot volt. Egy ÁVH-st elevenen megnyúztak Tatabányán baltával, bányász módszerrel. Goromba munka a bányász munkája, a művelői is olyanok. Baltával verték szét az ÁVH-sok fejét. A vörös kormány megbukott. Rákosi, Gerő és társaik eltűntek örökre, senki sem tudja biztosra, mi lett velük.

Október 25-én, csütörtökön – Pere Rudi akkor még élt -, Hegedűs Ferivel úgy gondoltuk, hogy mi elmegyünk Nyugatra. Nem lett belőle semmi. Pere Rudi visszafordult akkor. Hegedűs Feri meg én mentünk együtt Budapestre. 25-én hallottuk, hogy győzött a forradalom, többet nincs kommunizmus. Budapesten voltunk. Hegedűs Feri azt mondja:

– Sanyikám, én nem hiszek ilyen győzelemben, nem lesz ennek jó vége.

Elváltunk, ő elment Svédországba.

Csendesebb helyet kerestem

Én lejttem Pécsre teherfuvarral. Akkor már hallatszott, hogy a fegyverek dörögnek. Október elmúlt, november 3-a van. Az orosz tankok csoportosulnak. A magyar légvédelmi ágyúkat már felállították, de még ki tudtam csúszni a gyűrűből.

Éreztük, több mint valószínű, hogy az oroszok be fognak avatkozni. Az egész ország átállt a régi rendre. A kolhozok, TSzCs-k rögtön feloszlottak. A mindenható kommunista párt azonnal megszűnt, már nem hitt senki benne, akkor sem, előtte sem. Lenézett társaság volt, aki övelük összeszűrte a viszonyát. Akik élve megmenekültek, ki merre látott elbujdosott. A csiszoltabbak, akik köpönyegforgatók voltak, elmenekültek az általuk gyűlölt Nyugatra. Akik kommunistásdit játszottak, azok között voltak, akik korábban a nyilas pártnak voltak tagjai, vagy SS legények, a hitleri idők hűséges emberei és talpnyalói. Sokan a gyülekezetbe is beszivárogtak, hogy a múltjukat fedjék valamiképp. A forradalom mindennemű kommunista szobrot ledöntött. A nép nem kedvelte a fölforgatás eszméjének szobor műveit. Abban az időben sok rémséges esemény történt. A fogolytáborokat a népi felzúdulás kinyitotta. Az események, mint az árvíz, úgy söpörtek el mindent. Az ország a teljes kommunista rendszert megszüntette. Sok lett a halálos áldozat, örökre eltűntek. A mai napig sem derült rá fény, ki hová lett. A harcok minden éjjel folytatódtak. Megkezdődött a visszavágás a titkosrendőrök rovására. A meglévő táborokat kinyitották, volt örömük a foglyoknak!

De borúlátás is volt. Sokan sejtették, hogy rövid lesz ez a szabadság. Ez volt Eisenhower elnöksége alatt. A hatalmon lévő orosz vezető, Hruscsov parancsot adott Zsukov marsallnak, hogy kezdje meg a katonai beavatkozást. Ez 1956. november 4-én, vasárnap meg is történt. Hatalmas katonai offenzíva volt. Megkezdődött a páncélos osztagok felvonulása.

Alighogy elhagyta a vonat Pécsset, hallottuk a hírt, hogy az oroszok lövik a fővárost. Teljes volt a fölháborodás. Fél óra múlva már itt is recsegett-ropogott minden: az oroszok Pécsset lőtték, a magyar tüzérség pedig a hegyekből az oroszokat.

Márfán akartam meghúzódni a nagy fegyveres összecsapás elől.

Irtózatossá nagy tűzijáték volt. A magyar tüzérség 4 nap, 4 éjjel a Mecsekből pergőtűzzel fogadta a „békés szándékú” kommunista gyilkosokat. Ők szóban mindig a békét akarták mindenhol, az ő békességre való igyekezetük gyilkos vérontás, és jobbik eseten ingyenes út Szibériába, ahonnan visszatérés nincs. Nyolcvan millióan, ártatlan emberek, asszonyok, gyermekek, akik ebből kóistolót kaptak, azok tudják, mit írok röviden a haláltáborokról. Mint kínozták halálra a népek millióit, a családtagok, a közeli rokonság még emlékezik erre.

Hazaértem sértetlenül Márfára, félreállva a tüztől. Majd meglátogattam Papp Janiékát, akik akkor még a szomszéd faluban laktak közel, Kovácshidán. Egy éjszakát és egy napot töltöttem el náluk, akkor még Dezső is otthon volt. Ez mind Baranya megyében van, az akkori Siklói járásban, Harkány mellett. Csak közbevetem, hogy Harkány messzi földön híres fürdőhelység kórházzal, szállodákkal, kénes forró vízzel. Sokan kirándulnak ide, sokan itt nyaralnak, gyógyítják reumájukat. Jani eljött velem Márfára és megkért, hogy menjek ki vele az állomásra. Ott azt mondta:

– Sanyikám, gyere fel velem Pécsre, megfizetem a vonatjegyed.

Elmentem vele. Lépésről-lépésre messzebb kerültem az otthontól. Mivel Pécsset is volt házunk a Majlát utcában, Juci nővéremnél megszálltunk. Másnap ismét mondja nekem:

– Gyere ki velem az állomásra!

Ki is mentem vele hűségesen, onnan pedig további kérésére, Budapestre.

Budapesten át Tatabányára

Ott láthatók voltak a kegyetlen harcok nyomai. Mindenfelé sok ruszki tank és katonaság.

Akkor még Budapesten maradtam. December 7-én volt a nagy sztrájk. Kovács Józseféknél háltunk meg. A sztrájk után én visszamentem Tatabányára, a munkahelyemre, ide Jani már nem tartott velem.

Mivel pénzem fogytán volt, ismét munkába álltam. Az előbbi munkám utáni fizetésem még nem vettem fel. Ezért én is megjelentem a leszálló csoportomnál. A névsorolvasásnál név szerint szólítottak. Erre kórusban kiáltották a nevem hallatán:

- Disszidált!
- Nem, itt vagyok!

Erre az aknász, aki olvasta a névsort, leszidta őket:

- Emberek ne komolytalankodjunk! Mindig az az össze-vissza beszéd! Az is disszidált, aki itt van? Akkor hogy van itt, ha disszidált? Emberek ne játsszunk mindig! Megvan a létszám, kezdjük meg a leszállást!

Meg is történt, dolgoztunk szépen, ment is a munka. Már majdnem lejárt a 8 órás műszak, amikor baleset ért. A főte kő, lehetett olyan nyolctonnás, megmozdult és végigsúrolta az oldalam, a falhoz nyomott szorosan. Majdnem megölt. Ez jó figyelmeztetés volt számomra.

Másnap fölvettem a fizetésem.

Disszidálni!

A legényszállóról mindenemet elvittem a Kőszikla utca 6. szám alá, Jolánka nénihez, hogy majd juttassa el Pécsre, amikor lehet.

Közben belémbotlott a volt bányamérnök pajtásom, aki velem dolgozott. Ő már nyolc évet eltöltött a rabságban, de most a forradalom kiszabadította.

Mivel a forradalmat vérbe fojtották, a vörös rendszer kezdett alattomosan visszajönni.

Tatabányán is kitört a forradalom, ott fegyver nem volt, így a bányászok az ÁVO-sok fejét csak baltával hasogatták szét. Erre-arra feküdtek a csatornában az országút szélén. Ott még mindig nagyon hadilábon állt az ügy. Egyszer csak mikor megyünk le az ebédlőből, viszem ki az

aktatáskámat, egy érces egyetemista hang szól a hangos híradóból: azt a nagyon elhanyagolt Himnuszunkat énekeljük! És akkor elkezdte szép hangon énekelni, mindenki megmerevedett, megállt. Csönd lett az egész városban, a csillék nem csörömpöltek.

Egy tiszt motorral arra hajtott, megállították, vállapját letépték:

- Maga nem ért?
- Mit értsek?
- Azt, hogy le a vörös rongyokkal!

Elengedték.

Ezek az események így voltak, egyik a másik után. Jöttek a ruszók egyszer be, egyszer ki, egyszer szabad volt, egyszer nem volt szabad. Változékony volt a helyzet. Egy koncentrációs tábor volt még, azt még nem engedték szét. Civilek vették körül az egészet, felszólították a táborparancsnokot. Kiengedték őket. Az egész város tele lett volt rabokkal. Az ország egyes részein még orosz megszállás volt, másik helyen már szabad volt. Még a harcok folytak több helyen, állandóan váltakozó események voltak az országban, nem tudta senki, hogy mi lesz. Sejtettük, hogy ennek nem lesz jó vége. Nem is lett neki jó vége.

Döntenem kellett. Egy kis tépelődés után döntöttem: disszidálni!

Jolánka nénivel megbeszéltem az ügyet. Nem tetszett neki a döntésem. Mondtam neki:

- Sok lehetőségem nincs a választásra. Újra fogság következik, lehet, hogy Szibériában.

Jolánka nénit faggattam, van-e esetleg rokona Ausztriába. Erre kissé felvidult. Nagy jóakarattal előkeresett egy fényképet, amelyen együtt volt egy rokonával, Bucskó Etel nénivel. A hátoldalon rajta volt a néni bécsi címe. Jolánka nénit megkértem, hogy írja rá, hogy „Szeretettel emlékül Sándor öcsémnek, 1957. december 17.” A következőkben ez a kép igen nagy segítségemre lett.

Elbúcsúztam Jolánka nénitől. Könnyezett, igen féltett.

- Biztos agyon fognak lőni a határon!

Jó melegen felöltöztem. Iránytűt már nem lehetett kapni, mind eladták a boltokban.

Életem korábbi éveiből bizonyosságom volt, hogy az én Istenem velem van. Mindig az utolsó percben feltűnő módon kijelentette magát szabadítónak lenni. Így biztonságot éreztem mentsváramban, benne bízva, segítségét kérve.

Az első lépések Nyugat felé

Bányamérnök munkatársam igen boldog volt, már várt rám. Rögtön mentünk is ki a tatabányai vasútállomásra. Megváltottuk a jegyet. Jó téliesen voltunk öltözve. Erős, vastag, ködszínű köpeny volt rajtam, majdnem földigérő. Nagyon hasonlított az orosz tisztí viselethez. Megtévesztően annak tűnt fel. Így még segített is. Az orosz őrség csak rám nézett, nem mert semmit sem szólni, vagy csak egyszerűen nem akart. Így utaztunk Győrig. Nagy volt a tömeg, eltűntünk az állomásról. Ott figyelemmel voltak mindenkire. Bementünk a városba. Egy elég nivós étteremben megvacsoráztunk. Mielőtt késő lett volna, egy Mosonmagyaróvárra tartó autóbuszra szálltunk. Ott leléptünk. A többit gyalog!

Tíz órát gyalogoltunk, csak úgy toronyiránt, a nyílt mezőn a nyugati határra, Ausztria felé. Útközben találtunk egy sánta embert, aki már nem bírt tovább menni. Besegítettük egy nagy szalmakazalba, hogy meg ne fagyjon. Mi meg igyekeztünk tovább, nagy léptekkel a nyugati határ felé.

Észrevettek

Teherautó zajt hallottunk, valami főbb út lehetett a közelben. Néha géppuska kelepelése hangzott az erdő mögül. Az úton reflektorfény tűnt fel. Szerencsére öfelőlük erősebb szél fűjt, mi előbb észrevettük őket, és máris elvágódtunk. Mozdulatlanná tettük magunkat. Egy géppisztolysorozatot hallottunk, szerencsére minket nem ért. Éreztük, hogy ez nekünk volt szánva. Utána egy kis jeep állt meg, tőlünk mintegy 300 méterre, és elkezdtek róla a kukoricaföldeket fényszórával pásztázni. Jól jött, hogy nem sok hó volt, a földnek csak mintegy 40 %-a fehér, a többi szántás, mély hepehupás

barázdákkal kiálló leszántott kukoricaszárral. Mi, mint a halottak, némán feküdtünk. Halkan mondtam a társamnak:

- Vedd le a szemüvedet, nehogy a fény visszaverődjön róla és eláruljon.

Alighogy levette, már rajtunk is volt a fénycsóva. Igencsak kerestek bennünket, erős lehetett a gyanújuk, hogy ott vagyunk. Elment a fény rólunk. Majd mintegy

30 méterre oldalvást tőlünk megállt, ott kerestek szorgalmasan. Kissé nyugodtabb lett a szívdobogásunk, de az idegeink pattanásig feszültek. Ismét szóltam neki halkan:

- Ne mozogj! A föld felé lélegezz, nehogy a párát meglássák!

Ismét felénk jött a fénycsóva, a másik oldalt tapogatták türelmesen. Némák és mozdulatlanok voltunk, mint a többi halott.

Végre befejezték a reflektorozást. Még vagy tíz percig hallottuk a beszélgetésüket. Egyszer csak megindult a jeep észak felé. Lámpája mutatta, merre halad, nem túl gyorsan. Még tíz másodperc és végleg eltűnt.

Szívünk még mindig hangosan kalapált, de már felszabadultan. Megint szóltam:

- Pajtás, csak feküdj még egy kis ideig!
- Te még mindig élsz, nem találtak el?
- Nem.
- Téged sem?
- Engem sem.
- Akkor jól van. De még ne mozdulj, vigyázzunk, hátha valakit visszahagytak figyelni.

Izzadva, a fagyott szántáson feküdvé pihentettük az idegeinket, nagyokat lélegezve. A jó Isten megint az utolsóig velünk volt. Az éj csendes homályát a köddel együtt felénk hozta, most már nehezen lehetett látni, de ez egyben nagy védelem is volt részünkre, elfedezett bennünket.

A tízórányi gyaloglás a végsőkig kimerített, nem volt már sok fizikai erőnk a továbbhaladásra.

Itt a segítség

Végre egy kis világos épület tűnt fel úgy másfél kilométerre tőlünk.

- Lesz, ami lesz, odáig elmegyünk, akármi is legyen ott, ha orosz, ha magyar, bemegyünk, hiszen így is, úgy is el kell vesznünk – gondoltam.

Az Úr megint hozzám fordult az utolsó percben kedves jó kegyelmével! Nagy bátorságot éreztem bemenni az épületbe, akármi is lesz.

Benyitottam. A mi jóságos Istenünk kézen fogva vezetett. Az épület egy állami gazdaság legényszállója volt. Kint a mezei pusztaságban, távol minden helységtől. Ennek a lakói voltak az állatgondozók a harcok alatt is. Igen kevesen maradtak vissza, néhány üldözött, kuláknak nevezett öreg bácsika, akik az állatokat sajnálták, hogy éhen ne vesszenek. Ők itt maradtak. Így nagyon jól jártunk. Meleg szoba és ágy jutott nekünk, ennivaló is volt bőségesen. Egyikük mondta:

- Ha van egy kis pénzük, akkor én elmegyek és hozok bort, és csinállok maguknak forralt bort, nehogy tüdőgyulladást kapjanak.

Isteni gondviselés volt rajtunk, nem kerültünk csapdába. Már egészen közel voltunk a határhoz. Mondta a jó bácsika, hogy most nincsenek sokan. Mert a múlt éjjel vittek át a határon egy száztagú csoportot Ausztriába. A razzia előtt. Itt mennek át az értelmiség, az összes tiszték, akik üldözve voltak. A rendőrök az oroszokkal együtt razziáznak, nincs-e menekülő?

Ide nem jönnek, itt jó helyen vagyunk. A rádió állandóan fújja az akkor aktuális dalt: „Oly távol, messze van hazám, bár még egyszer láthatnám. Muskátlis ablakok, engem ne várjatok.” Ilyen szöveggel igyekeztek hatni a menekülőkre.

A bácsika jó hírrel jött vissza: karácsony estéjén megint visznek át egy csoportot. Nagyon csendben kell lenni, mert lesz egy rémítő nagy orosz katonai ellenőrzés, ezt valahonnan megtudták.

Így is lett, a határt Ausztria felől kivilágították három órára foszforos lövedékkel. Játszották a rémisztést.

Indulunk

Az idősebb emberek – lehetnek olyan 45 évesek – nagyon féltek. Voltak közöttünk kisgyermek is olyan fél tucatnyian, egy év körüliek. Azokat pokrócba tették, sarkait összekötötték, karra húzták, de így is nehéz volt cipelni őket.

Jött a vezető, egy határszéli ember. Mondja:

- Na, emberek, aki menekülni akar, most megyünk. Az oroszok eltakarodtak, a magyar határőrség karácsonyestét tart. Én vittem nekik bort, pálinkát. Háromnegyed tizenkettőkor indulás. Remélem, minden jól fog menni! Mindenki figyeljen! Senki nem beszél, cigarettázás nincs. Aki engem követ, a lábam nyomába lépjen, és úgy a többi is ebbe a nyomba. Néma csend legyen! Mintha szellemek lennének. Ha én lefekszek, mindenki feküdjön le és néma csendben maradjunk, míg az esetleges ellenőrzés elmegy. Ha én aknára lépek és felrobbanok, akkor forduljanak vissza és menjenek oda, ahonnan elindultak, vissza Császárrétre.

E kioktatás után el is indultunk, közel ötvenen. Kicsi, fiatal, kb 15-en voltunk 24-25 éves körüliek, a többiek 35

éven felül. Vagy tízszer megálltunk, négyszer lefeküdtünk. Egyszer fekvé a hó fölött oldalra néztem, láttam négy menekülő csíkot, szintén néma csendben húztak. Nyugat felé. Úgy tűnt nekem, mint mikor a vadludak repülnek hosszan, csendben.

Végre aztán ez a menetelés is a végére ért.

Túljutottunk

1956. karácsony estéjén indultunk és karácsony hajnalán két óra harminc perckor a vezetőnk átadott az osztrák határőrségnek. Mi pedig átadtuk neki azt a kis magyar pénzünket. Szépen elköszönt, Istennek áldását kívánta, és kellemes, boldog karácsonyi ünnepeket. Ott mindenki rágyújtott (kivéve én), ez annyit jelentett, hogy most már szabad. Szabadok voltunk, de nem volt semmink. Azon kívül jól össze is voltuk fagyva.

Kicsit megyek néhány lépést balra, elkapja valaki a kezem:

- Te, ne menj arra, arra van a magyar határ!
- Nem akarok arra menni.
- Azért, mert majd elkapnak!

Traktorokkal jöttek elénk az osztrákok, hogy majd elvisznek, de abból nem lett semmi, mert befagyott a benzinevezeték. Így ismét kétórás gyaloglás következett, de az már osztrák fennhatóság alatt. Mentünk, ki hogy bírt. Az anyák kisgyermekükkel bebújtak az osztrák bunkerba, ahol száraz szalma volt. A pereme magasabban volt, mint a környezete, ezért nem folyt be a víz. Az arcuk kékre volt fagyva. Később kerítették valami terepjárót, ami ment a hidegben is. Én is végre beértem valami lakott helyre.

Fedél alatt

Jöttek a fiatal önkéntesek – angol egyetemisták – segíteni. Dörzsölték a kezünket, hozták a meleg teát, meleg kakaót, narancslét, míg végre felmelegedtünk. Volt egy nagy fűtött terem. Tiszta szalma volt benne. Ki ahogy volt, ruhástól, cipőstől beültünk a szalmába és már aludtunk is. Megszabadultunk a kommunizmus névleges szabadságától. Így ülve, félig ájultan, öt órát pihentünk.

Délfelé járt, mikor felébredtünk. Egy házhoz vittek, adtak valamit enni. Az öreg nénike tudott valamit magyarul, az unokák nem sokat. Majd ismét vissza a szalmás helyre. Akkor már visszatért az akaraterőnk. Felszaporodtunk hat személyre: három férfi, három nő.

Mit csináljuk, merre, hová menjünk? Úgy döntöttünk, hogy felszállunk a vonatra, és irány Bécs. Itt várhatnánk örökké is, így nem lesz semmi előrejutás.

Irány Bécs

Jön a vonat. Annak rendje-módja szerint megáll, mi pedig fölszálltunk, mint a többi utas: a három lány és a három fiú. Egynek tudom a nevét, érdekes neve volt a fiúnak: Litli József. Az egyik lány nevét is tudom: Bakos Zsuzsa volt. Megyünk a vonaton, néhány állomást már elhagytunk. Egyszer jön a kalauz. Kérte a jegyeket. Természetesen nem volt, hiszen nem is lehetett, egy fillérünk sem volt. Nincs jegy! A kalauz sajnálkozott, de a szabályt neki be kell tartania.

Ekkor megszólal Litli József németül. Szépen elmondta, hogy nem vagyunk csavargók, csak a szabadságunkat az oroszok elvették. Azért vagyunk itt, hogy ne kerüljünk

Szibériába. Hajnalban jöttünk át a határon hason csúszva, keresztül az aknamezőn, az orosz őrséget kijátszva. Úgy feküdtünk a földön, mintha meg lennénk halva. Így nem találtak meg, elmentek, mi pedig továbbkúsztunk a határon át. Ezért vagyunk ennyire sárosak, rosszul kinézők. Ígérjük, nem ülünk le, ruhánkkal nem szennyezzük be a vonatot, csak állni fogunk. Míg ő ezt így elmondta, addig a vonat robogott velünk. Az utasok nagy figyelemmel, sajnálkozva hallgatták, mi történt velünk. A kalauz is meg volt hatódva. Mondta, hogy ő megengedné, hogy jegy nélkül utazzunk, de akkor elveszítené az állását.

– Akinek nincs jegye, annak le kell szállni!

Néma csend egy kis ideig. Majd egy osztrák úriember, szép szál, nálamnál jóval magasabb férfi föláll, előveszi bukszáját, kiszámol 800 schillinget. Mondja a kalauznak, hogy nézze el az eddigieket, ő hajlandó innentől ajándékuul megfizetni a menetdíjat, karácsony szent ünnepén, a békességet és áldást hozó napnak ünnepén. Legyen olyan jó a magyarokkal, ezt tegye meg! Közben a vonat fékezve megáll. Azt mondja a kalauz:

– Jól van - úgylis ellenvonatra várunk – ön szálljon le és váltson jegyet hat személy számára, és akkor továbbutazhatnak Bécsbe. A többiek maradjanak fent! Menjen csak, van még idő továbbindulásig.

Megint az utolsó percben jött az égi segítő kéz.

Le is szállt ez a Litli József, megkérdezte, honnan merre kell jegyet kérni, mert mi Bécsbe számítunk menni. A pénztáros 860 schillinget kért a 6 jegyért. Nem volt csak 800, még 60 kellett volna. Ezt a 800-at is ajándékba kaptuk egy úriembertől. Akkor csak 5 jegyet adjon Bécsig, a hatodikat meg csak addig, ameddig futja. A pénztáros nagylelkű volt:

– Tudja mit? Én kiadom a 6 jegyet Bécsig, a hiányzó összeget kipótóloom, ez az én ajándékom lesz. Kívánok maguknak boldog karácsonyi ünnepeket! Isten legyen magukkal! Ugye maguk a szabadságukért futnak?

– Igen, de máris futok, mert elindult a vonatunk.

Futás a vonathoz, mindenki izgul. Sikerült felugrani, taps. Megnyugodtunk. Egyelőre minden rendben, robog a vonat velünk, lecsillapszunk. Gyorsan telik az idő, egyik állomást hagyjuk el a másik után,

Van idő egy kis gondolkozásra

Közben elgondolkozom. Még egy kis idő, és majd következik egy másik ügy, mit meg kell oldani, amiről még fogalmam sincs, hogy hogyan. Nem is tudom, mi, vagy én irányítom az eseményeket, vagy az események természetes torlódása kényszerít, hogy megoldassék, ami feltétlen kell ahhoz, hogy célom elérjem. Vagy valami titokzatos magnetikus erő, ami nyom, és akaratom ellenére is, ha nem is tudom az utat, de mindig az utolsó perc az, amelyben mindenre világosság csillan fel. A jövő felé vezető utamról fellebbenti azt a lenge fátylat. Látod: arra kell menni! Az a következő lépésed.

Ki ez a Litli József?

Kicsit álljunk meg! Talán az olvasónak feltűnt, hogy volt az, hogy van köztünk egy magyar fiatalember – Litli József – aki elkezd folyékonyan beszélni németül.

- Honnan tudsz te németül magyar létedre? Iskolában tanultad?
- Nem iskolában, de nem is önként tanultam.
- Hogy történt, szeretném hallani, mondd el! Van még időnk Bécsig, vagy két óra az út addig. József finom modorú volt, de látszott egész személyén, hogy az élet alaposan megdolgozta.
- Na nem bánom, elmondom, de csak röviden. Már vagy tíz esztendeje történt, hogy az én jó édesanyám elküldött, hogy vigyek ételt a nagymamámnak. Rám parancsolt:
- Vigyázz az úton! Ha vonat jön, várd meg, míg elmegy. Igyekezz haza!
- Ki gondolta volna, hogy hat év múlva érek vissza. Ki tudta volna azt, hogy mi lett nekem számv a magas sorstól? Az állomás mellett kellett elmennem a nagymamához. Épp akkor fékezett egy hadifoglyokat szállító vonat, tele német katonákkal. Oroszországba vitték őket, a messzi Szibériába.
- Honnan tudtad, hogy odaviszik őket?
- Ha vársz egy percet, mindjárt megtudod.
- Kíváncsi vagyok, honnan szedted az információt.
- A vonat megállt. Két ruszki katona kiugrott, se szó, se beszéd, elkaptak, bevágtak a foglyok közé. És máris útban voltam Szibéria felé. Engemet várhattak haza, éppen hat esztendeig tartott a kirándulásom. Ott tanultam meg magyar létemre németül. Ez az én történetem röviden.
- Miért történt ez meg veled?
- Mert létszámolvasáskor hiányzott egy ember. Velem pótolták ki a szállítmányt.
- Hány éves voltál akkor?
- Tizenöt csak.

Most a mi vonatunk kiszabadult foglyokat visz Nyugat felé, hogy végre szabadok legyünk.

- Mondd, a te célod merre mutat? – kérdeztem tőle.
- Csakis ki. Messze. Egy furcsa nevű államba. Úgy hívják, hogy Ohio.
- Remélem, vágyad valóra válik, célod teljesül!

Közben elértük a külvárost. Bécs központja még egy félórásra van. Ismét ismeretlen fejezet következik az életemből. Majdnem úgy tűnik, mint egy regényes elbeszélés, melynek szereplőivel most ismerkedem. Ez a való igazság. Vajon, mi lesz az utolsó rész, és mikor jön el? Mind a hatan elmerültünk gondolataink világában. Hová, merre fog vezetni utunk a nagyvilágba?

A ragyogó Bécs

A vonat fékez, megáll, itt a végállomás: Bécs. West Bahnhof, az ottani Nyugati Pályaudvar. Itt lelépünk a szabadság első fővárosába. Mind a hatan állunk és csodáljuk a gyönyörű, ragyogó épületet. Tükrök, fényesség, kirakatok, cukrászda! Ott meg étterem. Vannak ám sokan benne, hisz most ünnep van. Kint az utcán is sokan. A harangok szólnak. Mi boldogok vagyunk, mert messze jutottunk már onnan, ahol a rabság honol. Nem, nem kell a csíkos ruha, az örökös rettegés, az undorító tarhonya, a keserűség hozzá, hogy megemészd. A sok nyomor után ez a város nekünk nagyon szépnek tetszett.

A nagy kérdés magunkhoz, hogy most mi legyen a következő lépés? Mit csináljunk a nagy szabadságunkban? Pénzünk nincs, lakásunk nincs.

- Szegénységünkben is nagyon gazdagok vagyunk! – mondta valamelyikünk.

Szabadok voltunk, mint a farkasok. Noha nem volt átlóve oldalunk, majdnem úgy voltunk. Mit tehattünk?

- Menjünk a rendőrségre! – tanácsoltam.

Ebben mindnyájan megállapodtunk, és meg is nyugodtunk e döntés után.

Rendőrségen

Beállítottunk egy rendőrörsre. József udvariasan előadta kérelmünket. Figyelmesen meghallgatták ügyünket. Az őrsparancsnok azt mondta:

- Itt nem maradhatnak, mert itt állandóan ki-be járkálnak. Ágy sincs. Ez csak rendőröknek van fenntartva. Bécsben már minden középület menekültekkel van tele, iskolák, kórházak.

Látszott rajta, hogy nagyon gondolkozik, mit tegyen, hogy segítsen nekünk.

- Van egy mentő ötletem, de ne sértődjenek meg! Tudom, nem jól hangzik, de fogadják el egy éjszakára! Mivel itt nincs hely, bevisszük magukat a börtönbe, A város elsőrendű börtönébe. Nem rabként, csak ott aludni.

Erre az ajánlatra mérnöktársam nagyon mérges lett.

- Hát nem volt már nekünk elég a börtön? Megint börtönbe? Már leültem nyolc évet!
- Nem kell ám ott maradni!
- Megint börtönbe menjek?
- Más is, nemcsak te!

Lecsendesítettük, hogy csak aludni megyünk. Közben József fordított az őrsparancsnoknak. Ő is igazat adott

társunknak, hogy lehet is mérges a nyolc év után.

Az első éjszaka Bécsben, börtönben

Nem fagyunk meg. Ez a börtön elég jó hely volt egy éjszakára. Az őrsparancsnok – úgy látszik – befolyásos ember lehetett, mert három zárkát is rendbetettek számunkra. Rendőrautóval vittek oda bennünket. Az előkelő börtönben pont akkor volt a vacsora, mikor odaérkeztünk. Az összes rab kint volt csikosban a folyosón. Minket betettek a szobáinkba. Kicsit társalogtunk, majd nekünk is hoztak fegyengombócot. Természetesen visszautasítottam egy kis udvariassággal:

- Danke sön, - vagyis értsék úgy: nem kell.

Mosolygott és elment. Az ágyunk puhafából készült. Egy pokróc meg egy takaró járt mindenkinek. Itt sem kényeztetik túlságosan a rabokat! A biztonság érzete azonban megnyugtató, elaludtunk.

Hamar igazolványunk is lett

Másnap reggel jöttek a hivatalos személyek, tolmáccsal, írógéppel. Kítették a nagy asztalt. Őt személy készítette az osztrák személyi igazolványainkat bemondás alapján.

Az enyémben ez került:

- Név: Bakó Sándor
- Születés ideje: 1932. április 15.
- Ország: Magyarország
- Születés helye: Baranya megye, Márfa
- Állandó lakása: Pécs, Majlát u. 14.

Ez volt az egész. Ezt nevezték szürke igazolványnak. Ezzel le voltunk igazoltatva. Kaptunk egy nagy kedvezményt is: a szürke igazolvány felmutatásával korlátlanul utazhattunk a fővárosban villamossal ingyen. Az akkori kancellár anyai ágon félig magyar volt, Komáromban született. Ezzel a gesztussal kimutatta jóindulatát honfitársai felé.

Szabadon, de éhesen és fázva

Ezek után kiengedtek bennünket. Mehettünk, ahova tetszett.

A baj ott volt, hogy nem volt pénzünk, ennivalónk sem. Tehát szabadon éhezünk. Karácsony másnapja volt, kissé elmúlt dél, vándoroltunk a városban, igyekeztünk támogatót találni. Szép kastélyokat kerestünk, ahol magyaros hangzású volt a névfelirat. Becsengettünk, de sehol sem nyitottak ajtót. Erről a kísérletezésről végképp lemondtunk. Sok ragyogó étterem mellett mentünk el. Bent bőven terített asztalok, a nép ünnepelt. Mi csak bolyongtunk éhesen, szinte reménytelenül.

Lement a nap, esős hideg jött. Nem volt, hol meghúzódjunk; az egész éjszakát a szabadban töltöttük el. Nekem ez hosszú időre megmarad az emlékezetemben jó leckének, hogy ha egyszer nekem lesz valamim, mindig fogok segíteni az elhagyatotton, az árván és a szegényeken. Nagyon rossz éhezni! Most már több mint két napja nem volt mit ennünk, otthonunk sem volt. Már majdnem összerogytam a fáradtságtól, a hidegtől, úgy volt, mintha mindig harangzúgást hallottam volna. Tudtam, ez a jel a megfagyás előtt, amikor a szív már tovább nem bírja, nem elegendő a testhőmérséklet. Szibéria – villant át agyamon. Így kell elpusztulnom. Erre a gondolatra egy igen erős hőhullám futott végig a testemen, a szívemhez kaptam. Erre a mozdulatra megérintettem a fényképet, és rögtön ki is vettem a zsebemből. Jóskának mondtam:

- Itt egy kép, rajta a cím, keresd meg, ha még van erőd!

Megnézte, és azt mondta:

- Itt a képed, te tartsd magadnál, én meg nézem az utcaneveket és a házszámot.

A régi kép megteszi a hatását.

Öt percen belül meg is találtuk. Becsengetett. Egy öreg asszonyka nyitott ajtót. Kérdi, hogy mit akarunk? József szólt. Amint megértette a szegényes kérelmet, mondta, hogy ő nem bír semmit sem tenni értünk. Már csukta volna be az ajtót. Akkor én megkértem, hogy nézze meg ezt a fényképet, ő áll ott a Jolánka nénivel. Elolvasta, hogy: Szeretettel Sándor öcsémnek, emlékül.

Rám nézett. Minden megváltozott. Az ajtót kitarta.

- Gyertek be kedveseim! Meg vagytok már fagyva. Jaj, jaj! Üljetek le! Kicsit várjatok, míg összeszedem magam! Mindjárt jövök.

Jött is egy tíz perc múlva.

- Na kedveseim, én is szegény asszony vagyok, de azért anyyim van, hogy készítsék nektek jó forró teát és finom vajos kenyeret. Melegedjete fel! Igyátok a forró teát, jót tesz nektek. Tudjátok, én özvegyasszony vagyok, a férjem suszter volt, de már rég itt hagyott. Majd én elhelyezlek benneteket itt a szomszédban, a gimnáziumban. Az igazgatót jól ismerem, a férjem tartotta rendben a cipőit. Most az iskola át lett alakítva a menekült népnek. Ott jó helyetek lesz, meleg van minden osztályteremben. Kenyeret is adnak, minden jó lesz. Csak pihenjete! Én lassan készülök, hisz öreg vagyok már. Elmegyek veletek, az lesz a biztos menedék nektek, míg a sorsotok eligazodik.

Iskolások lettünk

Úgy is lett. Gyorsan elintéződött az ügyünk. Húszan voltunk egy teremben. Itt már voltak jó szalmapárnák; kettőnek járt egy, így volt a beosztás. Adtak törülközőt, borotvakészletet, szappant, fogkrémet, fogkefét. Felvettek a listára a szürke igazolvány alapján.

Bucskó Etel néni elbúcsúzott. Igen megköszöntük a jóságát.

Megkaptam a szalmapárnám, köpenyemet, csizmámat ledobtam, lemosakodtam és eldőltem. Elkaptam a kimerültség. Újra biztonságot éreztem. Ez az érzet engem mély álomba merített, húsz órát aludtam, míg végre visszanyertem erőmet, hogy bírjak cselekedni.

Másnap már sokat tudtunk a dolgokról, hogy mi a hivatalos eljárás. A nyugati államok vállalták a menekültek befogadását, mivel Ausztria el lett árasztva menekültekkel. Aki csak tehette, minél messzebb akart kerülni a kommunista rendszertől. Minden magyar úgy vélte, hogy Ausztria lesz a következő, akit az orosz lerohan. Tehát nekünk, mint politikaiaknak, nem volt tanácsos a közelben kapni menedéket. Ismét kinézett volna nekünk Szibéria.

Volt lehetőség távolabbra kerülni: a Dél Afrikai Unió és Új Zeland is fogadott be menekülteket. Ez utóbbiba kerültünk volna hárman, a bányamérnök és egy leány, ezek igen ragaszkodtak hozzám. Ketten el is mentek oda, de én ezt mégsem láttam jónak a magam számára.

A regisztráció nehézségei

Négyen: József, Feri meg a menyasszonya jártuk a regisztráló szervezeteket.

Több is volt ilyen. Ott regisztrálták a menekülteket vallás szerint. Azt kérdezték a társaim, hazudjanak-e? Én mondtam, hogy én nem hazudok, mindig azt mondom, ami vagyok. Mentünk, nem tudtuk, hogy mi az a CC, BC, meg U. Vallásfelekezetnek volt a rövidítése. Nem tudtuk, hogy mit jelent. Akkor mondták, hogy te katolikus leszel, te evangélikus, te református. Beosztották egymás közt a vallást.

A katolikusoknál mondták:

- Vessen keresztet!

Nem tudta, hogyan kel, fölsült. Mentünk a reformátusokhoz:

- Énekelje el a 90. zsoltárt!

„Tebenned bízunk eleitől fogva”, - ezt kellett volna énekelni. Nem tudta. Mentünk az evangélikusokhoz. A szerep ugyanaz:

- Énekelje el: „Erős várunk nekünk az Isten”.

Én mindig csak azt mondtam, hogy nazarénus vagyok. Ilyesmit még csak nem is hallottak. Társaim igencsak sajnálkoztak, hogy nekem nem szabad hazudni, azaz valótlan mondani. Ők minden nap más vallásúak lettek, hátha sikerül. De azért én is csak mentem a csoporttal minden regisztráló irodát megkíséreltünk.

Végre sikerül

A szerdai nap szerencsés volt mindjárt reggel. Egy kis helyiség volt a regisztráló iroda. Bementünk. Ott már szép számmal voltak várakozó menekültek. Néhányat el is utasítottak, amikor mondták, hogy katolikusok vagy reformátusok. Közben meghallottam, hogy egy fiú beszél ott németül. Kértem, hogy legyen szíves, engem is felvenni! Erre így felelt:

- Én is csak olyan vagyok, mint te, nem intézkedhetek, engem is csak éppen most regisztráltak.
- Akkor meg azért segíts! Légy szíves megkérdezni, hogy engem lehetséges volna-e regisztrálni?

Ő mindjárt készséggel közbelépett. Ez a fiú paksi származású volt, és baptista. Megkérdezte az irodista hölgyet, hogy ezt a fiatal menekültet lehetne-e segíteni?

- Kérdezze meg, hogy melyik vallásfelekezethez tartozik. Katolikus?
- Nem.
- Hát melyik vallás az öné?
- Nazarénus.
- Akkor lehet. Hova akar menni?
- Az Egyesült Államokba.
- Adja ide az igazolványát!

Menten mindent elintézt. Mondta, hogy itt csak a kisvallásokat – baptista, metodista, Jehova tanúja, nazarénus, ezekhez hasonlókat – fogadják el. Igen boldog voltam, mert más helyeken többször nagyon durvák voltak hozzám.

Egy katolikus regisztráló helyen a tolmács azt mondta:

- Magukat, ha rajtam múlna, mind csak agyonlövetném.
- Milyen jó, hogy maga semmit sem tehet. Mondja! Maga talán valamelyik gyülekezethez tartozott és kilődítették onnan? Azok ilyen elvetemültek, mint maga.

Igen haragudott, de nem volt semmi ereje ellenem.

Az első amerikai, akivel találkoztam

Aznap mindjárt, ahogy az irodista hölgy átadta nekem a papírokat, rögtön mentem az Amerikai Követségre. Kicsit várni kellett a váróhelyiségben. Alig tíz percen belül egy csinos fiatal hölgy intett, hogy menjek be a kihallgatásra. Őt nagyon finoman megkértem, hogy kérdezze meg a hivatalnok urat, hogy kérésemet meghallgatja-e, mivel én a nazarénus felekezethez tartozom. Mi vallási meggyőződésből fegyvert nem fogunk, nem esküszünk semminemű hatalomra, se királyra, sem földi dolgokra, csak ígéretet teszünk. Én nem akarom félrevezetni az amerikai hatóságokat. Igaz-e, hogy Amerikában vallásszabadság van? Nem zárnak-e engem ott börtönbe, nem fognak-e azért megkínozni? Mert engem nyolc évre koncentrációs táborba tettek, amiért nem voltam hajlandó megesküdni, hogy ha jönnek az amerikaiak, én löni fogom őket, azaz semmiképpen nem fogom löni őket.

Kérem az amerikai urat, legyen olyan őszinte hozzám, mint én vagyok vallásom szerint arra lélekben kötelezve. A hölgy, aki ott volt, mind a három nyelvet folyékonyan beszélt. Mindent leírt, átadta kérésom. Elég hosszan tartott a fordítás. Az angol szövegből nem értettem semmit. De azt észleltem, hogy igen meg volt lepődve és hatódva. Csak hallgatta a titkárnőt és észrevettem, hogy könnyezik. A fordítás befejeződött. Utána ő kérdezett és mondta:

- Uram, hogy ön ennyire őszinte, hogy semmit el nem titkol, önnek csak egy kell, csak Krisztusa, nem óhajtja a földi amerikai gazdagságot, csak a bilincseit akarja itt elhagyni, higgye el, nem fogja magát senki sem bántani. Bárcsak mindenki ilyen lenne, mint maga!
- A börtönpapír nincs meg, nem mertem elhozni, mert ha elkapnak vele, nagy baj lett volna.
- Tudja mit? Mivel ilyen eset még nem fordult elő, mint az ön személyisége, a legközelebbi szállítmánnyal rögtön fog menni Amerikába. De még egy hivatalos ügy van – ami kötelező mindenki számára – orvosi vizsgálaton kell átesnie. Itt van a földszinten. Majd adom a hivatalos utasítást, amit levisz magával.

Kiállította a papírt. Átadta nekem, hogy mehetek le vele a röntgenre. Telefonon is leszólt, hogy biztos legyen. Egy percig sem tartott, már lent is voltam a rendelőben. Ott már vártak. Fent megmondták, hogy megnézik a tüdőmet. Ha bajt találnak, akkor az amerikai kormány költségén a stockholmi tudószanatóriumba utalnak be. A leletet vissza kellett vinni, hogy csatolják a többi hivatalos irathoz.

Az orvosi vizsgálat kedvező eredménnyel zárult. Két lépcsőt ugráltam át felfelé. Igaz öröm töltött el. A követ úr is gratulált. Megkért, hogy lakásomon a postát folyamatosan figyeljem, mert majd táviratilag fognak értesíteni, mikor jön össze akkora csoport, hogy lesz egy hajó szállítmányra való ember.

Korvin a barátom lett

Igen örültem. Kint hamarosan összetalálkoztam a fordításban segítő jó pajtással. Az utcán álldogált, neki sem volt magához való társa. Úgy éreztem, hogy némileg rokon lelkülettel vagyunk egymáshoz. Kérdése az volt:

- Hogy sikerült az ügy? Látom az arcodról, hogy meg vagy nyugodva. Ha nem sérténélek meg, engedd meg, hogy tegeződjünk! Te sem vagy még koros, talán egyidősek vagyunk. A regisztrálásnál megtudtam, hogy te nazarénus hitű vagy. Szeretnék veled jóban lenni, ha te is akarsz, mert úgy tudom, a ti népetek a békesség követői. Az én nevem Korvin, a tiedet meg tudom a hivatalos eljárásból. Menjünk együtt! Mondok neked egy jó újságot, ami téged is fog érdekelni. Gyere velem! Látod azt a sok népet ott?
- Igen. És az mit jelent?
- Azt jelenti, ha éhes vagy, mit én, akkor sorba állhatunk türelmesen kétszer, vagy háromszor is. Ez a Vörös kereszt konyhája, ingyen adnak enni. Nem veszünk éhen.
- Na ez remek egy dolog, ilyet is megértünk! – igazán örültem.

Fél órát várva kaptunk is csirke húslevest húskockákkal. Hát a kanál, az csak egy lapos fadarab volt. Jutott sajt, kenyér, kis hús. Utána meleg kakaó, jó édes volt. Minden nagyon jó volt, csak kevés.

- Na, most már van annyi erőnk, hogy újra beálljunk a sorba, és kivárjuk, míg ránk kerül a sor. Kapunk még egy adagot.

Vágyunk valóra vált. Ugyanis, mire újra odajutottunk, akkorára már másik személyzet osztotta az ételt. Így nem tűnt fel, hogy mi már egyszer ettünk.

Dolgaink jól alakulnak

Eltelt az idő, este lett, és az üldözött futásunkra az éjszaka csendes fátylat terített. Álmunk valósággá váljon, majd ha ifjúságunk ábrándja hajnalán ismét ébredünk. Meg is jött a másnap, tettekre sznek talált bennünket. Új dolgokat, újabb problémákat fedeztünk fel, melyek megoldásra vártak. Észre kellett hogy vegyük, ruhánk nem bírja már tovább; szakad, piszkos és nincs másik, de pénzünk sincs.

Kaptunk egy jó hírt: kinek milyen szakmája van, kérhet az illetékes szakszervezettől segílyt. Ezek után bátorkodtunk bemenni az osztrák bányász szakszervezethez. Kértük, ha bírának segíteni.

Itt is láttam, hogy az a titkos felsőbb erő megmutatta, hogy nem hagy magamra. Mindig óvott és védett az Isteni gondviselés. Indította az a jó lélek azokat, akiknek hatalmukban állt, hogy jót tegyenek velem. Kell, hogy ezt az Isteni jóindulatot megírjam, megörökítsem, írássá váljon azok számára, akik mint gyermekeim, hogy régen is volt Isteni jóság, szeretet. Úgy érzem, kiszemeltje voltam. Atyai gondviselését feltűnően éreztette velem, mint tisztelőjével, követőjével. Igen jó volt hozzám. Legyen az Ő személye tisztelettel magasztalva ezen írásomban örökre! Kérem is, mint eddig, egy üldözött nyomorultat ne hagyjon székgyenben. Csúfolóim maradjanak magukra, érezzék azt, hogy az én Istenem igazi Isten, kit mindig, a nyomorúság házában is mindig hirdetem és székgyent nem vallottam. Gúnyolóim előtt is

az Ő nagyságát hirdetem. Így láttam Őt, mikor azok a férfiak ott, a szakszervezetnél megtudták, hogy ki vagyok, nagy-nagy megtisztelő szeretettel fogadtak. Segítő jobbukat felém kinyújtották, kezet ráztak velem. Vittek is mindjárt magukkal Bécs városának legelőkelőbb áruházába. Talpig felöltöztettek. A legjobb öltönyt vették meg nekem, szép pár cipőt, inget, nyakkendőt, kalapot, mellényt és jó meleg ünneplős télikabátot.

Tisztelet nektek, kik nagyok tudtatok lenni! Nevetek legyen tudva az előtt, ki mindent tud, Ő fizessen örök jóságával nektek! Én is, majd ha nekem is lesz, vissza fogom fizetni. Erre ők még boldogabbak voltak, hogy jót tehettek velem. Talán jobban örültek, mint én. Annyit tudtam mondani: danke sön. Ragyogott az arcuk a boldog örömtől. Köszönet nektek ausztriaiak! Ez a nap ismét jól sikerült!

Korvint kitessékelték

Mentünk a paksi pajtásommal ismét sorba állni. Legalább, ha egyszer kapnánk enni egy nap, az egy felnőttnek untig elegendő. Ettől még senki sem halt éhen, ha csak egyszer ehett napjában. Mikor volt ez? 1957. januárjában, jó hidegben, mint ahogy az ilyenkor lenni szokott.

Korvinnal való barátságom az őszinteség mezején haladt. Neki is sikerült a saját ügyében előrehaladni. Valami ohioi várost mondott, Cleveland nevezetűt, ahova remél kijutni. Amint rátért élete történetére, elmondta, hogy ő baptista, Paks városából való, fogtechnikus a foglalkozása. Itt Bécsben próbálta felkeresni a gyülekezetét, de nem sikerült a jó szándék. Amikor megtudták, hogy ő magyar baptista, és nem harcolt a kommunisták ellen, akkor kizavarták maguk közül.

- Miért jöttél ide, ahelyett, hogy otthon maradtál volna, és lőnéd az oroszokat! Milyen keresztyén vagy te?

Eddig tartott a jóviszony. Én mondtam neki:

- De, ugye nem vertek meg?
- Nem, mert idejében leléptem közülük.
- Helyesen tetted, nem is kell olyanokkal közösködni.
- Nagyon rosszul esett nekem – panaszkodott.
- El is hiszem. Nekem sem esne jól az ilyen fogadtatás.

- Na és most mit csinálunk a mai napon? Mit gondolsz?
- Tudod mit? Tegnap majdnem ettünk egyszer, csak lekéstük. Most nincs semmi tennivalónk. Álljunk sorba ebédért!
- Eddig csak vacsorát ettünk.
- Persze, mert nappal más dolgunk volt, fontosabb ügyeket intéztünk, mint az evés.
- Én hiszem, hogy lesz még úgy, hogy majd lesz hazánk, otthonunk, ez a reménységem.
- Én is úgy érzek, de addig még sok víz fog lefolyni a Dunán.
- Most álljunk sorba, hagyjuk abba az ábrándozást!

Hosszú volt a sor előttünk, de nekünk aztán bőven volt időnk kivárni.

- Figyelj csak! Látod azt a kis csoportot?
- Igen. Látom.
- Ott egy kisfiú tolmácsol magyarról németre.
- Nagyon érdekes, ő igazgatja a mondanivalót.
- Hány éves lehet?
- Azt mondja, hogy kilenc.

Közben a sor halad előre. Ahogy nézem, lehetünk vagy ezren felül. Mindenki szeretne enni, mint ahogy mi is. Lassan meregetik a csirkehúsos levest. Húskockák vannak benne. Jó, mert meleg. Végeztünk. Megköszönjük. Járjuk az utcákat, sétálgatunk.

Ott villamos szerencsétlenség történt! Valakit kettévágott. Az ő élete befejeződött. Mi is az emberi lét? Ma itt, holnap vajon hol? Mi is csak a jó reménységben bízva kapaszkodunk

- Mondd, te egyedülálló vagy? – kérdem tőle.
- Nincs senkim, sosem volt, nekem erre nem volt időm Pakson.
- Ott nem is léteztek neked valók?
- Lehetséges, ahogy mondd.
- És te?
- Én is csak egyedül. Hisz még fiatal vagyok, alig vagyok huszonöt esztendő. Tudod, így nincs gondom. Tudod, milyen volt a határon átjönni. Ott aknára is lehetett volna lépni, felrobbanni. Így legalább senki nem sírt volna utánam, vagy fordítva.
- Itt így nyugodt lelkiismerettel éhez, lesz ahogy lesz. Ha kapsz enni, akkor eszel, ha nem, akkor nem. Itt csak az elfásultság segít. Szeretetre nem építhetünk. Kitől is várnád? Más megy, futkos valamilyen jobb holnapért. Mi hisszük azt, ami fenn van, de most az emberek sorsa szerencsétlenség.

Talán az idő múlása hoz majd egy kis lehetőséget. Túl sokan vagyunk mi, menekültek. Tágasabb országba kell eljutnunk. Ausztria képtelen ezt egyedül megoldani. Ha

Amerikába kijutnánk, az mégiscsak egy hatalmas ország, több embert képes befogadni.

Gondoltam, majd holnap szétnézünk, hátha megtaláljuk a gyülekezetet, ahová befogadnak.

Eljutottunk a Bécsi Nazarénus Gyülekezetig

Megbeszéltük Korvinnal, hogy másnap találkozunk, elmegyek érte arra a helyre, ahol az ő szállása van. Kiderült, hogy ugyanabban az iskolában lakik, mint én, egyazon épületben, csak másik osztályteremben, és nem tudtunk róla. Még közelebb kerültünk egymáshoz, még a lakásban is.

Korán reggel találkoztunk. Úgy éreztük, hogy még van elég időnk, hogy megtaláljuk a nazarénus gyülekezetet.

Fogalmam sem volt, hol lehet. A pajtásom egy rendőrhöz ment oda érdeklődni. A rendőr azt mondta, hogy ő ilyet sohasem hallott, menjünk másik rendőrhöz kérdezősködni, hátha az többet tud. A második rendőr annyival tudott többet, hogy eligazított egy harmadik rendőrhöz, mondván, hogy az az ilyenekben nagyon jártas.

Így is lett, az jól útba igazított. Meg is találtuk. Kértem Korvint, hogy legyen a szószóló, mivel folyékonyan tud németül. Szeretnénk tudni, hogy szabad-e eljönni istentiszteletre vasárnap, és mikor kezdődik?

Szép, zománcozott felirat hirdette, hogy jó helyen járunk. Vaskerítés vette körül az épületet, az udvart, feketére volt festve. Szép ajtó, járda be végig az épülethez. Az ajtó bezárva, nem nyílik. Észrevettük, hogy csengő is van. Korvin alaposan megnyomta, csakúgy csörömpölt bent az épületben. Hamarosan jött is egy középkorú, hosszúruhás női személy. A kaput nem nyitotta ki, csak a kerítésen keresztül ment a társalgás, amiből én semmit sem értettem. Az arcvonásokból azonban éreztem, hogy itt nem állunk jól. Az eredményt Korvin fordította: ide nem kell idegennek jönni, annak nincsen semmi értelme. Mi férfiak, ne zavarjuk őket. Ez az egész. De Korvin csak kitart álláspontunk mellett, hogy csak az istentiszteletre szeretnénk jönni, mást semmit nem akarunk.

- Ne is akarjanak, nincs magukra semmi óhajunk! Most már menjenek! Elég volt a sok beszédből, ha nem mennek, hívom a rendőrséget.

Én elszóltam magam:

- Ezt majd megírom Soós Sámuelnak, kíváncsi vagyok, hogy megemlíti-e majd a svájci Elíz néninek.

Abban a tudatban voltam, hogy ez a nyers, arrogáns női személy nem ért egy szót sem magyarul.

Mondom Korvinnak:

- Igyekezzünk innen el, mert nem illik ez mihozzánk, hogy ilyen helyre jöjjünk, ahol rendőrséggel biztatnak.

Na, ha ezt megtudják az én fogolytársaim: Kovács József, Gyula és a többiek, majd jó véleményük lesz, meg Perity Sándornak is.

- Na, Korvinkám!- ilyen volt a te fogadtatásod is. Ugye a föld, a látható világ ma már csak a gyűlölet helye!
- Most már kénytelen vagyok hinni a valóságban. Így néz ki a nyugati szerető fogadtatás.

Innen is menekülni kellett

Ezek után ki is léptünk gyorsan, hogyha hívja a rendőrséget, el ne kapjanak. Az utcasarok már eltakart bennünket. Futás a villamoshoz, felugrottunk. Hamarosan már láttuk is, hogy jön a rendőrautó. Lehet, hogy értünk jött – sose derült ki. De jobb is, hogy ilyen simán megoldódott az ügy, nem lett semmi bajunk. Így fűződnek az események a Gebejneberg Gasséhoz eddig! A nagy kaland után ismét csak sorba álltunk. Most már éreztük, jobb lesz, ha belevegyülünk a sokaság közé, és kapunk enni. Itt jók voltak hozzánk, a Vöröskereszt konyháján. Nem mondták, hogy most már takarodjunk el! Ezek az események gondolkozásra készítettek bennünket.

Segítség a Vöröskeresztől

Két napig elég csendesség olt életünkben. Elmentünk a Vöröskereszt ruharaktárába. Válogathattunk, amire szükségünk volt: alsónemű, ing, mind, amire szükség van. Természetesen nem új, használt holmi volt, de jó. Bőröndöt is kaptunk.

A másnap szintén békességgel telt el. A jó remény táplált bennünket.

Harmadnap már nem találkoztunk. További sorsát nem tudom Korvinnak. Az Isten legyen oltalmazója, sok jót tett velem, segítségem, támogatóm volt. Nem hiába volt baptista, nem volt a rossznak kedvelője.

Furcsa fordulat

Még mindig január elején járunk. Hideg van, esik a hó. Végre úgy éreztem, hogy megnyugodtam azután, hogy nem a legudvariasabb formák között elzavartak onnan, ahová úgy vágytam. Megnyugvással vettem tudomásul, és napirendre is tértem felette. Egyszer csak hallom, hogy elég hangosan a nevem mondja valaki teljesen jó

magyaros kiejtéssel. Éppen készültem kimenni a városba. Feltűnő volt számomra, mit akarhatnak velem? Kik lehetnek ezek? Két férfi áll mellettem, jól öltözöttek. Az egyik tud magyarul, az kezd beszélni:

- Maga Bakó Sándor?
- Igen, én vagyok. Mi az óhajuk velem?

Nagy bocsánatkérés közepette mondják, hogy ne haragudjak, bocsássak meg, de ők nagyon rosszul érzik magukat. Kissé furcsán éreztem magam, mert a másik férfi keservesen sírt. Nagyon megsajnáltam őket, és mondtam nekik:

- Önök rossz helyen vannak, először is ez a hely nem kórház, másik, én nem vagyok orvos. Ha nagyon rosszul érzi magát az úr, akkor igyekezzen kórházba jutni, ott biztosan tudnak valamit tenni a társával, ha ekkora fájdalma van.

A magyarul beszélő fordította a síró társának, hogy mit mondtam őt betegnek véelve. Erre a társa felelt valamit, amiből semmit sem értettem. Még jobban elkezdett sírni. Röviden és határozottan mondtam, hogy:

- Most már értsék meg, hogy ez nem kórház, én meg nem vagyok orvos, menjenek és hagyjanak nekem nyugtot!

A magyarul tudó mondja:

- Nagy félreértés van köztünk.
- Mi lehet az?

Erre bemutatkozik, az ő neve Winterstein Emil, és ők nem a betegségükkel jöttek énhozzám, egész más ügy miatt sír az ő társa. Mondta a nevét is, valami nagyon németes név volt, amit én még nem hallottam sohasem. Így hát nagyon nem is fogtam fel, hogy mi az. Végre Emil tiszta magyarsággal elmondta, hogy milyen illetlen, csúnya dolog történt velünk, hogy megfenyegettek bennünket a gyülekezettől. Most jöttek engem megkérni, hogy ne haragudjak, de nem az ő hibájukból történt. Csak menjek velük, nem lesz semmi bajom.

- Nem! Uraim, mi csak a vasárnapi istentiszteletre szerettünk volna elmenni. Látom, önök félre vannak vezetve, mi nem kértünk sem menedékhelyet, sem pénzt, sem kenyeret. A magam részéről nekem nincs semmi további mondanivalóm.

Ez itt az én helyem, ahol minden szükséges mindennapim megvan: szállás, meleg helység, mindennapra adnak egy kiló kenyeret. A Vöröskeresztnél kaptunk ebédet, vacsorát. Felesleges, hogy bárhova is menjek, felesleges a fáradozásuk, elmehetnek oda, ahonnan jöttek. Aggodalomra nincs okuk.

Akkor újra kezdte a sírást, zokogást, hogy most ennek a híre elmegy minden felé, és őt ez a sírig bántja. Ilyesminek nem lett volna szabad megtörténni! Ők addig nem mennek el innen, míg én el nem határozom magam. A jó Istenre kérnek, menjek velük! Ők tudják, hogy én ártatlan vagyok, ne legyek hozzájuk olyan, mint L. Margit volt hozzám. Az mindenkire durva és goromba, neveletlen öreglány. Higgyem el, ő eleget szenved emiatt. Te legyél jó! Vigasztalj meg azzal, hogy minket nem nézel úgy, mintha mi is olyanok lennénk, mint ő. Végre karon fogtak. Legyél jó hozzánk, jöjj velünk! Végezetül hozzájuk kerültem a Gemejdenberg Gasséba, itt volt a Bécsi Gyülekezet.

Ott találkoztam Farkas Bálinttal és testvérével, Gulyás Józseffel, Auer Istvánnal, Dénes Ferencsel, Marton Bélával. Egy kis rövid idő volt csak az otlétem. Hideg idő volt, esett a hó. Egy éjszakán át havat is hánytam éjfél-től déli 12 óráig. Kaptam 200 schillinget, és a város is adott 100-at. Így elméletben volt 300 schillingem. De a következő éjszaka el is lopták mind, ami a munkásruhámban volt. Csak a 200 maradt meg, ami az ünneplőben volt.

Január 19-én megkaptam a táviratot, hogy menjek az új címemre: Smit platz 1. 21-én, hétfőn reggel kellett ott lenni és várni az autóbust.

A Salzburgi Gyülekezetben más volt

Úgy is lett, hétfőn reggel felvettek ötvenfőnyi magyar menekültet, és elvittek bennünket Salzburgba. Ott egy volt orosz laktanyában akartak bennünket elhelyezni. A laktanya rossz állapotú és hideg volt. Senki nem volt hajlandó oda bemenni. Más megoldást kerestek. Továbbvittek egy

állítólag volt amerikai középületbe. Kellemes, radiátoros fűtés volt ott, nagy helység. Itt voltunk bent néhány napig.

Salzburg szép kis város, néhány kellemes órát töltöttem ott el. Egyszer voltam gyülekezetben is. Csütörtök este volt, németül folyt az istentisztelet. Nekem is a kezembe adtak egy énekeskönyvet. A szöveget nem értettem. Furcsa volt, hogy mindenki barátságosan köszöntött, amit kölcsönösen éreztünk, az arcok kedvesek, a mosoly nyájas. Nem több mint öt férfi lehetett, a többiek fiatal lányok. Németes megjelenés, világos arcszín, hajszín. Legalább húszan voltak. Mind mondott valamit, de nem értettem. Már a tizenhetedik ráz kezett velem, és a tizennyolcadik következik, aki teljesen más, mint ők; holló fekete haj, más arcszín. Elvegyült a sok között, reméltem, hogy ő is csak németül ért. A nyelvi különbség várfalként védelmez.

De hát az érzélem mást mond. Mint virágnak illata, messze távolból hirdeti pompás szirmait. Igyekeztem az lenni – hogyha tudnám tenni – közömbösséget, hideget mutató, mint eddig voltam. Kezét nyújtja nekem, én is felé. Úgy érzem, azt érzi, amit én. Még nem tudom, hogy mi ez, amint a kéz kezett ráz, szemünk találkozik. Üdvözlő szóval magyarul szólal meg: áldjon meg az Úr, kedves idegen! Látszik tetsző arcán a felnőtt értelem. Többször volt alkalom még találkozni vele, hiszen csak ő volt köztünk, aki tudott magyarul. Így hát az egyedüllet és a közös anyanyelv egy hullámhosszra tett. Tíz napig volt a lehetőség a Salzburgi Gyülekezet keretén belül röviden egy kis időt elbeszélgetni. A kis lakásukon is voltunk a vak véletlen irányításával. Mivel L. Margit is cservenkai volt, mondta, gyere velem, elmegyünk S.T.-hez. (Hogy került ide L. Margit? Itt volt, - de ez már az ő története, nem az enyém.) Nem ismertem a nevet, gyanú nélkül mentem. Ismét volt egy kis éneklés. Szépen tudtak énekelni, jó volt a társaság. Utána jött az elbúcsúzás.

Indulunk a tengerhez

Február 4-én felolvasták a neveket, és autóbusszal kivittek a salzburgi vasútállomásra. Ott várt bennünket egy különvonat, amely felszálltunk. Ő is kijött. Ez volt az elbúcsúzás Salzburgtól és a kellemes emlékektől. A vonat hamar megtelt, és negyven percen belül el is indult. Mentünk az akkori Nyugat-Németországi Brémenháfeni kikötő felé. Közben a balszemem valamitől megsérült. Utazásunk alatt néhányszor megálltunk Németország vasúti állomásain. Mindenhol ünnepeltek lettünk. Kint volt a vasútállomáson a Vöröskereszt segítő osztaga. Enni adtak, és ha szükséges volt, elsősegélyt. A vonat megállt. Kérdeztem Litli Jóskától:

- Hogy kell azt mondani, hogy kérek szépen egy tábla csokoládét!
- Na figyelj! Bitte ejn tafel csokolád.

A kislány adott. A kezemből kiválogatta a megfelelő pénzt az egy tábla csokoládéért. Én mondtam:

- Danke sön.
- Bite sön – viszonzta.

Utána az elsősegélyző kis ápolónő megnézte a szememet, de azt mondta:

- Te túl magas vagy, nem látok a szemedbe. Térdelj le!

Bekötötte a szemem és mondta:

- Majd a hajón lesz orvos, az meggyógyít téged.

A mozdony indulást jelzett. Az állomáson lévő ifjúság valami hazafias dalt énekelt. Többször felhangzott e refrén: of viderzen, of viderzen. Mindenki zsebkendővel integetett, míg a távolság kék színű tengerében végképp elmerültünk Nyugat felé, amerre a Nap halad.

Ismerkedés a hajóval, a tengerrel

Megérkeztünk a kikötőbe. Ott már elő volt készítve számunkra egy amerikai hadihajó, amely 1945-ben a japán vizeken volt szolgálatban az amerikai katonaság szállítására. Csatahajó volt, erősre építve, páncélozott. A kabinokban függőágyak voltak, főleg az egyedülállók számára. Megkezdődött a névsorolvasás. Először a családok a gyerekekkel, utána az egyedülálló lányok következtek. Engem is közéjük keverték. Nagy volt a derűtség, mikor a nevem hallatán kiléptem.

- Várjál, majd ha a férfiak jönnek sorra!

Nem is kellett sokáig várni, mi a hajó legaljára kerültünk. Nem is volt az rossz hely. Sok függőágy volt, mindenki választott magának egyet, holmiját a közelbe helyezte, és már mentünk is fel a fedélzetre. Következett a búcsúztatás. Felvonták az amerikai, a magyar és a német zászlót. Mindenki a kikötő felé figyelt. Az amerikai zenekar trombitásai eljátszották a magyar Himnuszt. (Zárójelben legyen mondva, én semmit sem ismertem fel belőle.) Utána nagy integetés, sírás, búcsúzás. Kicsit furcsa érzés: most fogjuk elhagyni a mi Európánkat. Egy kis belső megrendülés.

1957. február 4-én, szerdán késő délután mindenki valamit érez. Most már megyünk a cél felé, az óhajtott amerikai második befogadó hazánkba. Én nem sokat foglalkoztam vele, mert még a nagy tengeri út előttem van.

A fedélzeten ismét egymásba botlottunk L. Margittal. Az erélyes, parancsoló öreglánnyal. Megint mosta a fejemet:

- Sándor, nem vagy őszinte, ezt tudod ugye?
- Miért mondd ezt, én nem mondtam semmit sem S.T-nek.
- Épp ezért nem vagy őszinte.

Ezek után már többet sohasem láttuk egymást. Így ezzel az ügy örökre le is zárult.

Az első éjszaka a hajón

A hajó ment. A tenger szépen búcsúzni kezdett a tükörképével. Visszavetítette a nagy tűzgolyó utolsó fénycsóvját. Megfürdette a benne haladó hajónkat – arcunkkal egyben – az első tengeri jó éjszakát kívánva. A lámpák felvillantak a tengerre dobva a világosságot. Szép este volt. Ahogy a hajó haladt, lehetett hallani, csobogott a tenger vize; monoton, egyenletes, altató, pihenésre csábító, csendes esti szirének zenéje. Milyen szép is a tenger! Oly nyugodt, mint felette a csillagoknak ragyogása a végtelennek tűnő égi térben, messze fent.

Gondolatom messze-messze jár, a csapongó képzelet. Egy otthont, egy nyugalmas kis házat lugassal, felfutva árnyék nyugalmaival nekem majd, ha adna már. Óh, a távolban elképzelt mese, csodavilág, mint gyermek új csodára vár. Aludni, álmodni, mégis ébren lenni. Én is talán így voltam gondolatban.

De mégis azért elszóltam magam. Azt mondtam, hogy szeretnék látni egy igazi tengeri vihart. Úgy érzem, hogy nekem már sok kívánságom beteljesült. Úgy tűnik, hogy az emberek között valami sajátságos szerepemmél lettem lekötelezve. Így az események sorozata valami bizonyítani akar nekem: hogy te az én kezemben nyugszol, ha nem is veszed észre. Az események ismétlődő sorozata akarta ezt velem megértetni. Vajon ki lehetek én? Egy kis porszem, akit egy felsőbb erő kezébe vett. Benső éneket mindig a jó felé terelte, jóllehet sosem álltam ellent, vagy másképp értelmezve napról-napra kezem fogta, amit a múlt idők komolyan bizonyítanak. Sokszor csodálkozom, miért is történnek velem sorozatosan a figyelmeztető sarkalatos fordulatok? Kívánságom, ha jó volt, mit titkon kértem, teljesült. Amit kértem, és csak természeti jelenségnek véltem, közvetlen gyorsasággal teljesült. Azt hiszem, fel kell, hogy ébredjek egy valóságra, ha gúnyoltak is érte, és sokan semminek sem tartottak, mégis szerencsés lett életem viharos útja. Az Isteni vezetés velem volt, abban éltem.

Egy kis epizód: lassan mindenki elcsendesedik, úgy tűnik legalábbis. Minden lámpa lekapcsolva. Éjfél után van, 4 óra. Valaki elkiáltja magát:

- Folyik be a víz!

Mindenki felébred, össze-vissza kiabálás, zűrzavar, kapkodás – a sötétség teljes. Senki sem tudja, hogy hol van a villanykapcsoló. Valaki kiáltozik:

- Süllyedünk! Jön a víz!

Nagy rémület. Végre megtalálták a villanykapcsolót. Fény derült mindenre. Nem süllyedünk, csak valami nagy edény borult fel, amiből kifolyt a víz. Ennyi volt az egész.

Látszik, hogy mindenki ideges, titokban fél a tengeri úttól. Újra mindenki elcsendesedik, álomba merül. Jó érzés, biztonságot ad, hogy egy kis lámpa égve marad. Megyünk, úszik a nagynak vélt hajó. Jót pihentem, végre a cél felé megyek, amint számítottam, kétezeröttszáz magyarral együtt. Itt senki sincs, akit ismernék vagy tudnám, hogy mégis kicsoda. De az én helyzetem mindig így volt,

egy titokzatos kéz vezetett a cél felé, mint egy félálom, fél valóság, bízva Benne, hogy Ő jól vezet, majdcsak jól végződik a hosszú út! Szinte ösztönös megnyugvás, volt velem valaki, fogta a kezem és én mentem vele.

Milyen is a tengeri vihar?

Másnap kitört a tengeri vihar. Hatalmas hullámok voltak éjjel-nappal. Ezek forgatták a nagy hajót minden irányba. Az első éjszaka még nem volt rossz. Mi egyedülállók mindannyian a hajó tömegszállásán voltunk elhelyezve, tehát a hajó közepén. Ott nem nagyon éreztük a hajó hánykolódását.

Megjött a reggel, föl akarok kelni – hason feküdtem. Nem létezik! Nem tudok mozdulni semmit sem. Mi ez? Nem tudom elképzelni, mi lehet ez? Newton feltalálta a nehézségi erőt, és nem tudtam fölkelni. Akkor rájöttem, hogy mi van. A kezemet magam alá húztam, lábamat behúztam, valahogy föl tudtam tápázkodni. Persze, a hajó az úgy ment, hogy föl-le, föl-le. Biztosan akkor akartam fölkelni, amikor a hajó lefele ment. Nem létezett fölkelni, mintegy halott, olyan tehetetlen voltam. Fölkeltem, így már nem volt akkora nehézségi erő, tudtam menni. Kimegyek - fogva a korlátot - egy lépcső, két lépcső, három lépcső. Nagyon lódult alattam a hajó, kihánytam mindent! Az egész hajó le volt hányva, bűdös volt irgalmatlanul. Kimentem a fedélzetre, csak lent ne kelljen lenni. Diesel motorok hajtották a hajót, háromkéményű volt. Ott álltam a meleg kéménynek dőlve, és szárítottam a hátamat. Borzalmas, iszonyú vihar volt. A hajócsavar, ami hajtja a hajót, mindig a levegőben forgott, nem is érte a vizet. Alig ment. Egyik hullám jött így, a másik úgy, összecsapott a fejünk fölött, dőlt ránk a sós víz. Én aztán konzerválva voltam, a ruhám, mindenem. Kivirágoztam a fehér sótól.

Hogy esett a reggeli?

Akkor hívtak:

- Kedves magyar testvéreink, gyertek reggelizni!

Mentünk reggelizni, aki bírt. Hát nem édes uborkát raktak savanyú helyett? Mindenki megfordult. Nem a díszjelzőket mondták a magyarok az amerikaiaknak, hogy csak ennyi eszük van nekik! Előtte mindenki kihányt mindent. Mindnyájan arról álmodtunk, hogy egy nagy káposztás hordóban vagyunk, és folyik be a szánkba az a jó sós, savanyú lé. És nem volt semmi ilyen.

Mit kínlódtunk mi tíz napon át! Szakállasak voltak a férfiak. A kisgyerekek meg örültek, mert mint a burgonya, gurultak a hajó padlózatán. A föl nőttek meg jajgattak, sírtak. A gyerekeknek nagyon tetszett, élvezték a tengeri vihart. Akkor megtapasztaltam, hogy milyen borzalmas a tenger. Olyan iszonyút még életemben nem láttam. Ott eszembe jutott a galileai süllyedő csónak. De jó volna, ha Ő itt volna! Ki kellett bírni nélküle. Eltelt nyolc, kilenc nap, már örültünk, hogy hamarosan odaérünk. Látni a New Yorki Szabadság szobrot! Na, mondom:

- Két óra múlva ott leszünk.
- Ahogy te gondolod, még kell egy-két nap, ha nem több. Nagyon messzire ellátszik – mondta egy hozzáértő.

Mondta egy hozzáértő.

Akkor láttuk gyakorlatban, hogy a föld valóban milyen kerek, mint a labda. Mindig a tetején voltunk a tengernek. Csodálkozva néztük, annyira gömbölyű volt. Akkorra már kicsit megszelídült a tenger is, közelebb értünk New Yorkhoz.

Végre bementünk a kikötőbe, kikötözték a nagy hajót. Azon az éjjelen bírtunk aludni először tíz nap után.

1957. február 15-én végre szárazföld volt a lábam alatt. Hálát adtam az én Istenemnek, hogy megtartott minden viharban, amiben eddig részem volt, megszabadított minden veszélytől. Visszaadta szabadságomat. Legyen áldva érte az Ő nagy neve!

TARTALOM

ELŐSZÓ	1
I. NYOLC ÉV	3
Szigorítások	3
Vizsga a sorozáson	4
Zűrzavar támadt	5
Megszégyenítés a többiek előtt	7
Mi történt a tiszti irodában?	8
A nővérem itt	12
Feszülten otthon	13
Kihallgatáson	13
A kíváncsi titkárnő	14
A tárgyalás	15
Rab vagyok	20
Az őr segíteni akar	22
Gondolatok vacsora helyett	23
A százados igyekezete	23
Felső börtönben	26
Az oroszlánok barlangjában	26
Rettenetes álom	29
Éjszakai mesélés	30
Újra jön a százados	31
Ismét másik zárkában	31
Vita a politikai tiszttel	32
Megint itt a százados	35
Egyszinten az akasztófákkal	39
Üzenet Pécsre	41
Följebbviteli bíróságon	43
A melléktörténet, amiről nem tudtak	44
Az utolsó szó jogán	44
Tanáctalan bíróság	45
Kikísértek a Keleti pályaudvarra	46
Mit hoztál?	48
Pszichológia a zárkában	48
Közkegyelem	50
Utolsó találkozás a századossal	51
Vonaton	52
Itt már voltam	53
Titokzatos utazás	53
A barátság kezdete	54
A titkos erő	57
Politikai zárt táborban	58
Újra vallatás?	59
Várakozás	63
Az utolsó órák	64
Mosolygó törzsőrmester	66

Mosolygó hadnagy	66
Merre menjek?	68
II. FUTÁS A SZABADSÁG FELÉ	71
Honnan jön?	71
Útban hazafelé	72
Újra otthon	74
Visszamenni?	76
Újra Tatabányán	76
Októberi találkozó	77
Borzalmas idő	78
Csendesebb helyet kerestem	79
Budapesten át Tatabányára	81
Disszidálni!	82
Az első lépések Nyugat felé	84
Észrevettek	84
Itt a segítség	86
Indulunk	87
Túljutottunk	88
Fedél alatt	89
Irány Bécs	89
Van idő egy kis gondolkozásra	91
Ki ez a Litli József?	91
A ragyogó Bécs	93
Renedőrségen	94
Az első éjszaka Bécsben, börtönben	95
Hamar igazolványunk is lett	95
Szabadon, de éhesen és fázva	96
A régi kép megteszi hatását	97
Iskolások lettünk	98
A regisztráció nehézségei	98
Végre sikerül	99
Az első amerikai, akivel találkoztam	101
Korvin a barátom lett	102
Dolgaink jól alakulnak	103
Korvint kitessékelték	105
Eljutottunk a Bécsi Nazarénus Gyülekezetig	107
Innen is menekülni kellett	109
Segítség a Vöröskeresztől	109
Furcsa fordulat	110
A Salzburgi Gyülekezetben más volt	112
Indulunk a tengerhez	114
Ismerkedés a hajóval, a tengerrel	115
Az első éjszaka a hajón	116
Milyen is a tengeri vihar?	118
Hogy esett a reggeli?	119

